

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Claes Rålbamb

ÇEVİRİ

Ayda Arel

İSTANBUL'A BİR YOLCULUK

1657-1658

KitapYAYINEVİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://ranteey.org>

İSTANBUL'A BİR YOLCULUK
1657-1658

KİTAP YAYINEVİ – 185
SAHAFTAN SEÇMELER DİZİSİ – 17

İSTANBUL'A BİR YOLCULUK, 1657-1658 / CLAES RÅLAMB

ÖZCÜN ADI
A RELATION OF A JOURNEY TO CONSTANTINOPLE

© 2008, KİTAP YAYINEVİ LTD.
TANITIM İÇİN YAPILACAK KISA ALINTILAR DIŞINDA HİÇBİR YÖNTEMLE ÇOÇALTILAMAZ

ÇEVİRİ
AYDA AREL

BU KİTABA SAÇLADIĞI ÇEVİRİ DESTEĞİ NEDENİYLE
İSVEÇ İSTANBUL KONSOLOSLUĞU'NA
TEŞEKKÜR EDERİZ

DÜZELTİ
EYLÜL DURU

TASARIM DANIŞMANLIĞI
BEK

GRAFİK UYGULAMA VE BASKI
MAS MATBAACILIK A.Ş.
KÂÇIT HANE BİNASI
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3
34408 KAĞITHANE
SERTİFİKA NO. 0905-34-000415
T: 0212 294 10 00 F: 212 294 90 80
E: INFO@MASMAT.COM.TR

1. BASIM
HAZİRAN 2008, İSTANBUL
2. BASIM
ARALIK 2013, İSTANBUL

ISBN 978-605-105-003-4

YAYIN YÖNETMENİ
ÇAÇATAY ANADOL

KİTAP YAYINEVİ LTD.
KÂÇIT HANE BİNASI
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3/1-A
34408 KAĞITHANE İSTANBUL
T: 212 294 65 55 F: 212 294 65 56
E: kitap@kitapyayinevi.com
w: www.kitapyayinevi.com

İstanbul'a Bir Yolculuk 1657-1658

CLAES RÅLAMB

ÇEVİRİ
AYDA AREL

KitapYAYINEVi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

KARIN ADAHL / CLARES RAİAMB'IN GÜNLÜĞÜ (1657-1658) 7

YAZARIN ÖNSÖZÜ 15

İSTANBUL'A BİR YOLCULUK 17

Dizin 109

CLARES RÂLAMB'IN GÜNLÜĞÜ (1657-1658)

Giriş

İsveç kralı X. Karl Gustav'ın elçisi sıfatıyla Osmanlı sultanı IV. Mehmed'in yanına gönderilen Claes Râlamb'ın günlüğü, o dönemde Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yaşamı anlatan en ilginç belgelerdendir. Bu günlüğü sayesinde, yolculuğunu 22 Haziran 1657 tarihinde Baltık kıyısındaki Stettin'de başlatan Râlamb'ın, İsveç'e dönüp de Kral ile bir araya geldiği ve günlüğüne son verdiği 5 Haziran 1658 gününe kadar yaptıklarını izleme fırsatını buluruz.

Claes Râlamb (1622-1698) kral tarafından İstanbul'a görevlendirildiğinde otuz beş yaşlarında genç bir adamdı. Soylu bir aileden geliyordu, iyi bir eğitim almıştı, yakışıklı ve kibirliydi, üstelik genç yaşına rağmen İsveç kralının güvenini kazanmıştı. Ayrıca zeki ve keskin bir gözlemciydi ve bu görev için gerekli olan donanıma sahipti: Küçük yaşından itibaren mükemmel bir öğrenim almış, Leiden ve Paris'te hukuk okumuştur. Birçok dile vâkıfı ve Latinceyi konuşabiliyordu.

Yolculuğu ve İstanbul'da ikameti boyunca kendisine kâtibi, uşağı ve doktoru refakat etmişlerdi. Siyasi nedenlerle hem görevinin hem de yolculuğunun gizli tutulması gerekmişti, bu yüzden Avrupa'da değişik bir kimlikle yolculuk ediyor, bazen de kıyafet değiştirerek dolaşmak zorunda kalıyordu ki bu ona büyük bir keyif veriyordu. Uzun, zaman zaman da zahmetli geçen yolculuğunun ayrıntılarını günlüğüne titizlikle aktarmıştır. Bunlar, ve özellikle maiyetiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'na girişiyle ilgili olanlar, yazarın keskin gözlem gücü ve canlı anlatımı sayesinde sürükleyici bir okuma sunar.

Râlamb, İsveç'ten Osmanlı Sarayı'na gönderilen ilk resmi temsilcidir. Görevi, Sultan ile Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'ya İsveç kralının doğu Avrupa'nın siyasi sahnesinde yer alan Lehistan, Erdel ve Rusya'ya ilişkin niyet ve stratejilerinin ne olduğunu anlatmaktır. Ayrıca İsveç kralının

Osmanlı İmparatorluğu'na olan dostluk duygularını bildirecek ve Osmanlılarla İsveçlilerin ortak düşmanları Rusya karşısında ortak çıkarlarına dikkat çekecekti. Ne ki, Bâb-ı Âli'nin tümüyle kavramadığı bu niyetler kuşkuyla yol açmıştır. Buna rağmen, hem Osmanlı sultanı hem sadrazam tarafından olağan nezaket ve teşrifatla karşılanmış, gösterişli törenler düzenlenmiştir. Râlabmb bunların hepsini ayrıntılarıyla günlüğüne geçirmiştir.

Zaman geçtikçe, hem elçinin üstlendiği görev hem de onun Erdel Prensi II. George Rákóczi ile olan ilişkilerine kuşkuyla bakılmaya başlanmıştır. İsveç kralının gönderdiği ikinci bir elçi olan Gotthard Welling'in gelişi ise kuşku ve güvensizliği artırmıştır. İsveç kralının niyetleri ve gönderilen iki elçinin görevleri konusunda oluşan belirsizlik, Osmanlı Sarayı ile ilişkilerin daha ileriye götürülmesini engellemiştir.

Râlabmb'ın İstanbul'daki ikametinin daha ilk evresinde siyasi sahne de bir değişiklik olmuş ve Osmanlı İmparatorluğu ile İsveç arasında Rusya'ya karşı bir ittifak söz konusu olmaktan çıkmıştı. Râlabmb görevinde başarıya ulaşamadığını anlamıştı ama, sultan ne kendisine ne de Welling'e İsveç'e dönmeleri için izin veriyor, amaçlarının ne olduğunu daha iyi anlamak için onları İstanbul'da alıkoyuyordu.

Râlabmb, İstanbul'da, Erdel murahhas heyetinden Jacob Nagy de Harsany ile tanışmıştı. Bu kişi, Osmanlı resmi zevatına yapacağı ziyaretler konusunda ona yardımcı olmuş, yararlı tavsiyelerde bulunmuştu. Râlabmb ayrıca, Ali Ufki Bey diye tanınan ünlü Wojciech Bobowski ile tanışmış, ondan Osmanlı toplumu hakkında bilgi almıştı.

Râlabmb ile Welling'in İstanbul'dan ayrılabilmeleri Ocak 1658'i bulmuştu. Bir ay kadar Edirne'de oyalandıktan sonra da, karla kaplı bir Avrupa'nın soğuk kışında yolculuk etmek zorunda kalmışlardı. Râlabmb Edirne'den ayrıldıktan sonra İsveç'e doğru Kuzey Avrupa üzerinden yol almış ve nihayet Mayıs ayında Gotheburg'da İsveç kralıyla buluşabilmiştir.

İsveç ile Osmanlılar arasındaki ilişkiler daha ileriye götürülmemiştir: Kral 1660'ta ölmüş, Râlabmb'ın elçiliği ise unutulmuştur. İsveç ile Osmanlılar arasındaki ilişkilerin elli yıl kadar sonra yeniden canlanması için, İsveç kralı XII. Karl'ın, Poltava yenilgisinin ardından Osmanlı İmparatorluğu'na sığınması ve III. Ahmed'in himayesine girmesi gerekmiştir.

Rålamb'ın görevi süresince tuttuğu ve burada çevirisi yayınlanan günlük, 1732'de Londra'da yayınlanan, 17. yüzyıl gezginleriyle ilgili kapsamlı bir eserden alıntılanmıştır: *A collection of voyages and travels, some now first printed from original manuscripts, other now first published in English in six volumes*^a (Awnsham & Churchill, Londra 1732, c. 5). Bu yayın, İsveç Ulusal Arşivleri'nin sekreteri olan Johan Hadorph'un katkısıyla 1697'de Stockholm'da basılan özgün elyazmasına dayanır. Söz konusu elyazması, Rålamb'ın İsveç'e döndükten sonra kral X. Karl-Gustav'a sunduğu takririn eşidir ve İsveç'te *Kort beskriffning om thet som wid then Costantinopolitanske Resan är föreluppit* (İstanbul'a yapılan yolculukta olan bitenler) başlığıyla yayınlanmıştır. Bu yayına esas olarak alınan Rålamb'ın elinden çıkan ve onun düştüğü notlar ve yaptığı tashihlerle işlenmiş olan yazma, Stockholm'daki İsveç Ulusal Kitaplığı'nda saklanmaktadır (Rålamb coll., fol. 55 –eksikleri vardır). Ulusal Kitaplık'ta, aynı metnin yer aldığı eksiksiz bir el yazması da bulunmaktadır (M 290).

Günlüğün daha kapsamlı bir yazma nüshası Rålamb ailesinin elindeydi ve öyle anlaşıyor ki, özel kullanıma ayrılmıştı. Bu nüshanın özgün yazması kaybolmuşsa da birçok elyazısı kopyası bulunmaktadır: Çoğunda eksikler bulunan bu yazmalar Stockholm Ulusal Kitaplığı'nda saklanmaktadır. Bunların içinde en kapsamlı ve en eksiksiz olanı, Rålamb'ın oğlu Gustaf Rålamb için hazırlanandır. Büyük olasılıkla aslına sadık olan bu nüsha (Ulusal Kitaplık Rålamb fol. 57) 1963'te, editörü Christian Callmer'in önsözü ve *Diarium uner resa Konstantinopel 1657-1658* (İstanbul'a bir yolculuğun günlüğü, 1657-1658) başlığıyla yayınlanmış ama başka dillere çevrilmemiştir.

Her iki metin, yani hem Rålamb'ın özel günlüğü hem de İngilizceye çevrilen resmi takrir, hem çok ilginç ve öğretici hem de çok kişisel bir üslûpla kaleme alınmış olup oldukça eğlencelidir. Rålamb, bunlarda Avrupa'daki yolculuğunun ayrıntılarını, Osmanlı İmparatorluğu'nda geçirdiği aylar boyunca edindiği deneyimleri, İstanbul'daki öteki diplomatlarla ilişki-

a Bir kısmı özgün yazmalarından, bir kısmı ise ilk kez burada altı cilt olarak İngilizce yayınlanan seyahatnameler ve gezilerden bir derleme.

lerini, sultan ile sadrazamın huzuruna çıkışını, şehrin günlük yaşamını anlatır. Günlüğün sonuna eklediği ve Müslüman dini ile uygulamalarını anlattığı metin özellikle ilgi çekicidir. Râlab, İslamiyete yakınlık duyduğunu duyuran bu metni "[Müslümanların] dinlerinde anlatılması sıkıcı olabilecek bir yığın başka saçmalık vardır" cümlesiyle bitirerek, bir bakıma kendini temize çıkartmak istemiştir. Çünkü akıllı bir gözlemci olarak İslamiyetin iç mantığını anlıyordu, ancak Otuz Yıl savaşlarından on yıl sonra, Avrupa'da yaşayan İsveçli bir Luther yandaşı olarak, İslamiyetle arasına bir mesafe koymak zorundaydı.

Râlab'ın elçilik göreviyle ilgili öteki elyazmaları, günlüğüne fazla katkısı olmayan, takvim notlarıdır (Ulusal Kitaplık M. 291). Buna karşılık, uşağı Olof Hansson'un tuttuğu muhasebe defteri (Ulusal Kitaplık Râlab fol. 135) çok ilginçtir. Kâtibi Jonas Klingstedt'in Mayıs 1657'den Nisan 1658'e kadar tuttuğu güncenin parçaları da öyle (Ulusal Kitaplık Râlab 4:025).

Olof Hansson düzgün ve okunaklı yazısıyla, büyük küçük, yapılan her harcamayı işlemiştir: Bu da İstanbul çarşılarında nelerin bulunabileceği, elçinin yeme alışkanlıklarını, inci, elmas ve Edirne'de alınan at gibi daha pahalı alışverişlerinin neler olduğu hakkında fikir veriyor. Dikkate değer bir alım, deri ciltli değerli bir Kuran'dır. İsveç Ulusal Kitaplığı ile Ulusal Arşivleri'nde Râlab'ın mektupları, sadrazam ve kaymakamla yazışmaları gibi belgeler bulunur.

Günlükleri ve yazılı belgeler sayılmayacak olursa, Râlab'ın İstanbul'daki ikametinden artakalan en önemli belgeler arasında, 24 Eylül 1657'de yer alan resmi bir alayı betimleyen 24 büyük resim vardır. O gün, (Râlab'ın Türk İmparatoru diye söz ettiği) IV. Mehmed, bin kadar subay ve maiyet erbabı refakatinde Edirne'ye gitmek üzere payitahttan ayrılmıştı. Olaya tanık olan Râlab günlüğüne bunun ayrıntılarını, maiyettekilerin giysilerini, onların Saray'daki konumlarını ve bu konumu belli eden işaretleri günlüğüne geçirmiştir.

Resmi takririn metni ile bunun İngilizce çevirisinde, bu ayrıntılar özel günlükte olduğundan hem daha kısa hem biraz farklı şekilde verilmiştir. İngilizce çeviride sultanın Edirne'ye gidişinin nedenleri olarak

açıklananlar, özel günlükte yer almaz. Râlab, alay geçidinin artık reşit olan genç sultanın halkına görünmesi için bir yol olduğunu yazmışsa da, IV. Mehmed'in İstanbul'a yeğlediği bir önceki payitaht Edirne'ye gidişinin asıl nedeni, o şehri çeviren orman ve kırlarda avlanma isteği olmalıydı.

Alay resimleri bugün Stockholm'daki Kuzey müzesinde, Râlab ailesinin bir emaneti olarak saklanmakta ve orada sergilenmektedir.

Râlab'ın eşyaları arasında, 17. yüzyılda İstanbul çarşılarında çok sayıda bulunan ve genellikle yabancılara sunulan Osmanlı giysilerini gösteren kitaplardan biri vardır. Benzerleri birçok Avrupa koleksiyonunda bulunan bu kitabın içinde 137 adet küçük suluboya resim bulunmaktadır. Kitap Ulusal Kitaplık'ta saklanmaktadır (Râlab 8: 010).

Gerek alay resimleri gerekse giysi kitabı, 17. yüzyıl İstanbulu'na ilişkin ilginç bir kalıt oluşturlar. Ayrıca bunların 17. yüzyılın ortalarından beri, aile tarafından İsveç'te, ve ayrıca ilk sahipleri olan Claes Râlab'la ilişkilendirilerek korunmuş olması önemlidir. Râlab, alay resimlerini ailesi ile çağdaşlarına, önemli bir tarihi olaya tanık olduğunu göstermek ve Osmanlı sultanı ile Osmanlı kültürünün görkemini tanıtmak amacıyla, bizzat ısmarlamıştı.

Râlab'ın günlükleri günümüz okurunu hem 17. yüzyıl Avrupası'na hem de İstanbul'un günlük yaşamına yaklaştırır. Kendisiyle birlikte dönemin İstanbul sokaklarında dolaşır, kayıkla Boğaziçi'ne ya da Marmara adalarına uzanır, Belgrat ormanındaki su kemerlerini seyrederek Eyüb'ü ziyaret ederiz. Râlab'ın planını çizdiği Topkapı Sarayı ile ilgili betimlemesinin tarihsel önemi vardır: Burada, sultanın ve sadrazamın huzuruna çıktığı arz törenlerini ayrıntılarıyla anlatmıştır.

Râlab'ın tuttuğu günlüğü okuyanlar, her an onun güçlü varlığını duyar, İstanbul'u onun gözlerinden görür, "yanmış bezelye tadında" bulunduğu ilk Türk kahvesini yudumlar ve "göçmen kuşlarını gerisingeri gitmeye zorlayan" 1658 kışının Avrupası'nda yol alırken çektiği sıkıntıları paylaşır. Kaldı ki, Râlab'ın İstanbul'a ilişkin gözlemleri bugün için de geçerli sayılabilir, çünkü şehir ve içindeki yaşam birçok bakımdan aynı kalmıştır.

İSTANBUL'A BİR YOLCULUK

Çeşitli olayları, İsveç Kralı tarafından görevlendirilen heyetin
orada gördüğü işleri ve

Türk Monarşisinin o sıradaki durumunu anlatan bu rapor
çok muktedir hükümler, İsveçlilerin, Gotların ve Vandalların Kralı

CHARLES GUSTAVUS

için sadık uyuğu ve hizmetkârı,
Bystad Baronu, Lanna, Broo, Biorwiik, Beatalund ve Traanos lordu,
Zatışahanelerinin mutemet senatör ve danışmanı,
Gothis ve Jonkioping Adalet Meclisinin başkanı ve
önceleri Babîâli nezdinde özel temsilcisi olan

NICHOLAS RÅLAMB

tarafından kaleme alınmıştır.^a

a Stockholm'da basılan İsveççe aslından, "A relation of a journey to Constantinople by Nicholas Rålamb....," *A Collection of Voyages and Travels, Some Now First Printed from Original Manuscripts, Others Now First Published in English in Six Volumes*, (yay. Awnsham and Churchill, c. 5, Londra 1732) başlığıyla yapılan İngilizce çevirisinden Türkçeye aktarılmıştır. Bu elçilik hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Karin Adahl, "Claes Brorson Rålamb'ın Bâbîâli'deki Elçiliği (1657-1658)", *Alay-ı Hümayun, İsveç Elçisi Rålamb'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri*, Kitap Yayınevi, 2006, 8-25.

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Zatışahanelerine soydan geçen İsveç Krallığı'nın, uzun süren Almanya savaşı ve bu savaşta elde edilen fütuhat dolayısıyla edindiği şöret ve itibar, Avrupa'nın belli başlı hükümdarlarının kıskançlığına ve devletin huzurunu bozmak için gerek içte gerek dışta bütün zorluk yaratma fırsatlarını kullanmalarına yol açmıştır. Onlar en çok da İsveç'in yönetiminin, değerini daha önce Almanya'da kavradıkları zatışahanelerinin elinde olmasını kıskanmaktadırlar ve şimdi de Lehistan Krallığı'nda başarı kazanan ordusuna öfke ve hasetle bakıyor olmalılar. Onlar, Avusturya hanedanını, papayı ve öteki yeni düşmanlarını zatışahanelerine karşı kışkırtıyor, Lehistan işlerine karışmakla yetinmeyip, zatışahanelerinin girişimleri konusunda komşu hükümetler ve hatta Babiâli nezdinde yanlış kanılar uyandırıyorlar. Bu da zor olmuyor, çünkü zatışahanelerinin Türk İmparatorluğuyla ortak sınırı bulunan Lehistan'daki önemli kazanımları Babiâli tarafından kuşkuyla izlenmiştir ve zatışahanelerinin çok büyük gücünden ürkmelerine yol açmıştır. Zatışahaneleri de, bu ve buna benzer olumsuzlukları gidermek, Lehistan konusundaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak ve ayrıca hükmettikleri yerler ile Protestan dininin güvenliği için Babiâli'ye bir elçilik heyeti göndermişlerdir.¹ Zatışahaneleri bunda yarar gördüğü için bazı yabancı yöneticilerle ve özellikle Erdel Prensi ve Kazaklarla ittifaklar kurmuştur: Nitekim Babiâli'nin zatışahanelerinin Lehistan'daki başarıları karşısında duymuş olabileceği güvensizlik nedeniyle bu güçlü doğulu devletin onların önünü kesmesini ve ordularını Lehistan'a sevk ederek Hıristiyanların oradaki gücünü zayıflatarak üstünlük kurmak istemesini önlemek gerekmiştir. Zatışahaneleri bu iş için şahsımdan yararlanmaya karar vermiş olup, bu işlerin nasıl yürütüldüğünü ve Osmanlı Devleti'ni² ne durumda bulduğumu bir raporla bildirmek ve ek olarak, bu

1 Bu heyetle ilgili bilgiler ve doğrudan doğruya yapılan görüşmelerle ilgili ayrıntılar daha kapsamlı bir şekilde şu eserde yer alır: *Pussendorf de rebus a Carolo Gustavo Sveviae Rege gestis*, lib. iii, böl. 71 ve I. iv. böl. 23.

2 Râlab'min metninde Osmanlı İmparatorluğu olarak geçer –ç.n.

uzak yere gidiş geliş yolculuğum sırasında olanları aktarmakla görevlendirilmişlerdir. Aşağıdaki satırlarda yer alan bütün bu bilgiler zatişahanelerine saygıyla sunulmaktadır.

İSTANBUL'A BİR YOLCULUK

Prusya'da, 1656 yılının Eylül ayında Frauenburg yakınlarında bulunan zatişahanelerinizi, Stetin'de emirlerini beklemem gerektiğine ilişkin bir haber göndermişlerdi; aynı şekilde, zatişahanelerinin Roma İmparatorundan^a benim için istedikleri pasaport konusunda imparatorluk sarayı nezdindeki sürekli temsilcileri olan Bay Kley'den gelecek yanıtı da beklemem gerekiyordu. Bu yüzden ve zatişahanelerinin bildikleri başka nedenlerle, Stetin'de 22 Şubat 1657'ye kadar oyalanmam gerekti. Sonra akşam saat sekiz postasıyla Berlin'e doğru yola çıktım. Ancak Stetin'de kalmam Babîli'ye gönderildiğim konusunda yaygın bir söylentiye yol açmıştı; oysa tanınmadan yolculuk etmem büyük önem taşıyordu, şayet doğrudan doğruya İmparatorluğun içinden geçseydim, oradakiler ne zaman yola çıkacağımı ve hangi güzergâhı izleyeceğimi öğrenmek için büyük çaba göstereceklerdi. Bir süre önce, Dresden Elektörler Meclisi'nden bir kişi, beni ve görüntümü betimleyen, hareket tarihimin de bildirildiği Stetin çıkışlı bir mektubu subaylarınızdan Albay Taub'a göstermişti. İşte bu yüzden, yola çıkmadan sekiz gün önce, zatişahanelerinizin beni Prusya'ya çağırttıklarını, oradan da Lehistan'a sevk edeceklerini duyurmaya giriştim. Bana öğrenci sıfatıyla Alman şehirlerinden geçebilmem için pasaport veren Pomeranya hükümetinin dışında hiç kimse, uşaklarım bile, Prusya'ya gitmekte olduğumdan fazlasını bilmiyordu. Berlin'den Wittenberg'e Leipzig postasıyla gittim. Orada iken kaldığım hanın yemek sofrasında iki İsveçli öğrenciyle karşılaştıysam da siyah bir peruk takmış olduğumdan kim olduğumu bilemediler.

Hamburg'dan, yolculuğun geri kalan kısmı için, havale edilmesini istediğim parayı tahsil etmek için Leipzig'de bir gün kaldım. Kendimi bir süre Leipzig'de okumuş olan ve şimdi de başka Alman şehirlerini görmek isteyen bir öğrenci olarak tanıttığım kentin garnizonu komutanından bir de pasaport edindim. Bu pasaport sonraları Bohemya ve Avusturya'da çok işime yarayacaktı. O dönemde yolculuk etmek hayli sıkıntılı bir işti: Yollar

a Burada sözü edilen Roma-Germen İmparatorluğu'dur. Ancak Râlab sultandan söz ederken de aynı unvanı kullanmaktadır. Bu çeviride karışıklığa yol açmamak için Osmanlı İmparatoru'ndan söz edilen yerlerde "sultan" ya da "padişah" unvanlarını kullanmayı yeğledik --ç.n.

çok arızalıydı ve sık sık çamura saplanan arabaları çıkartmak için epey zorlanılıyordu. Bu durum Viyana'ya varışımıza kadar sürdü. Aslında Dresden'e gitmem gerekirdi: Ancak orada sıkı soruşturma yapıldığı ve oraya gideceğim de önceden bildirilmiş olduğu için o şehre gitmek yerine bir mil uzağındaki Serkowitz kasabasına gittim. Uşağımı da oradan Dresden'e, Bay Steen Bieleke'ye gelişimi bildirmeye gönderdim. O da sabahleyin yanıma uğrayınca kendisiyle kısa bir görüşmeden sonra yoluma devam ettim. Şehrin sol kenarından dolanarak Loschewitz denen iskeleye vardım ve oradan Elbe nehrini geçtim. Aslında doğrudan doğruya Pirna'ya gitmem gerekirken, Dresden komutanının denetiminde olan bu yerde tanınmaktan çekindiğim için, sağa saptım ve Dohna denen pazar yerine yöneldim. Sonra da doğrudan Prag, Igelaw ve Viyana'ya giden yolu izledim. Bohemya ile Moravya'da, ormanlarda gizlenen ve oraların dilinde Petrofsky denen haydutlarla karşı karşıya gelme tehlikesini yaşadım. Bunlardan başka, çevrede bulunan askerler de yolcuları soyuyor ve büyük bir şiddet uyguluyorlardı. Bunların her iki türüyle de karşılaşmamıza rağmen, Prag'dan beri dört araba halinde yolculuk ettiğimiz ve adamakıllı silahlandığımız için bize yanaşmaya cesaret edemediler. Oysa kısa bir süre önce bazı yolcuları öldürmüşlerdi. Ama, geçerken gözlemleyebildiğimiz gibi, bazı yolcular da onlardan birkaçını öldürmüşlerdi.

15 Mart günü, sabah dokuzda, Viyana'ya vardım ve şehrin varoşunda bulunan "Altın Post" adlı bir handa konakladım. Orada akşama kadar oyalanıp üstümü değiştirdikten sonra, herhangi bir denetimden geçmeden, bir yabancı değilmişim gibi kimseler tarafından fark edilmeden şehre gittim ve orada bulunan sürekli temsilci Bay Kley ile gerekli konuları görüştüm. Tek bir uşağımı yanıma alarak onun evinde kaldım ve kendimi, Bay Steen Bieleke'nin Macar atları satın almaya gönderdiği seyisi olarak tanıttım. Ertesi gün kalan uşaklarımı getirttim ve onları başka başka yerlerde yatırdım. Gelişimi Bay Kley'e önceden, Prag ve Leipzig'den mektup göndererek bildirmiştim. O da Erdel prensinin vekili olan Jonas Midnansky'ye yazmış ve ondan beni kendisine götürecek namuslu bir adam yollamasını istemişti. Viyana'da üç gün boyunca bekledim, kimse gelmeyince de 19 Mart tarihinde Presburg'a doğru yola çıktım. O gün, Paskal-

ya'dan önceki kutsal Perşembe günüydü; ben de, bütün Protestanlar gibi dini tatilden yararlanma isteğimi bahane ettim. Yoluma dikkat çekmeden devam edebildim ve Michael Schrembster ile Christopher Snolchi adında iki protestanın yardımıyla, Eperies'de, beni tüccar sanan bir arabacıyı kiralamadım; maiyetimdekiler de kendilerini tüccar ve bezirgân olarak tanıtıyorlardı. İşimi sağlama almak için, Eperies anayolundan hayli uzakta bulunan ve Betzkou denen bir şehirde oturan Midnansky'yi görmek zorundaydım. Arabacımanın kuşkulandırılması için, bir başka uşağımın yüklü bir deri alımı için deri ticareti yapılan Transhia'da bulunduğunu, Viyana'ya gönderilmeden önce bu malı bizzat görmek istediğimi söyledim. O da bu kadar bilgiyle yetindi ve beni istediğim yere götürdü.

Tirnav'ın öteki yakasından yarım mil kadar uzakta bulunan bir vadiden geçtim. Bu vadide, az bir süre önce, Hussar'lar^a Viyanalı bir tüccarın 5000 riksdolarını^b almışlardı. Bunlar bize de göründüler, ancak uzun namlulu silahlarla donatılmış olduğumuzu görünce bize ilişmeden geçmemize göz yumdular. Prens Ragotzky'nin vekili olan Midnansky'nin yaşadığı Betzkou'ya bir mil kala, mektubundaki talimat uyarınca yanıma tek bir uşağımı alarak yolculuğun güvenliğini görüşmek üzere yanına gitmeye niyetlendim. Heyetin geri kalanını, edindiğimiz atlarla birlikte Tsachkowitz'te, bir gece önce evinde konakladığımız bir Anabaptist'in^c yanına bırakacaktım. Ancak Hussar'larla karşılaşabileceğimi, onların saldırısına uğrayabileceğimi ve aklımdan çıkmayan Kralımın projesinin aksayabileceğini düşündüm. Bu yüzden, uşaklarımdan birine yırtık pırtık bir Macar ceketini giydirdim ve onu bir mektupla Midnansky'ye gönderdim. Adam yarım mil yol aldıktan sonra beş Hussar'la karşılaşmış, ama onlar üstünü arayıp da bir şey bulamayınca salıverilmiş. Böylece şahsen gitmediğim için talihli olduğum anlaşıldı.

Midnansky beni Prens Ragotzky'e ait olan Rouné şatosuna götürmesi için bir Macar uşağını gönderdi. Kendisiyle ertesi gün orada buluşa-

a Macarların süslü üniformalı süvarilerine verilen ad. Daha sonra aynı türden üniformalar giyen başka ülke süvarileri için de kullanılan bir terimdir -ç.n.

b Eskiden Almanya, Felemenk ve İskandinav'da kullanılan bir gümüş para cinsi -ç.n.

c Vaftiz edilmeyi kabul etmeyen bir Hristiyan mezhep mensubu. -ç.n.

caktık. İmparator'un tebaasından birçok Katoliğin yaşadığı Batzkou'da tanınmamam söz konusu olmadığı için, orada duramazdım. Midnansky'nin uşağı geldiğinde ise kendimi öncesinden daha da zor bir durumda buldum, çünkü adam Macarcadan başka bir dili konuşmuyordu. Arabacım onu sorgulamaya heveslendiği için, onu bir kenara çekerek nereye gittiğimizi kimseye duyurmaması gerektiğini işaretlerle anlatmaya çalıştım. Güzergâhının dışındaki Roun'e gitmeye niyetlendiğimizi anlayan arabacı ise öfkeden kudurmuş, bağırıp çağırıyordu. Luther yandaşı iyi bir adam olmasaydı onu susturamayacaktım, ama sonunda yatışabildi.

Ertesi gün Roun'e vardığımda, Midnansky de bize yetiştii. Kendisiyle yolculuğumuz için gereksindiklerimizi ve haberleşmemize ilişkin konuları görüştük. Lehistan Krallık Müşiri Lubomorsky, Prens Ragotzky'nin yanından Viyana'ya giderken Eperies'e uğrayan Macar şansölyesiyle görüşmek üzere Moran'dan yola çıkmıştı. Dolayısıyla bunlardan biri ya da ötekisiyle karşılaşmam kaçınılmazdı. Midnansky, bana, Prens Ragotzky'nin hizmetinde bir subay olduğumu belirten bir pasaport verdi. Bunu Macar şansölyesiyle karşılaştığım takdirde kullanacaktım. Lubomirsky'yle karşılaşmam durumunda ise işi gereği Eperies'e giden bir tüccar olduğumu söyleyecektim.

Ertesi gün, maiyetimden iki kişi ve Zaros'a benimle gidecek olan Midnansky'nin uşağıyla at sırtında yola koyulduk. Öteki görevlilerle eşyamız, Midnansky'nin gönderdiği iki Hayduk^a eşliğinde daha güvenli olan asıl yoldan gideceklerdi. Bir buçuk gün boyunca, Karpat sıradağlarında bulunan Fatra dağında ilerledikten sonra, normal postanın geçtiği asıl yola yeniden çıktık. Roun ile bu konak yerini bağlayan ve Wagh ırmağı boyunca uzanan yol o kadar ürkütücü bir geçitti ki, baktıkça saçlarım dikeliyordu. Yolun sol tarafı ırmak kıyısına kadar inen birkaç kulaç derinliğinde bir uçurumdu; çok dar olan yolun sağ tarafı ise dik ve sivri kayalarla doluydu. Fevkalade dik ve yüksek olan Fatra dağını aşmak çok zahmetli olmuştu. Yarım Alman mili boyunca tırmanılıyor, sonra yarım Alman mili boyunca inili-

a Bu terimin kökeni Macarcada muhafız anlamına gelen *haydu* sözcüğüdür. Balkan dillerine *hayduk* olarak giren bu terim, bazen şakılık sırasında da Osmanlı'ya karşı gerilla savaşı veren silahlı adamları tanımlar. Terim Türkçeye *haydut* olarak girmiştir –ç.n.

yordu. Üstelik dağı buz kaplamış olduğundan, yaya olarak ve ellerimizi kullanarak tırmanmak zorundaydık.

Rosenberg adlı pazar yerinde, Macar hükümdar vekili^a Franciskus Veselini'nin de Moran'dan Viyana'ya doğru gittiğini öğrendim. Bu yüzden, kendisiyle karşılaşmamak için üç mil uzaktaki o yerden aceleyle geçtim. Ama Hybe denen kasabada, Lubomirsky'nin adamları olan on altı Leh ile karşılaştım, bu da onun yolda olduğunu ve az sonra kendisiyle karşılaşacağımı gösteriyordu. Bunun üzerine, kendisiyle karşılaşmamak için Lausenberg denen köyde konakladım ve o gece kalmam gereken bir mil ötedeki konak yerine gitmedim, ama gene de karşılaştık. Adı geçen köyde gece yarısına kadar oyalanarak, karanlıkta, Lehlerin Luchyuna dedikleri pazar yerinde bulunan bir sonraki konağa gittim. Ne var ki, dinlenmiş atlar bulmadan daha öteye gidemeyecektim. Bu yüzden herkes uykuya dalıncaya kadar gene oyalandım ve konaklama yerinin müdüründen başka kimselere görünmeden bir süre dolandım. Kurnaz müdür oraya özel görevle gelip gelmediğimizi, beklenen İsveçli görevlilerinin gelip gelmediğini ve buna benzer kendisini ilgilendirmeyen konularda sorular sormaya kalkıştı. Ayrıca, gayet nazik bir biçimde, yolların gece geçilmeyecek kadar kötü olduklarını bahane ederek, gün ışıyıncaya kadar orada kalırsak, bizi sadece en iyi dostlarına emanet ettiği arabasıyla göndermeye hazır olduğunu da söyledi. Casuslukla görevlendirildiği ve yaptığı iltifatların düzenbazlık olduğu belliydi. O yüzden teklifine teşekkür ettim ve bir tüccar olduğumu kanıtlamak için de çıkarttığım dört bıçağı kendisine satmayı önerdim. Bununla ikna olup bana Eperies'te yapılacak işler verdi ve yanıtını dönüşümde vermemi istedi. Bulduğumuz pazar yerinin yakınında, bizim gelişimizden az süre önce, Prusya'da kralı ziyaret eden Gamoisky ile Türk çavuşu Lehler tarafından yakalanmıştı.

Macaristan'daki altı özgür Alman kasabasından biri olan Leutsch'a vardıktan sonra, posta arabasıyla daha öteye gitmek istemedim. Yol üstünde bulunan birçok kale ve kasabada denetim yapılıyordu. Bir yıl kadar önce, bunlardan biri olan Wolvar kasabasında, Lehler Erdel'e gitmekte olan

a İngilizce metinde 'count palatine.' Hükümdar yetkisindeki soylu –ç.n.

Saksonya elçisinin birkaç arabasına el koymuşlardı. Bu yüzden bir araba tutup, iki mil ötede sol kolda bulunan –ve geçen yolculara kurt gibi saldıran eşkiyalar yüzünden– Kurt Vadisi adı verilen bir vadiden geçtim.

Sabah dokuz sularında Leutsch kasabasına vardım ama araba bulamadığım için de o gün orada kaldım, bu da bana iyi geldi: Posta arabasına binmekten kaçındığım için üç gün ve üç gece boyunca at sırtında nice zahmetle yol gitmekten, elimle tutunmadan bir eşiği bile aşamayacak duruma gelmiştim; ayaklarım bir mil boyunca üzengide kalmıştı ama sonraki mili katederken onları elimde taşımak zorunda kalmıştım. Yorgunluğun ne olduğunu bilmeyenlerin, kendi eyer ve koşum takımlarını kullanmaksızın, birkaç gün Macaristan’da posta atına binmeleri yeter.

Midnansky beni, gereksindiğimde bana hizmet edecek olan Leutsch muhafızına yöneltmişti. Ama bana arabalar bulmasını istediğimde terslenen muhafız Midnansky’ye karşı bir sorumluluğu olmadığını, onun hatırına, İmparator’un pasaportunu taşıyan Sternbach ve Welling adlı İsveç elçilerini götürdüğü için Macaristan naibiyle^a arası açılan biri yüzünden başını belaya sokmayacağını söyledi; dolayısıyla kendi başımın çaresine bakmam gerekiyordu, o da bu işe bulaşarak kendini gözden düşürmeyecekti. Bu yanıtı alıp da beni taşıyacak kimseyi bulamayınca, beni adını ettiğim Leh kasabalarına gitmeye ve gelişim duyuruluncaya kadar beni orada kalmaya zorlamak için hazırlanan bir tertiple karşı karşıya olduğumu düşündüm. Bu nedenle, Midnansky’nin Macarıyla birlikte, binek bulabileceğimiz bir sonraki kasabaya yürümeye ya da o kasabaya yemek yemeye gittiğim izlenimini verecek şekilde heyeti handa bırakarak dört mil ötedeki Cibin kasabasına gitmeye hazırlandım. Mektup ve belgelerimi koyduğum çantamı sırtlamak üzereydim ki, uşaklarımdan biri yanıma gelerek kasabada dört atlı bir araba bulduğunu bildirdi. Sabah şafak sökerken bu arabaya bindik ve Cibin’e bilinen yoldan gitmek üzere hareket ettik. Cibin, Prens Ragotzky ile akrabası Ladislaus Ragotsky’nin ortak mülkleri olan bir kale ile bir kasabanın bulunduğu Zaros’tan bir mil uzaktadır. Adı geçen Ladislaus bir Katolikti ve orada padişaha tabi olarak ikamet ediyordu. Bu yüzden,

a Özgün metinde *palatine* –ç.n.

onun orada olup olmadığını öğrenmesi için Midnansky'nin Macar'ını önden gönderdim ve ona, prensin valisi olan Martinus Halapi'ye verilmek üzere, gelişimi bildiren, bunun gizli kalmasını ve en kısa zamanda yolcu edilmeyi isteyen bir mektubu teslim ettim –gene de bir subay olduğumdan başka bir şey yazmadım, Midnansky'nin Macar'ı da bundan fazlasını bilmiyordu. Macar beni kasabadan yarım mil uzaklıkta karşıladı ve adı geçen Ladislaus Ragotsky'nin, Krakow Başpiskoposu ve kırk Leh soylusuyla gelmekte olduğunu bildirdi. Bu yüzden, hava kararınca kadar vadide bekledim, sonra da kasabaya gittim, sabah erkenden de, Ladislaus Ragotsky ile Lehlerin beni görmemeleri için Zarok Parak'a geçtim. Bir gece önce kaldığımız Giocke denen köyden peşimize takılan beş Hussar ganimet umduyla olay çıkarttılsa da, biz onlar yetişmeden hana girdiğimiz için gece boyunca pencerenin önünde gidip gelerek, biz binanın içinde iken saldırıp saldırmamayı tartıştılar. Ama iyice silahlanmış olduğumuzu, yanımızda Zaros valisinin verdiği dört de Hayduk'un bulunduğunu, bunlardan başka aynı akşam hana uşaklarıyla kalmaya gelen dört de tüccarın bulunduğunu, yani topluca on kişi olduğumuzu görünce, sabah oradan ayrıldılar. Beni en çok üzen, onların Zaros'taki Lehler ya da bir mil ötede, Cassou'da yaşayan Macar Şansölyesi Georgius Zelepzini tarafından gönderildiklerini sanmamdı. Ama sonradan bunların kim olduklarını öğrenince rahatladım ve sabah erkenden Zaros Parak'a doğru yola çıktım. Oraya vardığım zaman Vali^a Michel Inzedy evinde yoktu, bu yüzden onu üç gün boyunca beklemek zorunda kaldım.

Bu Zaros Parak denen yer, Prens George Ragotsky'nin annesi Catharina Lorantphi'nin malikânesidir. Bodrack deresi üzerindedir ve güzel küçük kalesiyle iyi tahkim edilmiş bir şehirdir. Olağanüstü bir konuma ve yüksek bir gelire sahiptir. Macaristan'ın en iyi şaraplarını veren Tokay bağlarının bulunduğu Tokay kasabasına yakındır. Tibiscus ve Bodrack ırmakları Tokay'da birleşir: Her iki ırmak da çok büyük ve yağlı balık türleriyle doludur. Sakinleri bir öğüne yetecek kadarından fazlasını tutmazlar, artanları gerisingeri dereye atarlar, çünkü ne zaman olsa istedikleri kadar balığı

a Özgün metinde: *Praefectus* –ç.n.

yeniden tutabileceklerini bilirler. Toprak sahibi olsun olmasın, herkesin balık tutmasına izin verilir. Yetecek kadar ormanları bulunur, mısır tarlaları –bütün Macaristan ile Erdel’de başka cins tahıl ekilmez– ile çayırları ve bağları boldur. Burada bütün Macaristan’da olduğundan daha çok av hayvanı bulunur; Heidon’ların^a şehre kadar yayılan büyük ve geniş ovaları av hayvanlarıyla doludur. Ama bu insanlar buna pek aldırmazlar, çünkü onların en çok değer verdikleri, kuvvetli bir Macar şarabı ile sarmısak ve yağlı pastirmadan yapılmış bir gşas’tır: Bununla şaraplarını daha bir keyifli içersinler. Buradaki sığır ve domuz sürüleri, tıpkı Almanya’daki koyun sürüleri gibi, binlerce baş hayvandır.

Nisanın üçünde, Zaros Parak’tan Tokay’a gittim, orada da Tibiscus ırmağını aştım. Tokay, Bodrack suyunun Tiberius’e döküldüğü yerdedir. Bu Tibiscus Macaristan’ın belli başlı dört ırmağından biridir –diğerleri Savus, Davus ve Tuna’dır. Büyüklüğü ve bereketi açısından Tuna’dan sonra gelir. Kale her iki ırmak arasındaki noktada durur. Garnizonu Erdel’e aittir ama şehirdeki garnizonun bir yarısı Erdel’in, bir yarısı da İmparatorundur. Şehir açıktır ve konumu sayılmazsa tahkimatı yoktur. Bir yanından Tibiscus suyu akar, öteki yanı ise yüksek ve dik yamaçlardaki üzüm bağlarıyla çevrilidir: Bu konum kasabanın iki ucunda sadece birer dar kıyı şeridine yer bırakıyor. Üzüm bağlarının çevresi üç fersah kadardır ve Lehistan’da çok iyi bilinen Tokay şaraplarının üretiminde kullanılır. Kasaba sakinleri Lehistan’daki duruma çok üzülmüşlerdir, çünkü mahzenlerini bir sonraki üretime yer bırakmayacak derecede, tıka basa dolduran şaraplarını satamamışlardı. Bu üzüm bağlarında bana yaklaşık 1,5 tunneland (bir İsveç ölçü birimi) boyunda, ayrı duran, toprak parselleri gösterildi. Bu parsellerdeki üzümler doğuya ve güneye bakan yamaçlarda yetiştiği için, bunlardan ötekilerden daha nitelikli olan ve genellikle 30, 20 ya da 15.000 gildere satılan bir şarap elde ediliyormuş. Bu Macarların mısırlarını ve şaraplarını nasıl sakladıklarını anlatmamak da olmaz: Bunlar yerde büyük çukurlar açarlar, mısır taneleriyle şarabı oralarda tutarlar ve bunlardan başka tahıl ambarı ya da mahzen türü bilmezler. Bu yüzdendir ki, buradaki bütün sokaklarla tar-

a Hayduklara verilen başka bir ad –ç.n.

laların yarısının altı oyulmuştur ve kazılan bu çukurlarda mısır bozulmadan on yıldan fazla süreyle saklanabiliyor.

Tibiscus ırmağının üzerinden Tokay yakınlarındaki Zapolya ve Bihor nahiyesine –*comitatus*’una– gittim: Bu nahiye üç günlük yolculuk boyunca ve yedi Macar mili genişliğindedir ve hiç çalısı olmayan tarlalarla baştan başa kaplıdır. Ayrıca pek çok bataklık barındırdığından buralarda yaşayan o kadar çok turna, yaban kazı, toy kuşu, ördek ve başka küçük kuş türleri vardır ki, zemin adeta bunlarla kaplıdır, havalandıklarında büyük bulutlar oluştururlar. Gübre gerektirmeyecek kadar zengin topraklı mısır tarlaları ile çayırlarında çok sayıda tavşan bulunur. Burada oturanlar odun yerine bataklıklarda yetişen sazları yakarlar. Bu yerlerde Erdel prensinin tebaası olan Heidonlar ya da Hayduklardan başkası yaşamaz. Bunlar bir kasabada 1000, 2000 ve hatta 4000 kişi olabilirler. Vergi ve haraçtan muafırlar ve sadece savaş sırasında çağırıldıkları vakit hizmetle mükelleftirler; o durumlarda da yanlarına üçer dörder hizmetli alırlar. Bunlar alaylara bölünmüşlerdir, her şehrin de kendi alayı vardır. Ordunun başında *capitaneus* dedikleri bir albay bulunur ve her alayda aynı sayıda kişilerin bulunması zorunludur. Hepsinin üstünde bir general bulunur, o zamankinin adı Baccus Gabor’dur. Bunlar başıboş saldıkları büyükbaş hayvanlarla at yetiştirirler. Hayvanlarına bizim memleketimizde olduğu gibi bakılır ama yaz kış arazide serbest bırakılırlar. Buzağılar ineklerin, taylar da kısrakların peşinden giderler.

Bütün Macaristan’da ve özellikle Varadin’e kadar olan bu bölgede, inek olsun öküz olsun bütün büyükbaş hayvanların geyik renginde donları olması ilginçtir; gerçi buzağılarinki kırmızı renktedir ama büyüdükçe ötekilerle aynı rengi alırlar. Bir Hayduk yılda genellikle üç yüz dört yüz öküz satar. Bunları Macarlar alır ve İtalya ile Avusturya’ya satarlar. Varadin’den Bihor’a bir günlük yolculuğum sırasında Debrens denen ve hiçbir Heidon’un yaşamadığı bir kasabadan geçtim. Burası özgür bir şehir olduğundan içinde sadece bin kadar Heidon oturur. Kasabanın sakinleri Türk mallarını satar ve Türklere, Macarlara, bir de Erdel prensine vergi öderler, bu yüzden savaşta tarafsız kalmalarına izin verilir. Bu yeri sevimsizliği belirler çünkü değişmeyen bir gübre yığını görüntüsü verir. Pazar yerinin

üzerine ahşap bir köprü atılmıştır, insanlar bunun üzerinden yürüyerek ya da at sırtında geçerler; bunun dışında yürüyenler mutlaka pislige batarlar. Ama buradakiler gübreye o kadar barışıktırlar ki, kapılarını boya yerine bununla sıvarlar.

Bu ülkelerde yolculuk ettiğim sıralarda, bana kılavuzluk edenler kasabada kasabaya değişen Heidone'lardı. Kendi sancakları ve renkleri vardı, öyle ki uzaktan bakınca bir gemi filosunun karşılamaya geldiği sanılabilirdi. Vardin'de Capitaneus Franciscus Gyuleus beni karşıladı ve çok iyi ağırladı.

Nisanın dokuzunda, akşam vakti, Erdel'de Clausenburg'a vardım; genç prenses ile oğlu genç prens oradaydılar, ancak yanlarında rahipleri değil sadece huysuz bir adam olan vekilharçları bulunduğundan yeterince resmiyetle karşılanmadım. Bununla birlikte, ertesi sabah Prenses kaldığım yere biriyle selamlarını gönderdi ve beni dilediği gibi karşılayamamış olmasını hoş görmemi, genel valiyle birlikte gelmesi beklenen hükümetin başındaki prensin annesi olan yaşlı prensesin gelişine kadar birkaç gün sabretmemi istedi. Ben de kendisine gerektiği gibi bir yanıt gönderdim.

Nisanın on birinde, yaşlı prenses ile Genel Vali^a Achatius Barzai ve bazı başka vekiller geldiler. Varışlarından bir saat kadar sonra, Prenses yanıma gönderdiği iki soylu aracılığıyla selamlarını bildirdi ve beni ertesi günkü kabul törenine davet etti. Bu kabul töreni şöyle geçmiştir:

12 Nisan günü, sabah yedide, altı atın çektiği iki araba konakladığım yerin önünde durdu. Bunların yanında çok sayıda, karnak^b dedikleri teberdarlarla koyun postundan Macar tarzında giysiler içinde piyade askerleri duruyordu. Mirahor, elinde asasıyla arabanın önü sıra gidiyordu. Prensesin vekillerinden biri olan ve bir yıl önce İsveç kralına temsilci olarak gönderilen, ancak Warka tarafından tutsak edilen Sebeci Ferens beni karşılamaya gelmişti. Şatonun girişindeki çifte kanatlı merdivenlerin arasına, tüfekleri omuzlarında, prensesin hassa askerleri sıralanmıştı. Bizim ülkemizde askerler hazır ol durumunda iken silahlarını önlerinde tutarlar.

Beni merdivenlerin başında prensesin iki teşrifatçısı karşıladılar ve törene katılmaya gelmiş seçkin insanların doldurduğu üç odadan geçirip

a Özgün metinde: *Stadtholder* –ç.n.

b Özgün metinde: *Carnack* –ç.n.

dairesinin orta yerinde bekleyen yaşlı Prenses Catharina Lorantphi'nin yanına götürdüler. Zatışahanelerinin selamlarını kendisine Latince ilettim. Konuşmamı bitirdiğim zaman hepsi sessizce birbirlerine bakıyor, hiçbiri yeterince Latince konuşmadığı için hangisinin karşılık vereceği konusunda kararsızlık çekiyorlardı. Çeyrek saat böyle geçtikten sonra prensesin kendisi bana Macar dilinde yanıt vermek zorunda kaldı, teşrifatçısı da elinden geldiği kadar bu konuşmayı Almancaya çevirmeye çalıştı. Prenses daha sonra benimle özel olarak konuşmak istedi ve hem kendi maiyetine hem de benimkine odadan çekilmelerini buyurdu. Yanında sadece Genel Vali Achatius Bardzai, bir danışmanı ve teşrifatçısı kalmışlardı. Prensesle karşılıklı birer iskemleye oturduk, sonra da Prens Ragotsky'nin Babiâli nezdindeki durumundan söz açarak bana bu konuda uzun uzun tavsiyelerde bulundu. Kendisine en uygun şekilde yanıt verdim ve yanından ayrılarak genç prenses ile genç Prens Ragotsky Ferens'in –ya da Franciscus Ragotsky– bulundukları daireye geçtim, onları da zatışahaneleri adına selamladım ve zatışahanelerinin Prens Georg Ragotsky'ye verilecek mektuplarını prensese teslim ettikten sonra, geldiğim usulle şehirdeki konak yerime geri götürüldüm.

Clausenburg'dan Fransa kralının Babiâli nezdindeki elçisi olan Monsieur de la Haye'e yazdım ve sadrazama^a gelişimi bildirmesini ve zatışahanelerinden hediyeler getirmemiş olmama çare bulmasını istedim. Ertesi gün yaşlı Prenses Zaros Parak'a doğru yola çıktı, ben ise, genel valinin eşliğinde Alba Julia ya da Weissenburg denen yere doğru uygar bir şekilde yolculuk ettim: Kendisi aklı başında ve gayet hoşsohbet olup Macarlar tarafından iyi bir asker olarak biliniyor. Konuştuğum bütün Macarların içinde en iyi olanı ve en insanca davrananıydı. Onların çoğu kibirli, terbiyesiz ve mantıksızdır; başkalarını küçümserler, kendi kaba ve pasaklı yaşam tarzlarının dışındaki her şeyi aşağılarlar; yemek için kümes hayvanları, pastırma, sarmısak ile dar boğazlı, taştan ya da tahtadan yapılma kötü kupalardan içtikleri –daha doğrusu emdikleri– sert Macar şarapları olduğu sürece dünyanın sunduğu keyiflerin en büyüğünü tattıklarını sanırlar. En üst tabaka-

a Râlam'b'ın metninde sadrazamdan vizir diye söz edilir. Karışıklığa yol açmamak için sadrazam terimini kullanmayı yeğledik –ç.n.

dan olanların bile sofrasında tabağı, bardağı, hatta kalaylanmış kabı bile yoktur. Sadece, haftada bir silinen ve içinde kalan kemikler atıldıktan sonra tekrar önünüze sürülen tahta kaplar kullanırlar.

Alba Julia yakınlarında dört süvari takımı tarafından karşılanarak konaklayacağım yere götürüldüm. Aramızda büyük şehir diye söz ettiğimiz bu yer aslında çok sıradandır ve hakkında söylenebilecek tek şey “minuit præsentia famam”^a Bütün kasabada prensesin oturduğu dışında doğru düzgün tek bir ev bulunmamaktadır; öteki evler hep ufak kulübelerdir ve bütün Erdel’de hem seçkinlerin hem sıradan kişilerin konutlarında olduğu gibi, pencereleri deriyle kapatılmıştır.

Oradan zatışahanelerine yazdıktan ve genel valiyle mektuplaştıktan sonra, Nisanın on yedisinde, en önemlileri Hermanstadt ile Cronstadt olan Saksonya şehir ve köylerine gittim. Yanında kaldığım Saksonyalılar beni hep iyi karşıladılar, iyi niyet ve nezaketle ağırladılar. Ancak hep dağ, su ve çamurdan geçen yollar kötüydü. İçinden geçmek zorunda olduğum üç fersah uzunluğundaki Sydenjwald ormanındaki yolların hepsi çok çukurdu ve Eflak’ı Erdel’den ayıran dağlardan akan sel suları yüzünden bunların üzerine yuvarlak kerestelerden köprüler atılmıştı. Bazı yerlerde köprüler sular tarafından sürüklendiğinden, geçebilmek büyük tehlikeleri göze almayı gerektiriyordu; suyun engellemediği yerlerde ise yollar o kadar bozuktuk ki, arabamıza on at koşulu olduğu halde, ancak zar zor geçebiliyorduk.

Bu Saksonyalıların Erdel’e ilk nasıl geldiklerini, ayrıcalıklarını nasıl elde ettiklerini anlatmayı tarihe bırakıyorum. Sadece, ülkenin en iyi ve en verimli kesimlerini ellerinde tutan ve büyük ayrıcalıklar tanınan Saksonyalılardan Macarların nefret ettiğine ve onlara çok baskı uyguladıklarına değineyim. Prensler, hükümetin başına geçmeden önce bu ayrıcalıklara saygı göstereceklerine söz vermek zorunda iseler de, verilen söze aldırın yok. Halen ülkeyi yönetmekte olan George Ragotsky’nin onlara seleflerinden de çok baskı uyguladığı, evleriyle çiftliklerine el koymak için her bahaneyi kullandığından yakınıyorlar. Prens onları gelip geçenleri karşılamaya, barındırmaya ve onların harcamalarını üstlenmeye zorluyor, oysa öteki sakinle-

a Latince: “mevcudiyet, şöreti azaltır” –ç.n.

rinin böyle bir zorunlulukları yoktur. Eski ayrıcalıklarından biri, yaşadıkları şehirlerde Saksonyalılardan başkalarının ev almasına izin verilmemesiydi. Şimdi bu ayrıcalığı kaldırmaya hazırlanıyorlar: Bir Saksonyalının satılık evinin bedelini ödeyebilecek durumda olan bir Macar'a evini satmaması durumunda, hem o evi hem de alıcının önerdiği kadar parayı vererek cezalandırılması gerektiğini öne sürüyorlar. Bu sorunu, oy çoğunluğunu elinde tutan iki zümre olan *nobilitas* ve *siculi* [soylular ve şehirli], Saksonyalıların yani mağdur taraf olan üçüncü zümrenin oylamaya katılmamasına ya da karşı oy vermiş olmasına karşın, oylarak çözmüşlerdir. Saksonyalılara daha başka angaryalar da yüklenmiştir ve öyle anlaşıyor ki, çoğu basit kişiler oldukları ve aralarında sağduyu sahibi olanlar az olduğu için, zamanla özgürlüklerinin hepsini yitireceklerdir. Macarlar ise Saksonyalıların mahvolduğunu görmek isterler, oysa onları korumak ve hoş tutmak için nedenleri vardır: Çünkü Erdel'de kültür adına ortaya konan ne varsa Saksonyalıların işidir, ötesi ise salt barbarlıktır.

Saksonyalıların en büyük ve en iyi inşa edilmiş şehri surlar içindeki Hermanstadt'dır. Cronstadt ise en güçlüsü ve halkı en cesur olanıdır. Bunlar Saksonyalıların özgürlüklerini koruyanlardır çünkü gerektiği zaman bu özgürlükler için yiğitçe direnirler; ne var ki bunu bazen kaba bir şekilde ve kuralları çiğnemek pahasına yaparlar. Bir keresinde ziyarete gelen prensin yüzüne şehrin kapılarını kapatmışlar ve onu gerisingeri gitmeye zorlamışlardır, sonra da pişman olmuşlardır. Cronstadt konumu bakımından da dikkate değer olanıdır: Eflak sınırına yakın, Erdel'in başka bölgelerinde benzeri bulunmayan ve Prusyalıların *werder*'leri^a gibi her yandan dağlarla çevrili, başlı başına bir ülkeymiş izlenimini veren bir toprak parçasının üzerinde yer alır. Hepsisi de Cronstadt'a bağlı on üç büyük pazar yerinin bulunduğu bu bölge Wurtzland adıyla anılır. Zengin ve verimli bir bölgedir ama görüşü engelleyecek tepeleri ya da ormanları olmadığı için, bir bakışta kavranacak büyüklükte görünür. İçinden Bartza, –Latince Burciadeneden bir ırmak akar. Cronstadt'ın üç büyük varoşu vardır, ilkinde Ulahlar, ikincisinde Saksonyalılar, üçüncüsünde ise Macarlar yaşar. Burada binek

a Bataklık bölgeler –ç.n.

ve daha başka gereksinimlerim nedeniyle üç gün boyunca oyalanmak zorunda kaldım. Burada bulunduğum sırada prensin ulaklarından biri İstanbul'dan geldi ama onunla bir türlü konuşamadım, çünkü Erdel prensinin Babıâli'deki durumunu sorarım diye benimle bir araya gelmekten kaçınıyordu. Oysa, bu işle özellikle görevlendirilmiş olduğumdan, bu konuda bilgi edinmem gerekiyordu. Ne ki, bu millet o kadar kuşkucudur ve o kadar kimseye güvenmez ki, kendi yararına olduğu zaman bile güven ve dostluk göstermekten kaçınırlar.

23 Nisanda, Prens Ragotsky'nin temsilcisiyle Cronstadt'tan Eflak dağları üzerinden Eflak bölgesine geçtik. Ayın 26'sında da Eflak Prensini ikamet ettiği Targoviş'e vardık. Kar ve Dombvifza ırmağında köprü bulunmaması yüzünden, dağlardan geçerken çok zorlandık. Üstelik dağ araları çok esintili olduğundan sık sık ırmağı geçmek zorunda kalıyorduk. Sırasında bir saatte geçilebilen bu ırmak, dağlardaki karların erime hızına bağlı olarak bazen aşırı kabarıp taşkınlara neden oluyor. Onu ilk geçtiğimiz günün sabahında ırmak pek derin değildi, ama aynı sabah, saat daha sekize gelmeden, atlarla arabaları neredeyse yüzdürmek zorunda kaldık, Macar temsilcisinin uşaklarından biri atıyla birlikte boğulma tehlikesi geçirdi. Ellerimizi ve ayaklarımızı kullanarak ırmağı zar zor aştık, arabaları da saldı. Gece inmeden ırmak o kadar kabarmıştı ki, bizden sonraki on beş gün boyunca onu hiç kimse geçemedi.

Targoviş'e varmadan epey önce, prensin yolladığı altı güzel Türk atının koşulduğu bir araba ile birlikte hepsi şık donanımlı atlara binmiş iki yüz kadar soylu ve onlara eşlik eden otuz atlıdan oluşan, küçük bir ordu görünümündeki bir heyet tarafından karşılandık. Prens de aralarında tebdil-i kıyafet etmiş halde bulunuyordu. Bizi vekilharcıyla kâtipi karşıladılar. Kâtip bizi Latince bir konuşmayla ağırladı. Türk atlarının en güzellerini burada gördük; subayların kılıkları ise başka başkaydı: Kimi bir zırh taşıyordu, kimi de panter, leopar ya da kaplan postları giymişti ya da kartallarinkine benzer benekli kanatlar takmıştı. Çalgıları gaydalar ve iri davullardı çünkü ne Macarlar, ne Ulahlar, ne de Türkler borazan kullanmayı bilirler. Konaklayacağım yere işte böyle götürüldüm. Ertesi gün prens tarafından kabul edildim ve kabul töreni, prensin zatışahanelerine duyduğu saygı nedeniyle

efendilerime yakışır bir gösterişle gerçekleştirildi. Kabul töreninde çoğu soylu olan pek çok insan hazır bulunuyordu: Bunların bazıları samur ve benzeri pahalı kürkler giymişlerdi. Aralarında başpiskoposları da bulunuyordu. Kabul odasında cam pencereler ve Şam ipeğinden perdeler vardı; içinden geçirildiğim sekiz dokuz odada ise perde yoktu, pencereler kâğıt kaplıydı. Prens beni odanın ortasında karşıladı; ben uygun sözlerle zatışahanelerinin kendisine duyduğu yakınlığını dile getirdikten sonra de beni orada bulunan iki iskemleye yönelterek birine kendi yerleştirdi, ötekine de beni oturttu. Kısa bir konuşma ve zatışahanelerinin sağlığına ilişkin sorulardan sonra, isteği üzerine özel dairesine gittik. Orada iki saat kadar kaldım ve isteği üzerine Lehistan'daki durumu anlattım. Anlattıklarımı hem şaşı hem de sevindi. Daha sonra da bana sırmalı seraserden bir kaftan^a giydirdi. Bu armağanı önceleri kabul etmek istemedim ama bunun ülkesinin bir töresi olduğunu ve en büyük iyi niyet nişanesi olarak giydirildiğini anlatınca kabul etmek zorunda kaldım. Daha sonra altı Türk atının çektiği arabasıyla konakladığım yere döndüm: Bu atlar geldiğim günkü atlardan da güzeldi.

Ertesi gün yoluma devam edecektim ama prens beni bağında yemeğe davet edince kaldım. Arabasıyla bağın kapısına vardığımızda, ellerinde gümüş asa tutan beş teşrifatçı tarafından karşılandık. Prens ise beni sofranın kurulmuş olduğu yazlık köşkün kapısında bekliyordu. Yazlık köşkün önünde bakanlar ile sarayın ileri gelenleri ve birkaç Alman askeri bölüğü duruyordu. İçeriye girince beni hemen sofraya götürdü ve ikimiz yüksekteki koltuklara oturduk: Erdel temsilcisi ise sıradan bir kerevete yerleştirildi. Masaya sadece kendi soframa katılan heyet mensupları ile Prens'in bakanları alınmıştı. Önce mutat olduğu üzere dört ya da altı gümüş servis tabağı geldi: Prens ile bana kaplama kaplarda servis yapıldı, ötekilere ise yemekler tutya [çinko] kaplar içinde sunuldu. Yemeğin başından sonuna kadar hep değişen yemekler iyi pişirilmişti ve lezzetliydi. Sağlığa kadeh kaldırma sırası gelince önce padişahın şerefine içildi, sonra da –ona ilk sırada yer vermediği için özür dileyen– prens zatışahanelerinin sağlığına kadeh kaldırdı. Hatta padişah için bir kere kadeh kaldırmışken zatışahaneleri için iki

a Özgün metinde: *castan* –ç.n.

kere kadeh kaldırdı. Daha sonra Cmelnici'deki Prens Ragotsky ile Boğdan (Moldova) Prensinin şerefine içildi. Her kadeh kaldırma işlemi kanun, keman, ney, tambur, davul ve benzeri Türk çalgıları refakatinde yapılıyordu. Cmelnici'deki Ragotsky'den hemen sonra prensin şerefine kadeh kaldırıldıktan sonra yere iki minder yerleştirildi; sofradan kalkan bakanları gelip ikişer ikişer minderlerin üzerinde diz çöktüler, şerefine içtikten sonra Prensın ellerini öperek refah dileğinde bulundular ve yerlerine döndüler. Yemek hemen hemen bitmişti ki, prensin avcıları tarafından öldürülen iki iri ayı köşk kapısının önüne bırakıldı, o da avcılara bir avuç dolusu akçe dağıttı. Yazlık köşkün yanına, gereksinimler için gidilen bir çadır kurulmuştu; bir ara ayağa kalkan kâtip Klingen'i, gümüş asalı teşrifatçılardan ikisi alayışle çadıra götürdüler ve tekrar dışarı çıkıncaya kadar kapısında beklediler. Çıktığı zaman bir tanesi ona su dolu bir leğen sundu, yıkandıktan sonra da ona köşke kadar eşlik etti. Yemek daveti sabah on buçuktan akşam saat yediye kadar sürdü. Yanından ayrıldığımda prens beni gene aynı nezaketle uğurladı, iki kere kucaklayıp öptü. Ben de saray ileri gelenleri ve çalgıcıların eşliğinde konakladığım yere döndüm. Yemek boyunca sık sık zatışahanelerinin kişiliği ile üstün başarılarına olan saygı ve takdirini dile getirmişti. Eflak İsveç'e, Erdel'e olduğu kadar yakın olsaydı kendisi için çok daha iyi olacağını söyledi, zatışahanelerinin ona, ücretini ödeyeceği elli kadar İsveçli askeri kullandırması dileğini belirtti. Ertesi sabah da, seyisiyle bana iyi koşabilen bir at gönderdi ve yolun bir kısmında bana eşlik etmeleri için bir atlı bölüğünü yolladı. Ne zaman bir kasabaya varsam, orada hep beni karşılayan ve bana eşlik eden bir atlı bölüğü buldum.

Eflak konumu ve toprağının verimliliği bakımından Avrupa'nın önde gelen eyaletlerinden biri sayılmalıdır. Toprağının verimi o kadar olağanüstüdür ki, onu sürmek zahmetine bile katlanmıyorlar çünkü buğday tohumunun üstü sadece toprakla örtülse bile bir dolu ürün verebilir. Ülke topraklarının en büyük kısmı işlenmemiştir çünkü orada oturanlar azdır. Halkın çoğu, dağlı muhafızların onları Tatar ve Türk saldırılarından korudukları dağlara yakın yerlerde oturur. Ülkenin orta kısmı tümüyle düz kırıktır ve burada tek bir tepe bile yoktur; toprak işlenmeden durduğu için, denizdeki küçük adalar gibi, orada burada çok sayıda meşe ormanı oluşmuştur.

Toprağın en çok işlendiği yerler Tuna boylarıdır. Her yerde yeterince otlak, yetecek kadar balık, bol şarap, bal, balmumu ve tuz bulunuyor. Ayrıca altın ve gümüş damarları da vardır ama Türkleri heveslendirmemek için kimse onları aramaya cesaret edemiyor. Topraktan ayrıca zift çıkar. Av hayvanlarıyla yabanıl kuşlar da oldukça bol. Prens Eflak'tan yılda 6 ya da 7000 riks-dolar toplayabilir ama, kendileri rıza göstermedikçe oranın halkından olağanüstü vergiler isteyemez. Ulahlar bu konuda, yönetimin keyfi olarak vergilendirebildiği Boğdanlılardan daha özgürdürler. Burası yolcular için pek uygun bir yer sayılmaz çünkü günlerce yol alındığı halde tek bir köye rastlanmayabiliyor. Olsa olsa, ikişer mil arayla, saman kaplı bir kulübede parası karşılığında istediği kadar şarap bulabilir, ama yiyeceğini kendisinin taşıması gerekir. Ülkenin halkı, özellikle soyluları, yakışıklı, nazik ve dost davranışlıdır ama pek cesur sayılmazlar. Prenslerine karşı isyankârdılar ve onlara pek güvenilemez. Ülkeyi kırk yıl boyunca barış içinde yöneten ve onu Boğdanlılara, Kazaklara ve Türklere karşı büyük cesaretle korumuş olan Voyvoda Matyas ileri yaşında onların hilekârlığıyla tanışmış ve bunun üstesinden gelebilmek için çok zorlanmıştı. Şimdiki Prensleri olan Kostantin Sorban ayaklanmayı Erdel prensinin yardımıyla yatıştırmış ve hükümetin başına geçmiştir. Ben gelmeden az önce Targoviş kasabasının önünde yenilgiye uğrattığı kendi çevresinden 300 isyancının başlarını sopalara diktirmiş ve şehrin çevresinde sergilemişti. Prens, Türk saldırılarını önlemek amacıyla, güvenli olmayan sınır boylarında sürekli olarak asker bulundurmak zorundadır. Ayrıca sultana 300 kese –yani aşağı yukarı 150.000 riks-dolar– tutarında bir de yüksek vergi ödemektedir. Bu yüzdendir ki, sınırları korumak için Pise'de 2600, Breila'da 6000, Vadivay'da 4000 kişilik garnizonlar bulundurur.

28 Nisan tarihinde, Tuna boylarına, ırmağın Eflak'ı Türkiye'den ayırdığı yerde bulunan Silistria Drestor ya da Silistre denen şehre vardım. İrmağı feribotla aştım ve böylece Hristiyan dünyasından ayrılarak Türkiye'ye adım atmış oldum. Orada –daha iyisi bulunmadığı için– Rumlara ait küçük ve pis bir evde kaldım. Bana ırmak kenarına kadar eşlik edenler dalgalanan parlak renkli sancaklarıyla prensin Hussarlarından dört bölük idi. Ertesi gün, beni, yedi vezirden biri olan ve şehirde ikamet eden Silistre Pa-

şası Melek Ahmed Paşa çağırıldı. Ona Melek denmesinin nedeni yakışıklı boyu posudur. Eşi, şimdiki padişahın amcası olan Sultan Murad'ın kızıdır. Sarayına vardığımızda, beni oraya götüren çavuş^a durdu ve kapının önünde attan inmem gerektiğini söyledi, ama ben bunun zatışahanelerinin itibarına yakışmayacağını düşünüp at sırtında avluya dalarak merdivenlere kadar gittim. Beni orada karşılayan gümüş asalı iki kapıcıbaşı^b geniş bir sofadan geçirip divanhane kapısına kadar götürdüler; orada kılıcımı çıkarmamı istediler ama ben bunu da kabul etmedim. Paşa bu konuda ısrar edilmesi için üç defa birini gönderdi. Sonunda kılıcımdan ayrılmaya niyetli olmadığını, bana bu konuda daha önceden ikametgâhımda iken bilgi verilseydi bu isteğine uyacağımı, ama beni kılıcımı kapısında çıkarmaya zorlamanın hem nezaketsizlik olduğunu hem de Zatışahaneleri Kral Hazretlerinin itibarına yakışmadığını söyledim. Kaldı ki, ona değil padişahına gönderilmiştim ve beni efendime layık bir şekilde kabul etmemesi durumunda benim onunla herhangi bir alışverişim olamazdı. Bunları duyduktan sonra, beni sonunda divanhanesine aldırdı. Odaya güzel halılar döşenmişti, duvar diplerinde ise minderler sıralanmıştı. Odanın ortasında karşılıklı iki koltuk duruyordu. Birine oturdum, dairesinden çıkarak yanıma gelen paşa da başıyla kısa bir selam vermekle yetinerek kendi koltuğuna oturdu. Yüz ifadesi ve davranışları önceleri hayli kabaydı; ama aldırmadığımı ve bütün itirazlarına düzgün yanıtlar verdiğimi görünce yumuşamaya başladı ve yanbaşında oturan Muhammed soyundan bir Emire dönerek ona Türkçe: “İsveçlilerin bunca sözü edilen askerler olmasına şaşmamalı: Şuradaki gence baksana, nasıl cüretle konuşuyor?” dedi. Sonra da keyiflenerek benimle konuşmaya başladı: Neden sakal uzatmadığımı sordu, kahve ısmarladı ve onu ağzımı yakmadan nasıl içeceğimi gösterdi, ertesi gün yola çıkmadan önce kendisiyle yemek yemeye çağırıldı. Sonra da bana sırmalı seraserden bir kaftan giydirdi ki bu onların özel bir onurlandırmasıdır. Bunun ardından ikametgâhıma dönmek üzere yanından ayrıldım. Beni orada çalgıcılar, kapıcılar, uşaklar, aşçılar falan karşıladılar, ben de onlara, kendi değişleriyle, kahve içmeleri için para vermek zorunda kaldım.

a Özgün metinde: *chiaus* –ç.n.

b Özgün metinde: *Capuci Bassi* –ç.n.

Ertesi gün, [paşa] beni yemek daveti için getirtti: Bu davet şöyle geçti: Paşanın kendisi ile Muhammed soyundan olan Emir, odanın iki farklı köşesinde yere oturdular. Yerin ortasında dört alçak iskemle duruyordu. Ortadaki beyazdı, ötekiler onun çevresindeydi. Beyaz olanı bir gün önceki kabul sırasında kullanmıştım. Yine ona oturacaktım ama orta yerde durduğu için bazı tereddütlerim vardı, bu yüzden bir başkasına çöktüm. Beyaz olanın sofra olarak kullanılacağını sonradan anladım. Ben yer aldıktan sonra paşa geldi ve bir başka iskemleye oturdu. Üçüncü iskemle Erdel'den gelen şişman elçi içindi. Sözüünü ettiğim efendi paşanın yanına çöktü, bir başka ağa da öbür yanına oturdu. Sonra bir hizmetli sofrayı kurmaya geldi, rengârenk ve sofrayı çevirecek kadar uzun bir keten bezini dizlerimize serdi. Sonra ortadaki iskemlenin üstüne, renkli çiçeklerle bezenmiş yuvarlak bir örtü serdi. Bu örtü hem sofra yerine geçiyordu hem dizlerimizi örtüyordu. Her konuğun arkasında, dizüstü oturmuş birer Türk bu bezi iki eliyle sıkıca tutuyordu. Baş hizmetli sofraya ince, beyzi ve sıcak külde pişirilmiş ekmek dağıttı. Bu yörede fırın yoktur ama yemek vaktine doğru hazırlanan hamur topakları ocağın temizce süpürülmüş zeminine dizilir ve ocağa kor dökülür; ekmek bu şekilde pişer ama sağlığa uygunluğu tartışmalıdır. Hizmetli daha sonra aynı sofra bezinin üstüne ve her konuğun önüne birer deste irili ufaklı kaşık bıraktı; benim payıma altı tane düştü. Sonra sofra için kullanılan iskemlenin üstüne leğen büyüklüğünde geniş bir tutya sini oturttu ve içine herkes için üçer adet mideye iyi geldiği iddia edilen acı yeşillik koydu. Bunların yanına, turşu dolu birer küçük çini kâse bıraktı. Sonra da sofranın ortasına kebab^a dedikleri fırınlanmış etle doldurulan bir tabağı yerleştirdi. Herkes lokmaları parmaklarıyla koparttı ama paşa bu geniş tutya tabağın kenarına –başka tabak kullanmazlar– benim için bir parça et bıraktı ve bana bıçağını uzattı. Bu kaptan iki üç lokma almamızdan sonra tabak götürüldü ve yerine yenisi getirildi; bu iş sunulan kapların sayısı aşağı yukarı kırkı buluncaya kadar sürdü. Yemeklerin bazıları çok lezzetiydi ama bunların yanında bala banmış ve yenmesi hoş olmayan bir sürrü kızartma ve sütlü yiyecek de vardı. Et suyu ve erimiş yağla pişirilen pi-

a Özgün metinde: *cebab* –ç.n.

rinç sunulunca, herkesin önüne bir de sütlü lapa sürdüler. Bunu pirinçle karıştırır ve öyle yerler. Pirinci Türkler çok sevdikleri için en seçkin yiyecekleri pilav^a dedikleri bu yemektir. Tatlımız meyve reçeliydi. Yemekten sonra su ve peşkir getirdiler. Ardından kahve içtik, sonra da ellerimizle yüzümüzü gülsuyuyla sildik. En sonunda herkesin başının üstüne kırmızı bir ipek parçası sarkıtıldı ve yüzümüze türlü türlü buhur tutuldu, yemek de böylece sona ermiş oldu. Maiyetimdekiler yerde, daire şeklinde oturarak yemek yediler. Paşa ile kısa bir sohbetten sonra ondan izin istedim ve hemen yoluma devam ettim. Ne var ki, şehirden iki misket atışı uzaklıkta arabamın devrilmesi ve sol bacağımla ayağımanın yaralanması gibi bir talihsizliğe uğradım ve üç hafta boyunca birileri beni taşımadan bir yerden bir başka yere gidemedim. Gene de bu olumsuz koşullarda yoluma devam ettim çünkü bu ülke Türklerin yaptıkları akınlar yüzünden o kadar fakirleşmişti ki, birkaç gün konaklayabileceğimiz bir yer bulamıyorduk. Uğradığımız yerlerin çoğunda yiyecek bir lokma bile yoktu ve en büyük sıkıntım adamlarımın açlığını yatıştırabilmektir.

Silistre'den sonra, üç günlük yolculuğun ardından, Şumnu denen yerin bir mil kadar ötesinde, Türklerin rivayetine göre Velus Byzantium'un^b durduğu bir tepe vardır. Eskiden Karadeniz buraya kadar uzanmış ama şimdi oradan millerce uzaktadır. Burada başka su da bulunmaz, sadece uza-yıp giden geniş tarlalarla kaplı geniş bir vadi... Gerçi dağda eski duvar kalıntıların bulunduğu doğrudur. Bu duvarlarda, eskiden gemi ve kayıkların bağlandığı türden büyük demir halkalar asılıdır. Burada eskiden bir şehir bulunmuş olabilir, ama bunun Byzantium olduğu ve Karadeniz'in buraya kadar uzandığı, Türklerin uydurduğu masallardan biri olmalıdır.

Dördüncü gün, yerlilerin Noak dedikleri Haemus dağından geçtim. Dağ adını, buralarda yaşadığı ve Türklerle büyük zarar verdiği rivayet edilen şaki Noak Bela'dan alıyor. Kalesinin durduğu yerde şimdi sürekli olarak yaşayan bir Türk vardır. Bu adam davul çalıp adı geçen Noak'ın türküsünü söylüyor ve birkaç kuruş karşılığında yolculara kalenin kalıntılarını gösteriyor. Bu dağların aşılması bir günlük bir yolculuğu gerektiriyor. Dik ve yük-

a Özgün metinde: *pilou* –ç.n.

b Kadim Bizans anlamında –ç.n.

sek olan bu dağların yolları kötüdür ve eşkıya nedeniyle tehlikelidir. Bu eşkayidan on kadarı karşımıza çıktı ama saldırmaya cesaret edemeyip orman içlerine kaçtılar. Yanımdaki Türk çavuş onlara ateş ettiyse de isabet ettiremedi. Hepsi eş yükseklikte olan bu dağlar Küçük Bulgaristan'ı Büyük Bulgaristan'dan ayırır^a ve Karadeniz'den Makedonya'ya kadar uzanır. Orada ikiye ayrılır ve adeta iki kol gibi uzanarak Makedonya ile Yunanistan'ı kuşatır. Bu dağları aştıktan sonra, Bulgaristan'da hemen hemen hep düz ovalarda ilerledik. Orası harika ve bahçelik bir ülkedir: Kırklarında kuşkonmazlar, laleler, karnibaharlar ve başka güzel otlarla çiçekler yetişir: Yollarında otuz kırk tosağadan oluşan yığınlara rastladık. Burasıyla İstanbul arasındaki yolda sıkıntı veren iki ormandan geçtik. Birine Fakih (?)^b derler ve bir günlük yol uzunluğundadır, bittiği yerde Büyük Bulgaristan'ı Romanya'dan ayıran ırmak akar. Öteki ormana Debleti Koak, yani Dives Sylva denir, o da bir günlük yol uzunluğunda ve İstanbul'dan iki günlük yol uzaklıktadır. Bu iki ormanda pusuya yatan eşkıya, yayan ya da at sırtında gidenleri kollar. Oraya varışımızdan iki gün önce, ormandaki eşkıya otuz kadar Türk yolcusuna saldırmış, içlerinden on iki kişiyi katletmişlerdi. Ellerinden kurtulabilenler bizimle karşılaşınca kötü biten yolculuklarını anlattılar. İçlerinde yaralı olanlar Saray denen bir şehrin hanlarında kaldılar, biz de orada geceledik. Ertesi gün ormanı Türklerin eşliğinde geçtiğimiz için herhangi bir tehlikeyle karşılaşmadık.

İstanbul'un bu kadar yakınına gelince, şehre bir hızlı ulak gönderdim ve oradaki Macar temsilcilerinin aracılığıyla gelişimi sadrazama bildirdim. Ayrıca, birçok konuda gereken bilgileri vermek için de Fransız elçisine yazdım. Bu süre içinde İstanbul'dan üç günlük uzaklıktaki Küçükçekmece^c kasabasında kaldım. Erdel temsilcileri ben orada iken geldiler, Onlarla şehre nasıl gireceğimi görüştüm. O da şu şekilde gerçekleşti:

14 Mayıs günü sabah altıda, adı geçen Küçükçekmece'den yola çıktım. Burası ile şehir arasında, yarı yolda, bana çok güzel koşumlu bir at getiren Erdel elçileriyle buluştum. Ayağım yüzünden ata binemediğim için,

a Yazar *Bulgaria Minor* ve *Major* terimlerini kullanmıştır –ç.n.

b Özgün metinde: *Faky* –ç.n.

c Özgün metinde: *Kutziukcek Mese* –ç.n.

atım beni götüren arabanın önü sıra gitti. Macar eşlikçim de iki uşağıyla önden gidiyordu. Alışılmış yerde, yani şehirden hayli uzakta, beni padişah adına 24 atlı çavuşla Ali Ağa adında bir yeniçeriağası karşıladı ve buranın âdetleri uyarınca alayla şehirde kalacağım yere kadar götürdü. Çavuşlar en önde gidiyor, onları Ali Ağa izliyordu, onların arkasından maiyetleriyle birlikte Erdel elçileri geliyordu. Onların gerisinde iki seyisin götürdüğü atım vardı. Onların da arkasında Erdel elçisinin ödünç verdiği ve altı atın çektiği arabanın içinde ben vardım, beni de heyetimizden at sırtında altı kişi izliyordu. En arkada ise dört atın çektiği bir yük arabasının içinde eşyam geliyordu. Sadrazam ikametgâhımı hazırlatmıştı. Bunun iki odası Türk tarzında halılar ve duvarlara dayalı renkli minderlerle döşeliydi. Öteki odalar ise Türklerin kullanmadığı masa ve kerevetlerle özel olarak döşenmişlerdi.

İkametgâhıma vardığımda, Fransız elçisinin beni şehre girmeden karşılamaları için göndermiş olduğu uşaklar çıkageldi. Yanlış bir yola saptıkları için beni bulamamışlardı. Onlar gider gitmez, İngiliz elçisinin kâtibi ile uşakları beni ağırlamaya geldiler. Kâtibin benimle uzunca bir konuşmaya dalmasından çavuş rahatsız oldu ve sadrazam tarafından kabul edilmeden önce yabancı elçilerle görüşmenin usullere aykırı olduğunu söyledi. Elimden geldiği kadar durumu düzeltmeye çalıştım, Hristiyan devletlerin elçileri arasında bunun âdet olduğunu, başka türlü davranmanın nezaketsizlik sayılacağını anlattım. Ayrıca bu gibi görüşmelerde herhangi bir somut şeyden söz edilmediğini, karşılıklı nezaket alışverişinde bulunulduğunu, üstelik İsveç Sarayı ile sıkı bağları olan bu iki devletin temsilcileri arasında yanlış bir şeyin söz konusu olamayacağını, her üçünün de Osmanlı Sarayının yakın dostları olduklarını, hiçbirinin Osmanlı Sarayına karşı olumsuz bir düşüncesi olmadığı için işkillenmesine gerek olmadığını söyledim, bu da onu tatmin etti. Yemekten sonra İmparatorun^a temsilcisi bazı kişilerle selam gönderdi ama kapıcım olarak görevlendirilen Sipahi onların girmesine izin vermedi ve benden habersiz geri çevirdi. Hollanda temsilcisinin aynı amaçla gönderdiği ve onlardan hemen sonra gelen kişiler de, ben önlemeseydim geri gönderile-

a Avusturya-Macaristan imparatoru olmalı –ç.n.

ceklerdi. Ertesi gün, adı geçen elçilerin selamlarına karşılık verdim, imparatorun elçisine de gönderdiği kişilerin kabul edilmeyişinden ötürü özür diledim. O da, daha sonra, bana ulaşmayı başaran başkalarını gönderdi. İstanbul'da ikamet eden temsilcilerin yeni gelenlere hemen selamlarını göndermeleri, Hristiyan ülkelerinde olanın tersine, buranın âdetidir. Burada sürekli ikamet eden elçilere bile "şanlı" diye hitap ederler ve birbirlerini ziyaret ettiklerinde tatlı ve şarap ikramında bulunurlar. Bununla birlikte kendi aralarında az görüşürler, temsil ettikleri ülkeler birbirleriyle dost olsalar da inzivada yaşarlar.

17 Mayıs günü, Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın^a huzuruna çıktım. Ayağımdaki rahatsızlık yüzünden bu ziyareti ertelemeyi yeğlerdim ama sadrazam ısrar ettiğinden Pendekost günü^b olmasına rağmen mazere-tim kabul edilmedi. Zaten Erdel temsilcisi, benim bir adım atarak hemen ilişki kurmamı istiyordu, yoksa katı bir adam olan vezirin bunu kendisine ödeteceğinden çekiniyordu. Sabah, saat yedi buçukta, at sırtında kıyıya indim, oradan padişahın sarayının yakınında bulunan Başkapı^c iskelesine kadar kayıkla gittim. Oraya varınca Erdel temsilcisinden ödünç aldığım bir atla denizden hayli uzakta bulunan sadrazamın evine doğru yol aldım. En önde, tek başına at sırtında giden çavuşum vardı. Onun arkasında, heyettekilerin yarısı ikişer ikişer yürüyor, onları da özel kıyafetleri içinde, yani geyik derisinden, kenarları el genişliğinde sırma işlemeli ve önünde gümüş bir arma bulunan yüksek başlıkları ve fildişi topuzlu değnekleriyle yeniçerilerim izliyordu. Yeniçerilerden sonra tercüman, onun arkasında at sırtında bendeniz, benim de arkamda maiyetimin geri kalanı gidiyorduk. Konağın merdivenine yanaştığımızda attan indim ve neredeyse [kucakta] taşınarak askıda duran bir odaya^d alındım. Orada biraz bekledikten sonra sadrazamın odasına çağırıldım: Çünkü hiç kimsenin doğrudan doğruya yanlarına çıkmasına izin vermezler, onları hep bir süre bekletirler. Çoğu insanlar sofada bekletildiği için, ayrı bir odaya alınmak bile büyük bir onur sayılıyor.

a Özgün metinde: *Copryli Mehemet bassa* –ç.n.

b İngilizce metinde *Whitsunday* olarak geçiyor. Paskalyadan sonraki yedinci Pazar günü kutlanır. –ç.n.

c Özgün metinde: *Bass Capi* –ç.n.

d Çıkma köşk şeklinde bir oda kastediliyor –ç.n.

Kabul odasına iki koltuk yerleştirilmişti: Küçük ve dört köşe olanı sadrazam için, kırmızı kadife kaplamalı olanı da benim içindi. Beni çavuş-başı içeri aldı; ben odaya girdikten hemen sonra da sadrazam kendi odasından çıkageldi. Karşılıklı koltuklara yerleştik. Sadrazam önce tercümanımla konuşmaya başladı, ayağımla ilgili kazayı sordu ve acıma duygularını belirtti. Ardından zatışahanelerinin selamlarını ilettim ve büyük bir saygıyla eline alıp Reis Efendi dedikleri kâtibine teslim ettiği mektubunuzu kendisine verdim. Daha sonra genel olarak görevlendirilişimle ilgili olarak konuştuk: Ben de yanımda bulunan ve ekinde Türkçe kaleme alınmış mülâhazaların da yer aldığı muhtıranın içerdiği hususlara değindim. Muhtırayı zatışahanelerinin gönderdikleri mektubun Türkçe çevirisiyle birlikte sundum. Bunları yazılı olarak sunmamın nedenleri şunlardı: 1. Tercümanlar söylenenleri kelimesi kelimesine aktarmazlar, bazen başka terimler kullanırlar ya da kendiliklerinden bir şeyler eklerler, bu da bu denli önemli bir konuya zarar verebilirdi. 2. Türklerin zihni dağınıktır ve salt sözel olanı tam algılamazlar. 3. Uzun bir konuşmayı dinlemeye sabırları yoktur, onlarla konuşurken sözü uzatmamalı. 4. Bu gibi herkese açık kabul törenlerinde yabancı elçiler kendi casuslarını bulundururlar. 5. Türkler yazıyla iş görmeye alıştırlar. Sadrazam bile padişahla bir arada iken onunla az konuşur, daha çok yazıyla haberleşir. Yazıları teslim etmemden sonra sadrazam soru sormaya başladı: 1. Zatışahaneleri nasıldılar? 2. Nerede bulunuyorlar? 3. Ragotsky'nin gücü ne kadardır? 4. Zatışahaneleri onunla ittifak kurmakla neye niyet etmiş, neyi amaçlamıştır? 5. Zatışahanelerinin Lehistan'da ele geçirdikleri şehir ve kaleler hangileridir? Bütün bu sorulara gerekli yanıtları verdim. Daha sonra, zatışahanelerinin bu ittifakı kurduktan sonra düşmanı yenilgiye uğratıp uğratmadığını sordu. Bunun üzerine birkaç sözle daha önceki başlıca çatışmalardan söz ettim ve ittifak kurulduktan sonra, oradan bulunduğum süre içinde hiçbir nihai eylemin gerçekleşmediğini, çünkü Kral Casimir'in savaşa yeterli bir ordusu bulunmadığını anlattım. Bunun üzerine, kendisine karşı gelinmediğine göre zatışahanelerinin neden ordusunu geri çekmediğini sordu. Ben de kendisine geçen yıldaki durumu, Lehistan'da köle olanların nasıl teslim olduklarını, Casimir'i nasıl gözden çıkarttıklarını ve Lehlerin Papa'nın kışkırtmasıyla vaat

ve antlarını nasıl çiğnediklerini, zatışahanelerinin bu yüzden isyancıları kovalayıp cezalandırmak ve onları hizaya getirmekle uğraştığını anlattım. Ayrıca, Papa'nın çevirdiği entrikalar yüzünden Lehlerin Rus Çarıyla nasıl ittifaka girdiklerini ve onun oğlunu kral olarak kabul ettiklerini de anlattım. Heyecanla, Lehlerin buna hiçbir zaman rıza göstermeyecekleri yanıtını verdi, bu konuda burada anlatılması uzun daha başka şeyler de söyledi. Bunun dışında beni büyük nezaketle karşılayıp görüştü ve aynı şekilde uğurladı. O kadar ki, kısa ve ters yanıtlar vermesine alışık olan oradakiler, olağan olmayan bu duruma çok şaşıklarını belli ettiler. Görüşmemiz bitince bana bir kaftan giydirdi, hazır bulunan adamlarıma da birer kaftan dağıtıldı ve bizler oradan sırtımızda bu kaftanlarla ayin yapan papaz kılığında dışarı çıktık. Ata binince üstümdekini çıkarttım. Saray kapısından dışarıya uğradığımızda, para istemek için yanaşan çavuş ile saray uşaklarından birine atımın attığı çifteler her ikisini de binekleriyle birlikte yere öyle bir savurdu ki, sarıkları sokakta yuvarlanır oldu. Yaşlı ve cüsseli bir adam olan çavuş ötekinin üstüne düşmüştü ama ona bir şey olmadı. Öteki ise yaralandı, ağız ve kulaklarından kan geldi, ertesi gün de öldü. Olaya önceleri gülmündü ama daha sonra, İsveçli'ye ait bir atın iki Türkü devirmiş olması batıl itikatları çok olan bu insanlar tarafından bir uğursuzluk gibi algılandı. Kaldı ki, onlar İsveç milletine karşı özel bir kuşku beslerler çünkü kehanetlerinde imparatorluklarının kuzeyli bir millet tarafından alt edileceği yazılıdır. Bundan daha sonra yeniden söz edeceğim.

Pentekost haftasının üçüncü yortu günü olan Mayısın 19'unda, Pağışah Sultan Mehmed'in huzuruna çıktım. Bu da şöyle oldu: Sabahın üçünde, ikametgâhımdan deniz yoluyla daha önce sözünü ettiğim saray yakınındaki iskeleye kadar gittik. Orada hazır bekleyen ata bindim ve alayımız saraya doğru şu sırayla yol aldı:^a 1. En önde çavuşlar, 2. Erdel temsilcisi ile Erdelli kâtiplerinden bir olan Jacobus Hanzani, 3. Tek başına Erdel elçisi Tordai Ferens (kendi kabul gününü iptal ettirmişti çünkü tek başına kabul edilmektense bu şekilde daha iyi karşılanacağını hesaplıyordu), 4. At sırtında tek başına bendeniz, 5. Bizi yürüyerek izleyen kırk kişilik maiyetim

a Râlab'mın katıldığı alay ve arz törenindeki saray mensuplarının kıyafetlerini betimleyen resimler ve açıklamaları için bkz: *Alay-ı Hümayun*, çeşitli yerlerde -ç.n.

ve ayrıca Fransız elçisinin adamları ile kısmen benim isteğim üzerine, kısmen meraklarından gelen Fransız tacirler... Bu sıra ile önce sarayın birinci avlusunu geçerek ikinci kapiya geldik. Orada bu iş için konmuş ve “beckgitashi/binek taşı?”^a dedikleri yüksekçe bir mermer sekiden yararlanarak attan indim, çünkü iç avluya hiç kimsenin at sırtında girmesine izin verilmez. Daha sonra, yukarıda anlattığım sırayı izleyerek, yaya olarak çok geniş ve dört köşe olan iç avluya girdik. Defne, servi ve daha başka türden ağaçların bulunduğu bu avlu daha çok bir parka benziyor çünkü içinde pek çok kızıl geyikle karaca bulunuyor. Dört kenarında revaklar, daha doğrusu mermer sütunların taşıdığı ahşap sundurmalar bulunur. Sağ revakta, başlıklarında yüksek tüy demetleri bulunan ve rengârenk sırmalı seraser kıyafetleri olan adamlarıyla yeniçeriağası duruyordu. Onların arkasında, avlunun kenarı boyunca dört sıra halinde dizilen Yeniçeriler vardı. Göz kararıyla kestirebildiğim kadar bunlar 1000 ya da 1200 kişiydi: Giyimleri düzgündü, başlarında da kürk başlıklar taşıyorlardı. Solda, başlarında yüksek beyaz sarıklarıyla çavuşlar uzun bir sıra oluşturuyorlardı. Son sıranın orta yerinde ve toplantı odaları olan Divan denen geniş odanın önünde, samur astarlı beyaz atlas giysisi içinde, önünden geçerken selam verdiğim sadrazam oturuyordu. Avluya bakan cephenin sağ yanında, hepsi simli seraser giymiş, başlarındaki yüksek beyaz sarıklarıyla paşalar 60 ya da 70 kişilik bir sıra oluşturuyorlardı. Ben ve Erdel elçisi maiyetimizdekilerle sol tarafa götürüldük ve orada oturtulduk. Hemen ardından, önüme para dolu keselerden büyük bir yığın bırakıldı. Bu keselerde padişahın hizmetlileriyle askerlerine ödenen paralar vardı. Bu paralar sayılmaz, tartılırdı. Türkler aralarında paradan söz ettikleri zaman yüzlerden ya da binlerden söz etmezler, genellikle şu kadar torba ya da kese derler. Her kesede 500 gümüş riksdolar [akçe?] bulunur: 100 keseden söz edildiğini duyarsanız, bu 50.000 riksdolar [akçe?] demektir. Genellikle yabancı elçilerin kabul törenlerini, servetlerini sergileyebilmek amacıyla birliklere ulufe dağıtıldığı güne rastlatmaya özen gösterirler. Para dağıtımına geçilmeden önce, defterdar dedikleri hazine sorumlusu gelip adımı sordu ve onu kaydetti, çünkü ulufenin hangi

a Binek taşı olmalı –ç.n.

kişinin arz gününde dağıtıldığını kaydetmek gibi bir adetleri vardır. Derken sadrazam padişaha orada hazır bulunduğumu ve arz töreni konusundaki emirlerini beklediğini bildiren bir pusula sundu. Bu pusulayı padişaha, elinde gümüş asasıyla çavuşbaşı götürdü. Padişah da sadrazamı aynı şekilde, çavuşbaşının başının üstünde taşıdığı bir pusula ile yanıtladı. Çavuşbaşı'nın geçtiği yerlerde duranlar, ayağa kalkıp başlarını eğiyordu. Daha sonra sadrazamın bulunduğu odaya yemeğe çağırıldım. Bu da şöyle oldu: Oruçlu olduğu için yemekte hazır bulunmayan sadrazamın yerine yedi vezirden biri olan Yusuf Paşa oturmuştu. Karşısında duran kırmızı kadife kaplı koltuğa ben oturdum, Erdel temsilcisi solumdaydı. Derken, sofrayı kurmaya gelen biri aramıza yerleştirdiği küçük ve alçak bir oturmağın üstüne sofraya niyetine kullanılan, büyük bir su lengeri büyüklüğünde yassı ve yuvarlak bir gümüş siniyi oturttu, üzerine de bir örtü yaydı. Yemeğin bundan sonrası Silistre Paşasıyla olduğu gibiydi. Odada birbirinin eşi beş sofraya kurulmuştu: En öndekine adı geçen vezirle ben oturduk, ötekiler odanın dört köşesine yerleştirilmişti. Sağımızda, kendisi de bir vezir olan Ahmed Paşa tek başına oturuyordu; soldaki sofrada, kazasker dedikleri^a Asya ve Avrupa kadıları oturuyorlardı: Bunlardan biri her zaman Müftü olur. Odanın sol tarafında Nişancı Mustafa Paşa,^b Erdel temsilcisi ile kâtipi ve maiyetimden iki kişiyle aynı sofrada oturuyordu. Odanın sağ tarafındaki sofraya bir paşa olan ve defterdar dedikleri baş hazine sorumlusu ile kâtip Klinggen ve maiyetimden bir kişi oturuyorlardı. Öteki adamlarım başka bir odaya alınmışlardı. Yemek boyunca mutlak bir sessizlik vardı, tek söz edilmedi ve en ufak ses duyulmadı. Sofraya hizmet edenler, gayet düzenli bir şekilde sakın sakın gidip geliyorlardı. Orada bulunanların hepsi ikonalar gibi önlerine bakarak oturuyorlardı, çünkü padişah tepede bulunan bir camlı pencereden aşağıda oturan bizleri seyreliyordu. Bu yüzden de idam korkusuyla hiç kimse yukarıya bakamıyordu. Sadece bazı çavuşlar masalara üşüşüyor, orada kendilerine verilen kızarmış, haşlanmış her türlü yiyeceği, hatta çorbaları, kimini tabak içinde kimini elde taşıyarak, bazen de taşıdıkları küçük torbalara doldurarak topluyorlardı, çünkü

a İngilizce metinde *Cadi les Kieri* [Kadileşker?] –ç.n.

b Metinde *Nisanski Mustfa bassa* –ç.n.

Türkler böyle insanların gelip sofralarından bir şey istemesini bir çeşit üstünlük vesilesi sayıyorlar. Yemek bitip de sofralar kaldırılınca sadrazam geldi ve Yusuf Paşa'nın yanındaki yerine geçerek oturdu. Yusuf Paşa ise onun yanaştığını fark edince kapı dışarı edilmiş gibi geri çekildi: Sadrazam'a ihtiramları böyledir.

[Sadrazam'ın] benimle konuşması dostaneydi: Sağlığını sordu, sonra da yerlerimize dönmemizi ve arz töreni için hazırlanmamızı istedi. Bunun üzerine eski yerime döndüm. Ben ve benimle gelenler, âdetlere uyarak uzun seraser kaftanlar giymiştik. Sadrazam ile öteki üç vezir önden padişahın yanına çıktılar, sonra da ben huzura götürüldüm. Arz törenlerinin yapıldığı ve divanhane diye adlandırılan oda küçük ve karanlıktır ve oraya girerken iki basamak inilir. Sultan, zeminden aşağı yukarı bir yarda^a kadar yüksekte duran bir tahta oturmuştu. Tahtın dört sütunu ve çepeçevre perdeleri vardı. İçine, ona Fransız yatakları görüntüsü veren uzun minderler yerleştirilmişti. Sütunlar altın varakla kaplıydı, topuzlarında elmas kakmalar vardı. Minderler ve perdeler incilerle işlenmişti, yerde üstüne bastığımız kırmızı kadife yer döşemesinin zengin sırma işlemeleri vardı. Padişah on sekiz yaşındaydı. Ürkek ve ahmak ifadeli yüzü uzun ve esmerdi. Başında, yanlara sarkan iki adet kara tavuk tüyünün iliştirildiği beyaz bir sarık, sırtında simli ve çok renkli seraser bir kaftan vardı. Sadrazam yanı başında duruyordu, öteki üç paşa da öbür yanındaydılar. Hepsi duvara mihlanmış gibi hareketsiz duruyorlardı. Bütün beyaz hadımağalarıyla saraydaki bütün erkeklerin başı olan hadım kapıağası ile kendisi de hadım olan ve saraydaki 200 zenci hadımağasıyla bütün saray kadınlarının başı olan zenci kızlarağası da arz odasının sofasında bekliyorlardı. Bunların yanında bazı başka ak ve kara hadımağalarıyla dilsizler duruyordu; padişah bunları en önemli buyruklarını işaret yoluyla duyurmak için kullanır. Bunu da iki nedenle yapar: 1. Gizli kalmaları için, 2. İsteklerini fark ettirmeden duyurabilmek için. Arz odasının kapısında sırmalı seraser giysileri içinde iki de kapıcıbaşı duruyordu. Bunlar beni koltuk altımdan tutarak, önünde eğilmem için sultanın önüne kadar götürdüler, sonra da birkaç

a 0,9144 m İngiliz ölçüsü –ç.n.

adım geri çekerek bıraktılar. Daha sonra Erdel elçisini alarak odanın ortasına götürdüler ve yere çömeltiler, sonra da gerisin geriye kapının yanına çektiler. Maiyetimdekiler de aynı şekilde teker teker getirildiler: Davranışlarına özen göstermeyenler yere öylesine itildiler ki sarsıldılar. Ne de olsa bunlar sayıca çoktu ve tören çabucak sona erdirilmeliydi. Benden sonra hizmetimdekilerden altı kişi de huzura çıkma ve kaftan giydirilme onuruna eriştiler. Bütün bu işler olurken, kapıcıbaşılara kısmen korkudan, kısmen gayretten ateş basmış olmalıdır ki, yüzlerinden ter damlıyordu. En ufak kusurda, padişahın bir göz kırpmasıyla işleri biterdi.

Ortalık sakinleşince, padişaha zatışahanelerinizi namına Latince bir sunuş yaptım ve mümkün olan en az sözcükle dostluğumuzun teminatını dile getirdim. Ama elçiliğimin nedenleri üzerinde konuşmaya başlayınca sadrazam sözümü keserek bu konuda sultana bizzat bilgi verdiğini söyledi, ben de susmak zorunda kaldım. Sonra, sultana sırmalı mavi seraser bir beze sarılı olan zatışahanelerinin mektubunu sundum. Onu kapıcıbaşı elimden aldı, sadrazama verdi, o da onu sultanın yanına bıraktı. Bunlar olup bittikten sonra kapıcıbaşı beni gene koltuk altımdan kavradı, sultanın önünde baş eğdirdi ve dışarı çıkardı. Atıma bindim ama önden gidecek olan yeniçerilerle çavuşları beklemek zorunda kaldım. Ondan sonra gene alay oluşturarak iskeleyle kadar gittim, orada bir kayığa bindim ve ikametgâhıma döndüm.

Arz töreninin ertesinde, müftüye zatışahanelerinin bir mektubuyla ziyaretlerine gitmek istediğimi bildirdim ama o mazeret beyan ederek bu göreve yeni atandığını, –gerçekten de sadece sekiz günden beri görevdeydi– görüşmemiz için bana haber gönderip gün vereceğini duyurdu. Aslında, söyledikleri tümüyle temelsiz sayılmazdı çünkü hem deneyimsizdi hem de çok yetenekli biri değildi. Ama işin aslına bakılırsa, benim armağanlar yüklenerek gelmediğimi biliyordu. Dolayısıyla zatışahanelerinin mektubu ile selamlarını alma onurunu pek umursamıyordu. Daha sonraları ona dolaylı bir iki hatırlatmada bulunduysam da ondan kabul günüyle ilgili herhangi bir haber gelmedi. Ama bu göreve kendi adamlarını yerleştirmeye istekli sadrazam tarafından getirilen, dolayısıyla ona tümüyle tabi olan, etki ve yetkiden yoksun biri olduğu için, zatışahanelerinin mektubu-

nu ona götürmek konusunda daha fazla ısrar etmek gereğini duymadım. Padişah, bir veziri azletmek ya da önemli bir değişiklik yapmak istediği zaman, bütün kadıların başında olan ve görüşü büyük önem taşıyan Müftü'ye mutlaka danışır. Sadrazamın yaptığı bu atamanın isabetli olduğu şuradan da anlaşılır ki, Venediklilere karşı başlattığı seferin başlangıcında işler o kadar kötü gidiyordu ki padişah onu iki kere darağacına göndermeyi düşünmüş, ama her defasında müftü araya girerek müdahale etmiş ve olcıkları önleyebilmiş.

Sadrazam ertesi gün selamlarını göndererek sağlığını sordurdu ve müjde verdi (onların kullandığı terim 'neşelenin' demek olan safadol'dur^a): Padişah zatışahanelerinin isteklerini olumlu karşılamış ve ordu sefere çıkmadan bu isteklerini karşılayarak beni onurlandırarak geri göndermeyi kararlaştırmış. Ona mültefit bir yanıt gönderdim. Ayrıca, durumu kendisine olduğu gibi yansıtmak, kendisine yazılı olarak sunduğum bazı hususların yaratmış olabileceği kuşkuları gidermek, Tatarlar konusunda alacağı kararın kesin olmasını ve Kırım Hanından ulakla gelen ve ordusunun hazır olduğunu, sultanın emirlerini beklediğini bildiren habere uygun bir yanıt verilmesini sağlamak fırsatını kullanmak için ayrılmadan önce kendisini bir kere daha ziyaret etmek istediğimi çavuş aracılığıyla bildirdim. Çavuşla nazik bir yanıt gönderdi ve şehirdeki konağı dolup taşıdığı için ertesi gün daha rahat konuşabileceğimiz Tersane'de buluşacağımızı bildirdi. Sözleştığımız üzere oraya gittiğimde, işi başından aşkın olduğu halde herkesi yolladı ve beni hemen kabul etti. Usullerini öğrenmiş olduğum için de, ben hemen ön konuşmalar yapmadan konuya girdim ve Saray'ın zatışahanelerinin dostluğunu önerilen koşullar çerçevesinde kabul edip etmeyeceğini sordum. Nezaketle yanıt verdi ve karşılıklı iyi ilişkilerden söz etti. Bunun üzerine, görevim kapsamında olan üç hususa değindim ve ittifakı ilgilendiren bu hususlarda nasıl bir yanıt bekleyebileceğimi sordum. O da, Babıâli'nin öteden beri Lehistan'la dostluk ilişkileri içinde bulunduğunu, Lehler bu dostluğa ters düşecek bir şey yapmadıklarına göre Babıâli'nin bu dostluktan zatışahaneleriyle henüz sade-

a Safad olun? -ç.n.

ce oluşturulması tasarlanan yeni dostluk adına vazgeçmesinin ve yeni dost tebaasının eski dostlara eziyetini kabul etmenin yanlış olacağını söyledi. Bunun üzerine zatışahaneleri tarafından önerilen dostluğun yeni olmadığını, Gustavus Adolphus zamanında başlatıldığını, Kraliçe Christina zamanında sürdürüldüğünü, Roma-Germen İmparatoruna karşı saraya destek verildiğini ve bu dostluk isteğinin zatışahaneleri tarafından sadece ikrar edildiğini, dolayısıyla yeni bir girişimin söz konusu olmadığını, söz konusu olanın sadece eski bir dostluğun devamı ve uzantısı olduğunu, tek farkın zatışahanelerinin bu eski ittifakı güçlendirme isteğinde yatığını, buna da Babîâlî'nin minnet duyması gerektiğini söyledim. O da söylediklerime karşılık "Vallah (bu onların en büyük yemindir ve aşağı yukarı Tanrı bana yardımcı olsun anlamındadır) bütün bunlar çok uygundur" dedi ve sarayın zatışahanelerine destekte ve samimiyette kusur etmeyeceği konusunda kendisine güvенеbileceğimizi ve zatışahanelerinin değindikleri her üç husus konusundaki isteklerine uyulacağını ekledi. Ayrıca hemen hana yazacağını ve zatışahanelerine karşı Lehlere destek olmamasını isteyeceğini, ayrıca Ruslarla yeni bir ittifak kurup kurmadıklarını soracağını, kurulmamışsa hemen onların üstüne gidilmesini isteyeceğini de ekledi. Bunun üzerine kendisinden hana yazılacak mektubun bir şuretni vermesini istedim, o da buna söz verdi. Her konuda tam bir mutabakat elde etmiş olmak için Erdel Prensi'nden söz ettim. Bunun üzerine heyecanlandı ve zatışahanelerinin bu işi neden bu kadar ciddiye aldığını sordu. Saray nezdinde kuşku yarattığını bildiğim bu ittifakın^a nedenleri üzerinde biraz durdum, basit açıklamalarla güvensizliklerinin nedenlerini gidermeye çalıştım, bir yandan da zatışahanelerinin Saray'la ilgili niyet ve amaçlarının samimi olduğu ve bunların gerisinde hiçbir yarar ya da çıkar beklentisi bulunmadığı konularında ısrar ettim. Yeniden, daha önceki gibi yemin ederek, zatışahaneleri bu niyetleri taşıdığına göre Erdel Prensi'nin bağışlanacağını, hem de, isteniyorsa, padişah ordusunun zatışahanelerinin hizmetinde olacağını söyledi. Ve sonra, zatışahanelerinin isteklerinin her ne şekilde olursa olsun karşılanacağı, benim

a İsveçlilerin Erdel ile olan ittifakından söz ediliyor –ç.n.

de, kendisi yola çıkmadan, en uygun şekilde geri gönderileceğim sözüyle görüşmemizi noktaladı.

İki gün sonra, Mayısın 25'inde, sadrazam çavuş aracılığıyla haber gönderdi, itimatnamemin süresinin bitmek üzere olduğunu, yola çıkmam için ayın 27'si olan gelecek Çarşamba gününü belirlediğini, hazırlıklı olmam gerektiğini, kendisinin de ertesi gün, şehirden çeyrek fersah kadar uzakta bulunan ordugâha gitmek üzere yola çıkacağını bildirdi. Ne var ki, belirlenen gün geldiğinde çağırılmadım. Ben de bu gecikmenin nedenini öğrenmek ve gidişim için verilen tarih bu kadar yakın olduğuna göre verdiği sözleri hatırlatmak üzere çavuşumu sadrazama gönderdim. Aldığım yanıt, zatışahanelerinizin Eflak'ta Silistre'den gönderdikleri resmi bir elçilik heyetinin yolda olduğunu, dolayısıyla gidişimin onların gelişine kadar ertelendiği yolundaydı. Beni kaygılandıran, Çanakkale'ye vardığı zaman sadrazamın meşgalelerinin büyük ölçüde artacağı, bu ve buna benzer işlerin, zatışahanelerinizin aleyhine ertelenebileceğiydi. Üstelik, bu insanlar o kadar tutarsız ve kararsızdır ki, kendilerine kötü niyetli kişilerin yapacağı ters telkinlere kapılabilirlerdi de. Lehistan'dan gelecek bir temsilci her an bekleniyordu, bu da zatışahanelerinin yararına olmayacaktı. Ama en çok çekindiğim, Ragotsky ile ilgili bir karşılaşmanın ya da buna benzer bir olayın, Türkleri zatışahanelerinin çıkarlarına karşı çıkmaya itmesiydi. Bütün bu düşünceler, sadrazam yola çıkmadan, kendisiyle vedalaşırken, alınan kararları ona yeniden onaylatma isteğini doğurdu. Ama o, sekiz gün kala-acağı ordugâha gitmişti bile. Bunun üzerine kendisinden bir görüşme daha istediysen de o, işlerinin çokluğunu bahane ederek bu isteği geri çevirdi ve benim işimi –yokluğunda ona İstanbul'da vekâlet eden ve bütün devlet işlerini yürüten– kaymakama devrettiğini, onun da her şeyin gereğini yerine getireceğini bildirdi. Bunun üzerine derhal kaymakamla görüşmeyi denedim ama o da isteğimi geri çevirince, hiç olmazsa kâtib Klingens'i yanına göndermek için ısrar ettim. Buna kaymakam, sadrazam o kadar yakında iken hiçbir yabancı ile görüşmeyeceğini ve herhangi bir işe karışmak istemediğini, buna karşılık sadrazam gitmiş olduğu zaman bana haber salacağı şeklinde bir yanıt verdi. Nitekim öyle de yaptı ve sadrazamın ordugâhı kalkar kalkmaz beni yanına çağırды. Kendisine kısaca sadrazamla anlaşma-

ya vardığımız konuları sıraladım ve –zatişahanelerinin Viyana’daki temsilcisi Sayın Kley’in tavsiyesine uyarak– zatişahanelerinin, Ragotsky ile ittifak kurduktan sonra Lehistan’da elde ettiği başarıları anlattım. Beni nezaketle karşıladı ve sadrazamın kendisine alınan kararları anlattığını ve her şeyin zatişahanelerinin isteği doğrultusunda olacağını, ancak gidişimin öteki temsilcilerin gelişine kadar ertelendiğini söyledi.

İşte, zatişahanelerinin beni görevlendirdikleri işlerin sadrazamın ayrılışından önceki durumu bu merkezdeydi. Oturup gelecek olan heyeti beklemekten başka yapacak işim olmadığı için de, artakalan zamanımı öteki yabancı devlet temsilcilerini ziyaret etmekle geçirdim. Daha önce, sadrazam şehirde çok sayıda asker bulunduğunu, küstahlıklarından kaçınamayacağımı için, sataşmalarına muhatap olmamak için evde kalmamı öğütlemişti. Geciken ziyaretim yüzünden adıma özür dilemesi için Fransız ve İngiliz elçilerine gönderdiğim kâtip Klingen’e de bu mazereti kullandırmıştım.

Şehirde ikamet eden sürekli bir elçi olması nedeniyle, İmparator’un temsilcisi olan Bay Simon von Reininge’nin beni önce ziyaret etmesini beklemiştim. Ama efendilerimiz arasında büyük bir güven yoktu, kendisi de beni ziyaret etmeye hevesli görünmüyordu. Bu yüzden onu ziyaretten kaçındım ve ilişkilerimizi, ilk gelişimde uşaklarımız aracılığıyla birbirimize gönderdiğimiz karşılıklı selamlar düzeyinde bıraktım. Bunlar sayılmayacak olursa, kendisi zeki, basiretli, kendisiyle görüşenlerin iyi huylu bulunduğu ve Saray nezdinde sevilen bir kişidir. Bunun bir nedeni şimdiki sadrazamın Avusturya hanedanına çok itibar etmesi, aynı zamanda Türklerin şanlarına halel gelmeksizin içinden sıyrılmak istedikleri Venedik savaşını İmparator’un kolayca sonlandırabileceğini sanmasıdır. İmparator’un Hıristiyan dünyası içinde taşıdığı erkin kendisinin Osmanlı Devleti içinde taşıdığıyla eşdeğer olduğunu sanan sadrazam, onun Venediklileri Türklerin önerdikleri koşullarda barış yapmaya zorlayabileceğini sanıyor, ordularını İmparatorluk topraklarından geçirerek Venediklilerin elindeki yerlere girebileceğini umuyor. Dahası, [mümessili hoş tutmakla..] bu savaş süresince İmparator’un Osmanlı Sarayına karşı herhangi bir girişimini önleyebilme-yi düşünüyor. İşte bütün bu nedenlerden ötürü, Avusturya hanedanı Babi-âli tarafından çok hoş tutulmaktadır. Avusturya temsilcisi, dini itibarıyla

Rum olan, öteki dragomanlardan üstün, bilgili, hazırcevap ve makul bir adam olan, sadrazamın da tuttuğu tercümanı Panayoti^a aracılığıyla istediğini gerçekleştirebileceğine güvenir. Bu yüzden (çünkü bu yabanıl ve cahil insanların arasında en ince bilgi cilasını bile üstün bir bilgelik olarak algılanır) Panayoti'nin her söylediği kehanet sayılıyor. Ve gene bu yüzden, Erdel, Eflak ya da Boğdan'dan ve sık sık da Saray'dan ya da çıkarına hizmet etmesi için kendisine danışan başka neresi varsa, ona oradan maaş gelmektedir. Ayırım gözetmeden herkesten para aldığı gibi, hepsine karşı da ağırlığını koyar. İtibarını artıran şeylerden biri de, Latince bilen başka tercüman bulunmadığı için, Babıâli'ye gelen bütün Latince mektupları sadrazamın ona çevirtmesidir.

Fransız elçisi Bay de la Haye seksen yaşlarındaydı ve yirmi yıldır elçilik yapıyordu. Kaprisli bir adam olup, bir ayrıntı yüzünden önemli konularda bile saygısızca davranabiliyordu. O sırada araları açık olduğundan, sadrazam çavuşum aracılığıyla beni onu ziyaret etmekten alıkoymak istemişti. Ne var ki ona karşı olan yükümlülüğümü yerine getirmek istiyordum ve kendisinin belirlediği bir tarihte onu ziyarete gittim. Bahçesine alındım ama orada rahatsız olduğu gerekçesiyle benden özür dileyen kâtiibi tarafından karşılandım. Aslında, kendisinden önce İngiliz elçisini ziyaret etmiş olmama bozulmuştu, ama buna hiç hakkı yoktu, çünkü: 1. İngiltere elçisi beni ziyaret etmişti, o ise etmemişti. 2. [İngiliz elçisinin] efendisi ile zatışahaneleri arasında iyi ilişkiler vardı. 3. İngiliz elçisi beni o gün yemeğe çağırmıştı. 4. Üstelik o sabah müftü ile zatışahanelerinin işlerini görüşecek ve bana haber getirecekti. Ertesi gün de aynı amaçla kaymakama gideceğinden, daha önce benim görüşümü alabilmek istiyordu. 5. Fransız elçisinin huysuzluğunu bildiğim için, sabah ya da akşam, benimle ne zaman görüşmek istediğini bizzat belirlemesini istemiştim. Zatışahanelerini ya da ortak amaçları fazlasıyla etkilemeyen bütün bu gelişmeler bir yana, olayın kendisi ondan neler beklenebileceğini göstermiştir. Nitekim, kendisine Erdel'den mektup yazarak saraya gelişimi haber vermesini, yanımda armağan bulunmamasına da bir mazeret bulmasını istediğim halde, bunu

a Özgün metinde: *Panejotti* –ç.n.

baştan savma bir şekilde yapmış, kibirli, yukarıdan bakan, alıngan bir adam olan sadrazama tercümanını göndermekle yetinmişti.

Ben geldikten sonra görevimle ve sunduğum itimatnameyle ilgili bir ayak divanı –yani bir genel meclis– toplanmıştı. İtimatname okunduktan sonra sadrazam oturup o konuda konuşmuştu; hazır bulunanlardan biri olan Salih Paşa,³ bir gün önce benden duyduğu şekliyle zatışahaneleri ile onun başarılarından söz etti ve kendileriyle dostluk kurmak için önlerine çıkan bu fırsattan mutlaka yararlanılması sonucuna vardı. Bunun üzerine, oraya hazırlıklı olarak gelen Fransız elçisinin tercümanı Monsieur la Borde [Laborde?] oradakileri uyararak İsveçlilere karşı temkinli olmaları gerektiğini söyledi: Çünkü –bunlar onun kullandığı terimlerdir– “onlar öyle bir millettir ki parmaklarını sokacak bir delik bulsalar onun içine bütün gövdelerini sokmadan pes etmezler: Onların boyunduruğuna giren Lehistan’ı ellerinde tutmalarına izin verilirse ardından Boğdan ve Eflak’ı da almak isterler, en azından Tuna’nın öte yanına geçmeye niyetlenirler; Lehler sizin daha iyi komşularınızdır, dolayısıyla tavsiyemiz onlara İsveçlileri Lehistan dışına atmaları için yardım etmenizdir.” Ben ise, 15 Haziran tarihinde, zatışahaneleri ile Fransa arasındaki ittifak ve dostluk anlaşmalarına değinen bir muhtırayı sadrazama sunmuştum, o da bunu yabancı elçiler nezdinde inceletmişti. Fransız elçisi tercümanını sadrazama göndermiş, ülkesi ile İsveç arasında eskiden bu anlamda bir anlaşmanın var olduğunu, ancak bunun sona erdiğini, şimdi Fransa’nın İsveç’le bir bağlantısının kalmadığını bildirmişti. Kendisiyle ortak amaçlarımız konusunda konuşmak istediğimde ise mazeret beyan etmişti. [Elçi] bazen Fransa ile İsveç’in yakın birlik içinde bulunmuş olmalarından söz etmenin yadırganacağını ve bir tehdit olarak algılanabileceğini, biriyle anlaşmanın ötekiyle anlaşmak olarak kavranabileceğini söylüyor, bazen de İmparator’un sürekli elçisini ürkütmek istemeyecek kadar yumuşak kalpli olduğunu öne sürüyordu. Bu mazeretlerin kaçamaklar olduğunu anlamak zor değildi, çünkü bir yandan da İmparator’un elçisiyle içli dışlı olmaktan, Papa’nın Lehistan’daki temsilcisini hoş tutmaktan geri kalmıyor, kısacası zatışahanelerinin işlerini ve ör-

1711

tak amacı baltalamak içinden elinden geleni esirgemiyordu. Keşişlerle fazla vakit geçiren ve onların çıkarlarını savunan bu adam her türlü entrikaya yatkın olup, Venedik'le olan sorunlara adamakıllı bulaşmış ve bu yüzden Türklerin kuşku ve nefretini uyandırmıştır. Türkler onun Venediklilere gönderdiği bazı mektupları inceletmişlerdir ve böylece Cumhuriyet'in ona ne kadar para ödediğini öğrenmişlerdir.

Beni ilk ziyaret eden İngiliz elçisi Lord Thomas Bentysse oldu: Kendisi bu vesileyle, daha önce sık sık gönderdiği mesajlarda yaptığı gibi, hem zatışahanelerine olan saygısını hem ortak gaye konusundaki iyi niyetlerini yineledi, zatışahanelerine yararlı olmak için elinden gelen yardımı yapmayı önerdi. Gelişimde, İstanbul'da bulunan bütün İngiliz tacirlerini toplayarak onlara zatışahaneleri ile kendi Kraliyet Naipleri arasındaki dostluğu anlatmış ve İsveç Kralının çıkarlarını Babıâli'ye benimsetmek yolunda kesin talimat aldığını duyurmuş. Dolayısıyla, zatışahanelerinin bir temsilcisinin gelmiş olmasını göz önünde tutarak, görüştükleri bütün Türkler üzerinde zatışahaneleri lehinde bir izlenim yaratmalarını ve ortak amacı destekleyecek şekilde konuşmalarını istemiştir. Ricam üzerine bizzat müftü, kaymakam, bostancıbaşı ve başka tanıdıklarına gitmiş ve elde edilmek istenenlerin yapılması için uygun gerekçeler sıralamıştır. Özetlemek gerekirse, bir müttefik ve bir dosttan beklenebilecek çabaların hiçbirini esirgememiştir. Ve bunu sadece başlangıçta yapmakla kalmamış, İstanbul'da zatışahanelerinin görevlisi sıfatıyla bulunduğum sürece tutumunu sürdürmüştür. Kaldı ki, kendisi çok nazik ve anlayışlı bir kişi olup, hem konumunun gerektirdiği saygı hem de içten kişiliği nedeniyle Saray nezdinde öteki elçilerden çok daha fazla itibar görmektedir.

Hollanda elçisi Bay Varner Osmanlı Sarayı tarafından sürekli temsilci olarak görevlendirilmiş ve bu konumu sonradan eyaletler tarafından da onaylanmıştır. Doğu dillerini iyi bilen, kamu görevinden çok üniversite hocalığına yatkın biridir, çünkü en büyük keyfi hahamların ve her çeşit Doğulu yazarın yazdıklarını okumaktır. Bu yüzden yanında Yahudiler bulundurur ve günün belli saatlerinde onlardan eğitim alır. Kahvenin özellikleri ve kullanımı hakkında bir deneme yazmıştır. Kahve Mısır'da yetişen bir çeşit bezelyedir, Türkler bunu değirmende çekerler ve suda kaynatarak

“brandy” niyetine içerler. Onu kaynar derecede iken yudumlarlar ve kendilerini bunun nezleyi geçirdiğine, mideden yükselen buğuların başa çıkmasını önlediğine inandırırılar. Kahve ile tütünün içimi –idam cezasıyla yasaklandığı halde İstanbul’da tütün hem erkekler hem de kadınlar tarafından, gizlice, ama başka yerde olduğundan daha çok kullanılır– Türklerin başlıca oyalanma şekli ve birbirlerine başlıca ikramlarıdır. Bu yüzden, seçkin kişilerin oturma odalarının bitişiğinde, kahve dolu bir ibriğin sürekli olarak kaydığı, bu işe ayrılmış özel bir oda bulunur. Hollanda temsilcisi beni ziyaret ederek zatışahanelerine layık olduğu saygıyı göstermemiş, benim de kendisine gitmeme izin vermemiştir. Ben ona, birlikte güven içinde yaşamının türlü fırsat ve gerekçesini sunduysam da, o kendini çekmiştir ve ilk gelişim sırasında selamlarını göndermenin dışında benimle her türlü ilişkiden kaçınmıştır. Bunu efendisinin duygularını paylaşacak şekilde İsveç milletine duyduğu hasetten mi, yoksa İmparator ve çok iyi anlaştığı Fransız temsilcilerinin hoşuna gitmek için mi yapıyordu, kestiremedim. Bu saydıklarımın dışındaki ülkelerin, yani Prens Ragotsky ile Boğdan, Eflak, Tatar (Kırım?) ve Raguza’nın gönderdikleri temsilcileri Babıâli nezdinde yabancı elçi sayılmıyorlardı, çünkü hizmet ettikleri efendileri Osmanlı Sarayına tabi idiler. Venedikliler barış döneminde bir temsilci bulunduruyorlardı ama savaş başlayınca onu geri çağırışlardı; bir buçuk yıl önce olağanüstü elçi olarak gönderilen Balyosları ise o sırada Edirne’de hapisteydi.

Zatışahanelerinin tavsiye ettikleri gibi, Erdel temsilcisi Bay Stepan Tissa ile, yazılarımı çeviren ve kabul törenlerinde tercümanım olan, Prens Ragotsky’nin kâtibi Jacob Hartzanius ile birlikte yaşıyordum.

El altından Tatar kapı kâhyasının^a benimle buluşarak konuşmaya razı olup olmayacağını öğrenmeye çalıştım, ama onu Lehistan’ın çıkarlarına fazlasıyla dalmış buldum. O da benim tasarılarımı bozmak için elinden geleni yaptı ve benimle bir araya gelmekten kaçındı. Bu yüzden onur kırıcı bir reddedişle sonuçlanacak bir girişimde bulunup zatışahanelerinin itibarına gölge düşürmek istemedim: Çünkü insan, böyle bir davranışı pek de terbiyeli olan bu millettен rahatça bekleyebilir doğrusu.

a Özgün metinde: *Capi chihaja* –ç.n.

Bunlardan başka Zaporovo Kazaklarının iki temsilcisi vardı ama onlar kendi hallerinde yaşıyorlardı. Onlara selam gönderdim ve zatışahanelerinden onların çıkarlarının benimsenmesi doğrultusunda talimat aldığımı duyurdum. Terbiyeli bir yanıt göndermekle yetindiler ama kuşku uyandırmamak için benimle konuşmaktan kaçındılar. Onların derdi Kazakların tıpkı Tatarlar gibi mutlak olarak Saray'a bağlı olduklarına, destek için başka tarafa yönelmediklerine ve Tatarlara karşı büyük bir dostluk beslediklerine Babiâli'yi inandırmaktı. Temsilciler bunu sağlamışlardı ama aslında gerçek çıkarlarını gözden geçiriyorlardı.

Sadrazam'ın İstanbul ordugâhından ayrıldığı tarih olan Haziran ayının dördüncü gününde, zatışahanelerinin bana tevdi ettikleri işlerin durumu ve içinde bulundukları koşullar işte böyleydi.

İSVEÇ KRALI'NIN SULTAN'A MEKTUBU^a

Biz Karl Gustav, Tanrı'nın lütfuyla Suec'lerin, Gotların, Wandalların kralı; Finlandiya büyük hükümdarı; Estonia, Carelia, Brehma, Verda, Stetini, Pomerania, Cassubia ve Vandalia komutanı; Rugia hükümdarı, Ingria ve Vismaria'nın efendisi; yine, Rhen, Bavyera, Iuliaci, Clivia'nın saray kontu ve Monta komutanı vb. çok huzurlu, çok yüce, çok görkemli, çok güçlü, yüce gönüllü ve Yenilmez hükümdar, Efendi Sultan Mehmed, Tanrı'nın aynı lütfuyla, Türklerin İmparatoru'na vb. dostumuza, içten selamımızı, bol başarıları ve karşılıklı dostluğun artışı (dilerim).

Zatışahaneleri, çok yüce, ulu gönüllü, yenilmez hükümdar, çok aziz dost. Zatışahanenize, geçtiğimiz yılın 16 Haziranında, bu noktada, Marienburg'ta, ayrıntılarıyla yazılmış ve zatışahanenizin sarayından sadık haberci Mustafa Ağa aracılığıyla iletilmiş mektuplara dostça işaret etmiştik. Biz Zatışahanenize, o konularımızın duruma ilişkin ve aynı şekilde başka bağlantılı sorunlarla ilgili olarak bilgi vermesi ve her şeyden önce bizim adımıza sevgi ve muhabbetimize bu şekilde zatışahaneniz katında tanıklık etmesi amacıyla elçilerimizden birini göndermeye karar verdik. Böylece, şimdi yukarıda belirtilen konular nedeniyle sarayımıza ait askeri tavsiyeleri siz zati-

a Latince yazılmış olan bu mektubun çevirisi Sn. Erendiz Özbayoğlu'na aittir.

şahanenize açıklaması için, yüce gönüllü, bize samimiyetle sadık, Bystad ve Len'de vâris olan Claudius Râlab'ı zatışahanenize gönderiyoruz. Sadece, şimdi kralla ve Polonya ile savaşı hangi nedenlerle sürdürdüğümüzü, daha önce nasıl doğduğunu ve sonra da bazen açıkça düşmanlıkla, bazen geçici ateşle devam ettiğini ama aynı zamanda neden son ateşkeslerle henüz bitmemiş olduğunu, en son zamanlarda da her iki tarafın çatışma aşamasına geldiğini [açıklaması için]. Tanrı bize düşmanlarımıza karşı mutlu başarılar bahşetti ve bir umut da ortada gözüktüyor, anlaşma yoluna gitme, bu kanlı anlaşmazlığı sakinleştirme açısından. Bu amaca yönelirken, selametimizi sabırla oluşturmuyarak, bize yeni sıkıntılar, yeni düşmanlar celp etmeye çalışan yeni birileri ortaya çıktı. Burada Moskova'nın büyük komutanı var, hiçbir haklı nedene değil ama birtakım yakınmalara dayanarak boş düşüncelerle, ebedi barışın anlaşmalarına karşı bizi savaşa karşı kışkırtmaya başladı. Polonyalılar yanında bize karşı Kırım Hanının kuvvetlerini de katmak istiyor ve biz Polonya ordusuyla savaştayken mutsuz olay sonucu saldırdılar. Aklın yolu bir olduğundan biz ve zatışahaneniz karşılıklı olarak sağlam ve yararlı bir dostluk oluşturmaya ve yazışmaya davet ediliyor gözüktüyor, böyle olacağını umut edelim. Zatışahaneniz Avrupa'nın bu taraflarında olup bitenleri bilip, önce durumumuzu, bundan yola çıkıp geleceği değerlendirsın, karşılıklı fikir alışverişleriyle ortak olanı görüşelim ve gerekli yollara başvuralım; iki yakın tarafın koşullarıyla ve adaletin izleri yok edildiğinde, hukuk ve hakkaniyetin kuralı geri getirilsin. Eğer zatışahaneleri izin vermek ve yetkisiyle böyle yönetmek isterse, Kırım Hanı bizimle silah ortaklığıyla Moskova büyük komutanına karşı koymaya girişsin. Aynı anda, zatışahaneniz, gönderilmiş olan bizim olağanüstü [elçinin] çoğu açıdan açıklayacağı başka birkaç konuyu özenle irdelemekle bizim için hoş giden bir yardımda bulunacaktır ama her şeyden önce bu kendi konumu açısından da, şimdi ve gelecekte çok kârlı ve neredeyse gereklidir. Bütün bu hususlara ve temellerine dayanarak, zatışahanenizin yukarıda belirtilen taleplerimizi lütfedip kabul edeceğine güveniyoruz, adı geçen danışmanımızın sıkça iletmiş olduğu gibi. Bu nedenle zatışahanenizden dostça, yine bizim gönderilmiş olan Claudius Râlab'ı lütfkâr şekilde huzurunuzda kabul etmenizi ve onun konuşmasına ve çıkardığı sonuçlara kuşkusuz güven

atfetmenizi istiyoruz, daha sonra aynı kişiyi bize arzu edilen ve dostça çözümle göndermenizi. Onlara izin vererek zatışahanenize dost çabalarımızı ve görevlerimizi iletiyoruz.

Borussia'daki Frauenburg, 23 Eylül 1656

Karl Gustav M. Biornklou

Çok huzurlu, çok yüce, çok görkemli, ulu gönüllü, yenilmez hükümdara, Efendi Sultan Mehmed, Türklerin İmparatoruna, çok sevgili dostumuza.

Türk Devleti'nin durumuna gelince, ben oraya vardığım sıralarda hemen hemen bir bunalım içindeydi; çünkü Sultan Mustafa ile Sultan Osman'ın beceriksiz yönetimleri nedeniyle geçirdiği sarsıntı, Sultan Murad zamanında atlatılmış gözükmele birlikte, onun beklenmedik irtihalinden beri, bugün hâlâ süregelen bir çözülme içindedir. Öyle bir duruma gelinmiştir ki, [bu devlet] ya yeni baştan kurulmalı ya da tümüyle ortadan kaldırılmalıdır. Ancak bu son gelişmeleri tam aydınlatabilmek için onları önceleyen olaylar hakkında bilgi vermek gerektiğinden, raporumu, görkemli bir anı bırakmış olan Kral Gustavus Adolphus'un Osmanlı Sarayına gönderdikleri Bay Strasburger'in elçilik günleriyle başlatmam, onun Sultan Murad'ın cülusu sırasındaki karışıklıklarla başlayan ve Babil [Bağdat/Irak] ayaklanmasıyla sona eren raporunda anlattıklarını özetlemem gerekir.

Sultan Murad, saltanatının başlarında, müzik ve şiire düşkün, Musa Çelebi adında bir genç Ermeni'ye duyduğu aşk nedeniyle bütün kadınlarla konuşmaktan vazgeçmiş, kadınsı ve şehvetli mizacı olan biri gibi görünmüştür. Daha sonra, Yeniçeriler delikanlıyı elinden zor ve tehditle alıp da gözleri önünde parça parça edince karasevdaya yakalanmıştır. Bundan kurtulması için, her gün okumaya alışık olduğu manzum eserlerde övüldüğünü fark ettiğinden beri düşkünlük gösterdiği şarapla oyalanması tavsiye edilmiştir. Ancak, her yerde üretilen şarapların en iyilerini getirtip kendini aşırı derecede içkiye vermesi zihninde esaslı bir değişikliğe yol açmıştır. O kadar ki, bazen gizlice uğradığı meyhanelerde yarım gününü içki içerek geçi-

rir olmuştı. Ya da başka hiçbir şeyle ilgilenmeden, içoğlan ve musahip (?)^a denen genç nedimlerinin oyunlarını ve yapmacık dövüşlerini seyrederek vakit geçirir, at sırtında onlara karışır ve mızrak benzeri bir değnek olan cirit yarışlarına katılırdı. En büyük eğlencesi ciridi onların gözlerine fırlatmak ve önüne çıkanların boynunu vurdurmaktı. Bu günlük uygulamalar ondaki kana susamışlığı o kadar geliştirmiştir ki, kendini kaybedercesine içki içtikten sonra peşinde cellatlarla İstanbul sokaklarında dolaşmaya çıkar, merdiven dayayıp pencerelerden içeri bakar, tütün kullananları arar, içenleri de evlerinden dışarı sürükletir ve astırırdı. Gece sokakta karşılaştıklarının suçlu ya da masum olduklarına bakmadan boynunu vurdurur ve kafalarını denize atırırdı; bu yüzden, sabah yoktu ki sokaklarda yirmi otuz başsız cesede rastlanmasın. Bu davranışlar onu dehşet veren biri yapmış ve halk arasındaki itibarını artırmıştı, çünkü halkın gözünde bir padişahın en muteber niteliği gaddarlıktır: Bu yüzden onlar Murad'ı bugün bile takdirle anarlar.

Önemsemediği bir kişi olan Mustafa Paşa adındaki silahatarağası^b onun gerek askerlerinin gerek komşularının gözünde cesur biri olarak bilinmesi için teşvik etmiş, asileşen orduyu denetleyebilmesi için de düşmanları olan İranlılar ile Lehlere karşı sefere çıkmasını öğütlemiştir. Murad Lehistan'a gitmeyi yeğlediği halde, müftü onu daha önce Bağdat'ı^c geri almaya ikna etti, çünkü Hıristiyanların Kudüs'e gittikleri gibi Müslümanların da hac için gittikleri bu çok ünlü şehrin elden çıkması Osmanlılar için ebedi bir utanç kaynağı olacaktı. Ama Sultan Murad daha da iddialıydı ve her iki düşmanına aynı zamanda saldırmaya karar verdi; üstelik Lehistan Kralı Vladislav^d üzerine veziri Tabanı-Büyük'ü^d Anadolu'ya, İranlılara karşı asker devşirmeye gönderdi. Bağdat'a gidecek ordunun başında Hüsrev Paşa bulunacaktı. Murad ise Edirne'ye gitti, oradan Lehistan'a ilerlemeyi tasarlıyordu. Ancak daha önce Abaza Mehmed Paşa'yı^e altmış bin askerle Kamienieck Po-

a Özgün metinde *izoğlan ve muskabys* –ç.n.

b Özgün metinde: *silister-aga* –ç.n.

c Özgün metinde: *Babi* –ç.n.

d Tabanıyassı Mehmed Paşa? Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, c. 4 (Tarih Vakfı Yurt Yay.), 1075 –ç.n.

e Özgün metinde *Abassa Mehemet Passa* –ç.n.

dolsky'yi^a fethetmeye gönderdiyse de paşa Konitz Polski yakınlarında yenilgiye uğratıldı. Hüsrev Paşa da Bağdat'ta başarılı olamadı. Sultan Murad'ın tasanlarından biri suya düşünce, Şaban Ağa^b onu Lehistan'la barışmaya ikna etti. Daha sonra, dört yüz bin kişinin başına geçerek önce Revan'a, sonra da Bağdat'a yürüdü ve her iki şehri de, ilkinin 1045 [Miladi 1635], ötekini 1048 [1639] yıllarında teslim aldı. Bu da Türklerin Hicret dedikleri Muhammed'in Medine'ye sığınması olayıyla başlayan ve ayın döngülerine göre hesaplanan takvimlerine göre Şaban ayında olmuştur. Kendisi yok iken ayaklanmaları olasılığına karşı, iki kardeşi olan şehzade^c Süleyman ile Şehzade Ahmed'in, bir de hapiste bulunan önceki Padişah Sultan Mustafa'nın, kendisi seferde iken ortadan kaldırılmalarını, hadımağalarından Beşir Ağa aracılığıyla Bayram Paşa'ya emretmiştir. Sultan Mustafa bu emrin yerine getirilmesinden bir gece önce ölmüştür. Vezir ötekileri idam ettirmeye gittiğinde ise arkasından gelen cellat onun kim olduğunu bilmediğinden ipi onun boynuna dolamıştır. Paşa debelenip imdat isterken kapının yanında duranlar onu tanımasalardı, ilk boğdurulan o olacaktı. Kendisi böylece kurtulduktan sonra iki genç de öldürülmüştür. Bu işten sonra Sadrazam Kara Mustafa Paşa yüz bin adamıyla Bağdat önlerinde bırakıldı, Sultan Murad'ın kendisi de yüz bin askerle Mezopotamya'dan İstanbul'a döndü. Yolda bunların otuz bin kadarı, kimi açlık ve susuzluktan, kimi aslanlar tarafından parçalanarak öldüler.

Sultan Murad geri kalanlarla birlikte 1049 [1640] yılında İstanbul'a zafer kazanmış biri olarak alayişle geri döndü. Döndükten sonra da kendisinden küçük kardeşleri Şehzade Bayezid ile Şehzade Kasım'ı boğdurttu. Kalan tek kardeşi olan İbrahim, geri zekâlı olduğu, sadece aşk işlerine ilgi duyduğu ve ondan çekinilmesine gerek olmadığı için, valdesultanın^c da müdahalesiyle sağ bırakıldı.

İstanbul'a iç rahatlığıyla dönen padişah kendini gece gündüz içkiye verdi; geceleri odalıklarından olan bir İtalyan kadını, gündüzleri ise gözdelelerinden Mucio Bostancıbaşı, Deli Hüseyin Paşa, Silahtar Paşa ve heki-

a Polonya'nın Podolya bölgesinin merkezi olan Kamienieck ya da Camenecia müstahkem şehri -ç.n.

b Râlab şehzade yerine Sultan unvanını kullanmıştır -ç.n.

c Kösem Sultan -ç.n.

mi Hekim Paşa'yı yanında bulunduruyordu. Bağdat seferinden beri ona eşlik eden iyi bir şair ve musiki erbabı olan ve onu brandy [rakı?] ile başka sert içkileri içmeye alıştıran Emirgüneoğlu adında bir İranlı vardı. İçki alışkanlığı onu yüksek ateşle yatağa düşürdü ve on üç günlük bir hastalıktan sonra 30 yaşında iken ölüme götürdü. Ölümün yaklaştığını fark ettiğinde bütün gözdelelerini çağırılmış ve öbür dünyaya tek başına gitmek istemediği için, kendisi son nefesini verdikten sonra onlardan öteki hizmetlileriyle birlikte intihar etmeleri ve ona öbür dünyada hizmete devam etmeleri sözünü almış. Ama o öldükten sonra hiçbirini sözünü tutmayı aklından geçirmedi.

Sultan Murad'ın odasında, doğuştan ahmak olan kardeşi İbrahim cülus ettirildi. Sultan Murad'ın çocukları olmadığı ve öteki kardeşlerini öldürttüğü için, Osmanlı hanedanını temsil edebilecek ondan başkası kalmamıştı. Ancak, yönetme işini beceremeyeceği için, tedbirli bir adam olan ve yeni padişahın eksiklerinin yanı sıra kadınlara olan düşkünlüğünü, bu yüzden çılgınlıklarıyla kendi yönetimini aksatabileceğini bilen Sadrazam Kara Mustafa Paşa, ona yığınla güzel kadın, çalgıcı ve meraklısı olduğu eğlencenin her çeşidini sağlıyordu, o da hiç aklına getirmediği devlet işlerinin tümünü sadrazama bırakıyordu. Kendisine resmi eş olarak verilen ve ona sırayla hizmet eden haseki^a dedikleri dokuz resmi eşi vardı. Bunlardan güzelliği ve marifetleri nedeniyle Şekerpâre^b adı verilmiş olanı Sultan'ı kendine ötekilerden daha fazla bağlamıştı. Kurnaz ve zeki olduğu için de padişahı bir sürü aşırılığa itmişti: Sırf kendisine armağanlar getirmediği için, Kandiye'den zaferle dönen Kaptanpaşa Yusuf'u idam ettirmişti. Padişaha, Sultan Murad'ın hazineye kazandırdıklarının hepsini kendisi ve öteki kadınlar için harcattırdı ve bütün resmi görevlere kendi gözdelelerinin atanmasını sağladı. Bu kadınlar kafalarını hep sarayda bulunmayan şeyleri edinmeye taktıklarından, bunların sadrazam eliyle getirtilmesini sağladılar; oysa bu hem güç bir işti hem de her zaman mümkün olmuyordu. Sadrazam sonunda padişaha bunu gösterebildi ve kendi onayladığı kadınlar dışındakilerin saraydan gönderilmesi için onu ikna etti. Ancak kısa bir süre sonra, eski aşkının kıskırtmaları ve kadınların entrikaları sonucunda

a Özgün metinde: *bassaki* –ç.n.

b Özgün metinde: *Szekepara* –ç.n.

padişah bu kadınları saraya geri aldı. Onlar da intikam dürtüsüyle padişahı sadrazama karşı kıskırttılar. O kadar ki, padişah zaman zaman sadrazama karşı kaba bir dil kullanmaktan geri kalmadı. Ama nüfuzu ve itibarı onun hayatına kastetmesini önlüyordu. Bunu fark eden kadınlar değişik bir yöntem denedi ve padişahı, sadrazamın samur kürkünün altında kara büyü işaretleri taşıdığına ve bunlarla padişahı kendine bağladığına inandırdılar. Birkaç gün sonra sadrazam padişahın huzuruna o kıyafetle çıkınca, büyük bir öfkeye kapılan padişah bostancıbaşidan onu götürmesini istemiş. Sadrazam bunu duyar duymaz atına binerek saraydan dörtnala çıkmış. Divan toplantısı nedeniyle orada bulunan ve kaçtığını görenler, kaçışının gerçek nedenini gizlemek için “yangın, yangın!” diye bağırmaya başlayınca, herkes korkarak dağılmış. Ama bostancı paşa sadrazamı evine kadar kovaladı ve orada öldürdü. Böylece bu akli başında ve becerikli devlet adamı kadınların entrikalarına kurban gitti. Bugün ondan hâlâ övgüyle söz edilir. Onun zamanında İstanbul’da görmeye alıştığımız bozuk akçelerin bir tanesi bile bulunmazdı.

Hekimlerden yardım isteyen annesi^a Sultan İbrahim’in aklını başına getirmek için her şeyi denedi ama bunun bir yararını görmeyince Hüseyin Cinci Hoca adında bir büyücüyü devreye soktu. Bu adam Sultan’a feraset kazandıracaktı, bu yüzden de gece gündüz onunla bir arada bulunuyordu, bu da ona büyük güç ve itibar kazandırdı. Oysa padişah iyileşeceğine kötülüyordu ve bu adamın ülkeyi kendi çılgın tasarılarına göre yönetmesine izin veriyordu. Hoca, Türkler arasında çok önemsenen Anadolu kazaskerliğine getirilmişti, vezirleri keyfince azlediyor ya da görevlendiriyordu. Öte yandan, padişah kadınlarıyla daha büyük sefahat ve aşırılıklara düşmüştü. Zurnalar, davullar ve her türlü gürültülü çalgı refakatinde, carieleleriyle birlikte İstanbul sokaklarında güpegündüz tahtirevanla dolaşıyordu, sadrazama da, bu çılgınca gezintileri sırasında hiçbir arabanın karşısına çıkmamasını tembihliyordu. Sadrazamın bu nedenle türlü türlü yasal düzenleme yapmasına rağmen padişah bir gün dolaşırken odun yüklü bir köy arabasıyla karşılaştı ve o kadar kızdı ki, sadrazamı yanına getirterek onu so-

a Mahpeyker Kösem Sultan –ç.n.

kakta kendi eliyle bıçakladı, sonra herkesin görmesi için çıplak cesedini günlerce olduğu yerde bıraktırdı. İki ya da üç yaşında oldukları halde, paşalarla evlendirdiği kızları için büyük ve görkemli düğünler düzenletti. İstanbul'daki bütün elmasları, incileri ve başka değerli taşları getirtti ve onları uyarıcı niyetine ekmek gibi yuttu. Bu da o ilacı şehirde o kadar pahalılaştırdı ki, yüz drahmisi^a bin riksdolardan daha yüksek fiyata satıldı ve sonunda o kadar azaldı ki hiç bulunamaz oldu. Aynı amaç uğruna ülkenin her yanından serçe getiriyor ve beyinlerinden börek pişirtiyordu.

Önemli görevlere atanmak isteyenler için bunu elde etmenin şaşmaz yolu, padişaha güzel bir kadın köleyi armağan etmektir. Ne var ki, ondan da güzelini sunan çıkınca birincisi işini kaybedebiliyordu. Böylece her ay işyeri ve görev değişiklikleri yapılıyordu. Nihayet padişah bütün –birkaç bin– cariyelerine samur giysiler giydirmeye ve odalarını samurla kaplatmaya kalktı. Bunun için de Sadrazam Ahmed Paşa'ya gereksinilen miktarda samur bulmasını buyurdu. Sadrazam, İstanbul'da samur kaftanı olan kim varsa bunu padişaha göndermelerini buyurdu. Bu iş devletin seçkinlerine ve özellikle samur giysilerini vermek istemeyen Yeniçerilere ters gelmiş ve isyana itmişti. Yeniçeriağalığından alındığı için sadrazama kin bağlayan Murad Ağa adında biri, valdesultana, Müftü Abdürrahim Efendi'ye, valdesultanın gözdelelerinden olan Mülki Kadın'a ve kısa süre önce Yeniçeriağalığına getirilmiş olan Bektaş Ağa'ya, padişahın nasıl devlet yönetmeye uygun olmadığını ve bu durumun uzaması halinde sonuçlarının ne olabileceğini anlatmaya girişti. Ve o kadar etkili oldu ki, adı geçenler, Yeniçerilerin desteğini alarak Sultan İbrahim'i tahttan indirmeye ve yerine en büyük oğlu Şehzade Mehmed'i tahta çıkarmaya karar verdiler. Şehzade henüz çocuk yaşta olduğu için de on yedi yaşına gelinceye kadar babaannesi olan valdesultanın velayetinde olacaktı. İstanbul'daki sipahiler bu tasarıya karşıydılar, Ne var ki yeniçeriler sayıca fazla idiler, valdesultan ile Müftü'nün de onlardan yana çıkmasıyla ağırlıklarını koydular ve önce Sadrazam Ahmed Paşa'yı görevden alarak yerine Koca Ahmed de denen Sofu Ahmed Paşa'yı getirdiler. Daha sonra saraya gittiler ve Müf-

a Yaklaşık dört gram ağırlığında eski bir tartı ölçüsü –ç.n.

tü'nün verdiği fetva ile Sultan İbrahim'i yakalayarak, bir zamanlar Timur'un Sultan Bayezid'i kafese kapatmasına benzer bir şekilde onu bir demir kafese kapattılar. Bu oldukça rahat bir şekilde gerçekleşti çünkü Kapıağası Abdürrahman getirtilmişti, dolayısıyla İçoğlanları ile sarayın öteki hizmetlileri ürkütülerek odalarında tutulmuşlardı. Hamilerinin üstün konumundan alaşağı edildiğini gören kadınlar, kendi kaderlerinin ne olabileceğini kestirince acı acı bağırarak ağlaşmaya başladılar. Sekiz yüz kadar cariye ve kadın köle kapı dışarı edildi, bazıları boğduruldu, bazıları ise sürgün edildi. Şekerpere yokluk içinde öleceği Kahire'ye gönderildi. Bunların sahip oldukları, değil raf ama oda ve ev dolusu altınları, mücevherler ve değerli eşyaları İstanbul'da yarı fiyatına satıldı.

Bütün bunlar, önceleri sadece ahmak olan Sultan İbrahim'i büsbütün çileden çıkarttı: Gece gündüz uluyup bağırıyor, sarayda kimseye rahat vermiyordu. Birkaç gün geçtikten sonra, sadrazam onu kafesinden aldırdı ve olduğu gibi, yani takkesiz şalvarsız ve yalınayak halde bir adaya götürterek onu orada iki yaşlı denizciye boğdurttu. Saray'da bunlar 24 kişidir. Yaşları yüzünden kürek çekemez hale gelince ortalığı süpürmek işinde kullanılırlar. Ceset daha sonra sarayın avlusuna bırakıldı. Hadımağaları da gelerek, âdet olduğu üzere, sarıklarını üstüne ve çevresine fırlattılar. Sultan'ın ölüsü daha sonra Ayasofya'ya taşındı ve orada, kendisi de saltanatı sırasında İbrahim'den daha akıllıca davranmamış olan Sultan Mustafa'nın yanına gömüldü.

Babasının boğdurulduğunu duyan –ve onun yaptıklarından habersiz olan– Şehzade Mehmed o kadar ağlayıp sızlandı ki, valdesultan ile sadrazamın yanına gelerek onu zar zor yatıştırmaları gerekti. Şehzade, daha sonra, Türk takvimiyle 1058 [1648] yılında, Eyüp Sultan Camiine götürüldü ve orada dualar okunduktan ve günlük yakıldıktan sonra, Müftü beline Hazreti Ali'nin kılıcını, sarığına da bir sorguç taktı. Onların cülus töreni bundan ibarettir. Böylece, Sultan Mehmed, henüz dokuz yaşında iken, sefahat ve çılgınlıkları yüzünden tahttan indirilen babasının yerine geçti, Sultan Ahmed'in dul eşi, Sultan Murad ile Sultan İbrahim'in anneleri olan Validesultan onun vasisi ve imparatorluğun naibi tayin edildi.

Bu değişiklikten az sonra, İstanbul'daki Yeniçerilerle Sipahiler arasında bir karışıklık başladı. Sipahiler Sultan İbrahim'in hal'ine razı olma-

dıklarını iddia ediyorlardı. Beyoğlu^a ve Atmeydanı'ndaki içoğlanlarını da yanlarına alarak, bu ölüme neden olanların cezalandırılmasını açık açık istemeye başladılar. Yeniçeriağaları onları iyilikle yatıştırmaya çalıştılar ama bu işe yaramadı; aracılık etmesi için seçilen çorbacılarından birini sipahiler öldürünce, her iki taraf Atmeydanı'nda kapıştı. Sert bir çatışmadan sonra sipahiler kaçtı. Her iki taraf da binden fazla ölü verdiyse de en çok kayba uğrayanlar sipahiler oldu. Bazılarının başını sığındıkları Sultan Ahmed Camii'nde bile kestiler, bir kısmı ise Yeniçerilerle karşılaştıkları her yerde öldürüldüler. Ve sonunda Sultan Mehmed'in tahta çıkmasından sonraki bu ilk ayaklanmanın heyecanı bir süre için yatıştı. Ne var ki sipahiler bastırılmış olmanın öfkesini taşıyorlardı. Anadolu ve Rumeli'dekiler bu işle ilgili değillerdi, sadece İstanbul'dakiler harekete geçmişti. Öte yandan yeniçerilerin gücü gitgide arttı, Sultan İbrahim'i öldürten yaşlı yeniçeriağası da sadrazamlığa getirildi.

Devlet iki yıl boyunca huzuru tanıdı. Zeki ve akıllı bir kadın olan valdesultan hem doğal yetenekleri hem de uzun deneyimleri sayesinde onu bu süre içinde iyi bir şekilde ve sükûnet içinde yönetti. Derken genç küçük valde,^b onun oğlu İbrahim'in öldürülmesine rıza gösterdiğine göre torununa da kastedebileceğini düşünmeye başladı. Böyle düşünmek için de bazı nedenleri vardı: Büyük valdesultan yeniçerilerle iyi anlaşıyor ve genç valdesultandan hoşlanmıyordu. Dahası, padişahın, kendisine göre daha yakışıklı olan küçük kardeşi Süleyman'ın annesine yakınlık gösteriyordu. Bütün bu nedenlerden ötürü, genç valdesultan, yeniçeriler karşısında gösterdikleri başarısızlığın kışkırtmasıyla intikam almak için fırsat kollayan, bu yüzden de onun çıkarlarına arka çıkabilecek Anadolu sipahileriyle anlaşmaya çalıştı. Türk İmparatorluğunun esas gücü birbirini dengeleyen bu iki takımın elindedir, şöyle ki, biri ne zaman ötekine karşı güçlenmeye başlasa, karşı taraf bunu dengelemek için hemen harekete geçer. Padişahların en büyük marifeti ve güvencesi bu dengenin korunabilmesindedir. Çünkü tarafların birbirlerine karşı manevralarında fazla güçlenmesi, her ikisini de yıkıma götürür. Bu dengeleme yöntemi, yetkin yöne-

a Galatasaray'daki Enderun Mektebi -ç.n.

b Hatice Turhan Sultan -ç.n.

tim biçiminden daha sonra söz edeceğimiz şimdiki sadrazamdan önce ender olarak başarılıdır.

Genç valdesultan, sipahileri ve daha önce sarayda görev almış bazı paşa ve beyleri kendi yanına çekmeyi denedi; onlara yeniçerilerin küstahlıklarını anlattı, vakitlice önlem alınmadığı takdirde bunların yaşlı valdesultanla bir olup sipahileri yok etmek isteyeceklerini ima etti. Anlattıkları sipahileri öylesine etkiledi ki, silahlandılar ve Sultan İbrahim'in intikamını almak bahanesiyle ünlü eski bir komutan olan Gürcü Nebi'nin peşine takılarak, kalabalık bir şekilde, İstanbul'un karşısında, Anadolu yakasında bir kasaba olan Üsküdar'a yürüdüler. Ama padişahın öldürülmesiyle ilgisi olanların hepsi yeniçerilerle iyi anlaştıkları ve Sadrazam Murad Paşa'nın onların nezinde büyük itibar taşıdığı için, sipahilerin bu ayaklanması, sadrazamın becerisi ve yeniçerilerin gücü sayesinde, fazla kan dökülmeden bastırılabilirdi. Sadrazam Üsküdar'da karşılarına büyük bir yeniçeri ordusuyla çıktığı halde, Anadolu kazaskeri^a onları daha önce Müslüman kanının döküleceği bir durum yaratmaktan vazgeçirmiş, uyarısını da gözdağı vererek pekiştirmişti. Bu girişim meyve vermiş olmalı ki, sipahiler kendilerini zorlayan bir iki kavgıktan sonra pes ettiler ve evlerine döndüler. Bu başarı yeniçerilerin özgüvenini pekiştirdiği gibi valdesultanın gözdesi olan Bektaş Ağa ile onun zengin ve sözü geçen kişiler olan yandaşları Kut Khiabaja [?] ile Kara Çavuş'un küstahlığını artırdı. Büyük valdesultan bu son karışıklığın onu yerinden etmek isteyen genç valdesultanın marifeti olduğunu öğrenince, ona duyduğu kin arttı. Yeniçerilerin yardımıyla padişahı tahttan nasıl alaşağı edeceğini ve kendi mutlak erkini perçinlemek amacıyla, kardeşi Şehzade Süleyman'ı onun yerine tahta nasıl geçireceğini tasarlamaya koyuldu. Süleyman'ın annesi yakınarda ölmüştü ve şehzadenin vesayeti, öyle anlaşılıyor ki, artık onun yükümlülüğündeydi. Sipahiler sindirildiği ve artık yeniçeriler başı çektikleri için amacına ulaşmanın kolay olacağını düşünüyor, kendini sadrazamın üstünde görecektik kadar küstahlaşan Yeniçeriağası Bektaş sayesinde her istediğini yaptırabileceğini düşünüyordu. Genellikle çok takdir edilen bir kişi olan Murad Paşa, Büyük Ağa'nın ufak bir isteğini geri çe-

a Özgün metinde: *Cadi l'Alkieri* –ç.n.

virince, ağa, valdesultanın yardımlarıyla onu yerinden ettirmiş ve yerine, sade ve sakın bir adam olan ve sözünden çıkmayacak biri saydığı Melek Ahmed Paşa'nın getirilmesini sağlamıştı. Ne var ki, yıkılamayacak kadar sağlam sandıkları güçleri –Bektaş, karşısına kafasını uçuracak biri çıkana kadar kendi uçuracağı kellelerin Ayasofya kubbesiyle yarışan bir yığın oluşturacağını uluorta söylerdi– en ummadıkları bir nedenle sarsılıverdi. İtibarını açgözlülüğünün hizmetine koymuş olan Bektaş, Belgrad'ta düşük aralıktaki akçeler bastırıyor, sıradan insanları bu akçeleri altın dukalar karşılığında almaya zorluyor, bu dukaları da sandıklarına yığıyordu. Bu işler, İstanbul'da, meyhanelerin bulunduğu Saraçhanebaşı' denenen mahallede başlayan bir ayaklanmaya yol açtı; bütün şehir halkı birkaç saat içinde orada toplandılar, Müftü ile Nakip Efendi'yi (pek muteber saydıkları Peygamber soyundan bir ailenin başı) de kendileriyle birlikte saraya gitmeye zorladılar ve padişahla bir görüşme isteyerek şikâyetlerini duyurdular. Bektaş Ağa'nın yordakçılığını yapan ve onun elinde âlet olup devlet yönetmeye layık olmayan sadrazamın yerine yenisinin atanması konusunda ısrar ettiler.

Padişah haremının başındaki başlıca görevliler olan kapıağası ile kızlarağası bu durumu Bektaş Ağa'yı alt ederek padişahı tahtta tutmak için fırsat bildiler. Padişaha bu fırsatı kullanmasını, halkı yanına alarak yenicekilere karşı kullanmasını öğütlediler. Bunun üzerine Melek Ahmed Paşa çağırıldı ve halkın gözü önünde görevinden alındı, yerine daha önceleri Sultan Murad'ın silahtarlığını yapmış bulunan, cesur ve mantıklı bir adam olarak bilinen Siyavuş Paşa getirildi. Böylece, halk tatmin edilerek bir süre yatıştırılmış oldu. Ancak Bektaş ile yandaşları Siyavuş Paşa'nın onlara göre olmadığını sezmışlerdi ama halktan çekindikleri için alınan önlemlere karşı çıkamadılar, paşayı ilerde elde etmek ya da devre dışı bırakmak düşüncesiyle dağıldılar. Sadrazam'ın halkı yeniden harekete geçirmesini önlemek ve büyük valdesultanla kendisinin bir kere daha aynı tehlikeli duruma düşmelerinin önünü almak için, yenicekilere halkın kendi arasında toplanmasını kesinlikle önlemleri buyruğu verildi. Yürürken ya da durdukları yerde aralarında konuştukları görülenler hapse atılmaya, içlerinden sö-

a Özgün metinde: *Sarabeçana* –ç.11.

zünü geçirenler çeşitli gerekçelerle tutuklanmaya başladı. Böylece sadrazama arka çıkılmaması için gözdağı verilmiş oldu.

Öte yandan, padişah, sadrazamın yardımıyla ve belli etmeden bu üç yeniçeriağasını uzaklaştırmayı tasarlıyordu. Bostancıbaşına, Divan'a gelecek olan Cutchia Hajası'nı [?] âdet üzere karşıladıktan sonra her ne pahasına olursa olsun yok etmesini buyurmuştu. Ancak bu niyetini öğrenen büyük valdesultan, bostancıbaşını korkutarak bu buyruğun yerine getirilmesini önledi. İki valdesultan arasındaki husumet bu kompolarla en üst noktaya varmıştı. Genç olanı, sadrazamın yardımıyla padişahın şahsını ve kudretini korumaya çalışırken, yaşlı olanı yeniçeriağasıyla bir olup kendi erkini dayatmak için elinden geleni yapıyordu. Ama bunun gerçekleşmesi için, daha önce de değindiğim gibi, padişahın tahttan indirilmesi ve kardeşi Süleyman'ın yerine onun cülus etmesi gerekiyordu. Bu tasarımı gerçekleştirmek için, Bektaş Ağa, yeniçerilerin camisi olan Orta Cami'de bir divan topladı. Orada din adamlarından ve sivillerden, Bektaş yandaşı sıfatıyla ya da ondan çekindikleri için hazır bulunanlar vardı. Bir tek Siyavuş Paşa^a gelmemişti; onu da, kendilerine katılmaya razı etmek, kabul etmediği takdirde de hemen oracıkta öldürmek niyetiyle gece yarısı çağırttılar. Sadrazam kendisini bekleyen büyük tehlikenin ve kendisine reva görülen hakaretin –çünkü sarayda ya da kendi ikametgâhında divan toplamak onun mutlak yetkisindeydi– farkındaydı. Bununla birlikte akıllı bir adam olduğu için sınırlı sayıda bir maiyet ile toplantıya gitti ve orada, caminin önünde duran silahlanmış, ellerinde yanan kibritler tutan bin kadar yeniçeriyle karşılaştı. Gene de yoluna devam ederek toplantıya katılmak üzere içeri girdi. Bektaş onu karşılamadığı gibi ona öncelik de vermedi. Bunlara aldırılmaz gibi davranarak zaman kazandı. Şehzade Süleyman'ın tahta çıkartılması önerilerini dinledikten sonra, bundan memnun kalmış gibi konuştu, Müslümanlara yararlı olmak için gösterdikleri şevkten ötürü onları kutladı, kendilerine bağlı kalacağına ve tasarılarının gerçekleşmesi için destek vereceğine dair Kuran üzerine yemin etti. Bektaş bu kadarıyla yetindi ama sadrazamın sözüne ve dostluğuna inandığı için değil, kendi gücüne olan güveni yüzünden: Çünkü, is-

a Özgün metinde: *Chiaus passa* –ç.n.

tese bile sadrazamın ona karşı çıkmaya vakti olmadığını biliyordu: Nitekim Kalaba divanında alınan kararın uygulanması ertesi güne bırakılmıştı. Akşama doğru sadrazam yanlarından ayrılıp konutuna döndü, orada birkaç saat oyalandıktan sonra birkaç kişiyle birlikte padişahın sarayına gitti ve içeriye Demir Kapı denen bir arka kapıdan girdi. Ertesi gün beklenen karışıklar nedeniyle büyük valdesultanın yeniçerilerin arasında güvende olmak amacıyla saray dışında geceleyeceğini öğrenmişti. Demir Kapı'ya vardığında, alışılanın tersine, büyük valdesultanın talimatıyla bostancıbaşı tarafından açık bırakıldığını fark etti. Sadrazam kapıyı kapattırdı ve doğrudan padişahın kaldığı Harem kısmına geçti. Orada, büyük valdesultanın odasında, âdet olmadığı halde yanan bir çıra görüp de ne yapacağını şaşırان, bu yüzden de yatmamış olan Kızlarağası Süleyman ile karşılaştı. Sadrazam'ı karanlıkta karşısında görünce korkusu artan ağa, sadrazam kendisine olan bitenleri ve niyetlerini anlatınca rahatladı. Sadrazam'ın buyruğu üzerine oradaki hadımağalarına küçük valdesultan ile oğlunu uyandırarak odalarından almalarını ve onları büyük valdesultanın dairesine, çalgıcı ve muganniyelerle oyalandığı odaya götürmelerini buyurdu. Dairenin kapısını yüzüne kapatmak isteyen baş kapıoğlanını^a hançerleyip öldürdü ve onlar da hançerlerini^b çekmiş olan –hançerler kılıçlarını sadece savaşta ya da yolculuk sırasında taşıyan Türkler'in olağan silahlarıdır– hadımağalarıyla birlikte büyük valdesultanın üzerine varıp onu yakaladı ve sıkı gözetim altında tutulacağı güvenli bir odaya götürdü. Sonra, sadrazam ile kızlarağası padişahın dairesine gittiler ve el hareketleriyle, orayı bekleyen kadınlardan küçük valdesultan ile oğlunu uyandırmalarını istediler. Onlar da tek söz etmeden söylene-ni yaptılar. Padişahın sarayında işaretle konuşmak genel kuraldır, sözlü konuşma enderdir. Sessiz görüşme usulünün bulundukları yerin saygınlığını artırdığını düşünürler ve bu alanda öylesine ustalaşmışlardır ki, bu yöntemle masallar anlatır, aralarında anlaşırılar. Şehzade ile annesi kendilerine hazırlanan komployu öğrenince çok tedirgin oldular. Özellikle yakınlarda eşini kaybetmiş olan valdesultan oğluna neler yapılacağı konusunda kaygılıydı. Henüz bir çocuk olan şehzade annesinin umutsuzca davranışından ürk-

a Özgün metinde: *Basz Capa Oglan* –ç.n.

b Özgün metinde: *ganzar* –ç.n.

müştü. Kızlarağasının ayaklarına kapanarak “Lala, lala, kurtar beni”^a diye ağlamaya başladı. Sadrazam elinden geldiğince onları rahatlatmaya çalıştı ve kırk kadar hasoda ağasının yattığı daireye götürdü. Daha sonra pašalık verilen ve önemli görevlere getirilen bu ağalara kaldıkları yere atfen Hasodalı denir. Sadrazam ile kızlarağası şehzadeyi bu adamlara teslim ettiler. Sadrazam, bu arada, –görevi bütün bostancıları ve sarayları denetlemek olan– bostancıbaşını^b azletmiş, yerine başkasını atamıştı. Sonra, sarayda bulunan ve kapılar ile daireleri bekleyen beş yüz Bostancının hepsini getirtti, onlara yenibaştan bağlılık yemini ettirdi ve bütün yollarla kapıları beklemeye gönderdi. Bütün bu önlemler o kadar sakın bir şekilde alınmıştı ki, öteki odalarda yatan harem halkı olan biteni fark etmemişti bile. Sadrazam Kapağası’na, sayıca bin kadar genç ve güçlü delikanlı olan içoğlanlarını uyandırıp silahlandırmasını buyurdu. Kendisi de şahsen bütün odalara uğrayarak orada yatan saray hizmetlilerini silahlandırdı ve hepsine ses çıkartmadan odalarında hazır beklemelerini tembihledi. Kurban edileceğine inanan şehzade ağlayıp sızlanmayı sürdürdüğünden, sadrazam onu bir pencerenin önüne götürdü ve kendisini korumaya hazır olan insanları gösterdi. Ama işler umulanın tersine gelişti çünkü onu Büyük Oda [Hünkâr Odası?] denen yerde görmüş olan ve şehzade olduğunu bilen içoğlanlardan biri, bizdeki “Vive le Roi” ya da “God save the King” seslenişinin onların dilindeki karşılığı olan “Hak teâla Padişahım” diye bağırdı, buna da öbürleri “Allah Allah!” diye yanıt verdiler. Bu bağırmanın sarayın bütün dairelerinden duyulması büyük bir paniğin ve kargaşanın başlangıcı oldu.

Sadrazam İstanbul’un bütün pašalarıyla beylerine, yanlarına toplayabildikleri kadar adam ve üç güne yetecek iase alarak geceleyin saraya gelmelerini haberi verdi. Böylece, gün ağarmadan, sadece sarayın iki dış avlusu değil, ama üç eski sütunun durduğu At Meydanına,^c yani at pazarına kadar olan saray çevresindeki bütün sokak ve bahçeler askerle dolmuştu. Gece boyunca, saraya Galata ve Tophane’den deniz üzerinden mühimmat gönderilmişti. Gün ışımadan, yeniçeriler sarayda olan biteni fark etmeye

a Özgün metinde: *La, la, la, Kurtar ben* –ç.n.

b Özgün metinde: *Bustancı passa* –ç.n.

c Özgün metinde: *Aik Meydan* –ç.n.

başladılar; onlar da, başlarında Bektaş olduğu halde hazırlanmışlardı. Gün ışıyınca, çok sayıda şehirlinin toplandığını, saraya doğru ilerleyen bu gürhunun saray çevresinde kümelendiğini, bu kalabalığın kendileri tarafından çağırılmış olmadığını, bunların onlara çektiydikleri yüzünden kendilerine husumet besleyenler olduğunu fark edince, aralarında Rum, Arnavut ve Hristiyan olanları yanlarına çekmeye, kendilerine yardım ettikleri takdirde haraçtan^a muaf tutulacaklarını ve resmi görevlere kabul edileceklerini söylemeye başladılar ve onlara bol miktarda para dağıttılar. Bu şekilde birçok insanı kendi taraflarına çekebildiler: Sonuçta şehir halkı ikiye ayrıldı, taraflardan biri şehzadeyi^b ötekî ise yeniçerileri tutuyordu. Saray'da olan bitenler düzgün bir şekilde ve sükûnet içinde yürütülmüştü; her kademedен bütün saray hizmetlileri odalarında padişahın gelecek buyrukları, geri kalanı ise sadrazam ile kızlarağasının kararını bekliyorlardı. Ama şehir vakti eda edilen sabah namazından^c sonra, baltacılar^d –bunlar 200 kadar seçkin, güçlü, atik ve iriyarı adamdır, balta taşırlar ve saray kadınlarının bekçileridirler– işaret verip içoğlanlarına odalarından çıkarak kendilerini izlemele-ri talimatını verdiler. İçoğlanlar iki kısma ayrılır: Bir kısmı Büyük Oda denen yerde kalan 500 ya da 600 kişiden oluşur. Ötekiler ise 400 kişidir ve Küçük Oda'da kalırlar. Bunlar hemen ortaya çıktılar ve baltacılarla padişahın bulunduğu ve kırk hasodalının beklediği yere vardılar. Orada büyük valdesultanın gözde hadımı olan hasodabaşı ile karşılaştılar; ona önce sözle sataştılar, yanıt vermeye kalkınca da onu yakalamak istediler. O da kaçarak bostancılara sığınmak isteyince yolunu kesip canına kıymak istediler ama padişahın huzuruna çıkarak mührü ile dolap anahtarını teslim etmek isteyince ona zaman tanıdılar. Bunları padişaha verdikten sonra kendini savunmak için bir şeyler söyleyecekti ki içoğlanlardan biri baltasıyla kafasını ikiye bölünce padişahın ayakları dibine düştü. Bunun üzerine ötekiler üstüne çullanıp onu parça parça ettiler. Bedeninin parçaları daha sonra bir halının üzerinde toplanarak götürüldü. Çok genç olan padişah bütün bun-

a Özgün metinde: *baradz* –ç.n.

b Ralamb, bu metinde şehzadenen sürekli olarak imparator/Türk İmparatoru diye söz ediyor –ç.n.

c Özgün metinde: *sabanamasi* –ç.n.

d Özgün metinde: *the Baltazi's* –ç.n.

lardan o kadar türküstü ki ağlamaya koyuldu. Bütün bu insanlar çeşitli ülkelerden devşirilen mühtediler olduklarından, bir kere azınca Arnavutça, Çerkezce, Boşnakça, İtalyanca, Fransızca, Lehçe vs, gibi çok çeşitli dilin birbirine girdiği gürültü içinde onları tutmak zordur. Bu arada şunu da eklemek gerekir ki, padişahın sarayında Türkler ender olarak istihdam edilir: Sultan Süleyman döneminden beri hemen hemen sadece yabancı kökenli mühtediler hizmet eder. Meğer, Türk asıllı bir ıçoğlanı Süleyman'a içki sunarken kadehi kulpundan tutunca, padişahın kadehi kavraması zorlaşmış, buna karşılık mühtedilerden olan bir başka ıçoğlanı padişaha bir başka kadehi kulpu ona dönük şekilde sunmuş, bu da padişahın o kadar hoşuna gitmiş ki bir daha saray hizmetine Türk almamış. Bu âdet hâlâ süregelir. Ama belki de asıl neden Türklerin güvenilemeyecek kadar küstah, huysuz ve isyankâr olmalarıdır. Konumuza dönecek olursak, bu milletler karışımı bir konuda anlaşmıştı, o da büyük valdesultanın idamıydı. Aralarında bulunan müftü –herhalde başka yerde bulunmayı diliyordu– bu durumlarda şart olan fetvayı vermek istemiyordu. Ama hemen fetva vermediği takdirde, biraz önce cesedi götürülen birine yapılanın kendisine de yapılacağı tehdidini aldı. Müftü ile müzakereler sürerken, oğlunun hayatı için çok kaygılanan şehzadenin annesi, yüzünü örttü, odadan koşarak çıktı ve isyancıları densizliklerinden ötürü azarladı. Hırstan çılgına dönmüş olduklarından, onu büyük valdesultan sanarak ona şiddetle el kaldıracak ve yok edeceklerdi ki, şehzadenin ayaklarına kapanarak kurtulabildi. Şehzade mendiliyle işaret edip onlara “Geri durunuz, geri durunuz” diye bağırınca kim olduğunu anladılar ve çekildiler.

Bu tehlike böylece atlatılınca, fetvayı daha fazla ertelemenin sakıncalarını kavramış olan müftüye döndüler. O da büyük valdesultanı onlara teslim etmenin Allah'ın buyruğu olduğunu söyledi ve fetvasını bir kâğıda yazarak onlara verdi. Onlar da aralarından birkaçını, başları üstünde tuttukları bu kâğıdı padişahın yazılı emirleriyle birlikte büyük valdesultanın kapatıldığı odaya gönderdiler. Bir daireden ötekine geçerken valdesultanın delisi olan bir kadınla karşılaşp ona büyük valdesultan olup olmadığını sordular. O da “evet” deyip aynı anda pistol ile ateş etti ama onları ıskaladı. Bunun üzerine onu yakaladılar ve boğazlamak üzereydiler ki bulundukları

yere yetişen kızlarağası onlara onun kim olduğunu söyledi, sonra da onları valdesultanın odasına bizzat götürdü. Ne var ki, bir dolaba saklandığı için onu hemen bulamayınca, bu defa kendilerini aldattığını sandıkları kızlarağasını öldürmek istediler. Ama o etrafa daha iyi bakmalarını öğütleyince, içoğlanlardan biri valdesultanı dolaba tıklımış olan pamukların [yorganlar?] arasında buldu. [Valdesultan] bulunduğunu görünce avuçlarına doldurduğu dukaları yere serpti: Böyle yapınca paraları toplamaya dalanların arasından sıyrılıp kaçabileceğini sanıyordu. Ama Deli Doğrandı adındaki içoğlan, paraya bakmayıp onu ayaklarından yere çekti ve yırtıcı kuşlar gibi çevresini saran arkadaşlarıyla birlikte onun altın, inci ve değerli taşlarla işlenmiş elbiseleri ile cepleri altın dukalarla dolu samur kaftanını çekip aldılar ve onları parçalara ayırarak üleştiler. Kahire'nin bir yıllık geliriyle alınmış olan ve rahmetli Sultan Ahmed'in ona armağan etmiş olduğu bir çift elmas küpesi vardı; onları Ali Bostancı denen içoğlanı aldı. Üstünde tılsımlı muskalarla, özellikle Sultan Murad ile Sultan İbrahim'in adlarının iç içe geçtiği özel yapımlı bir kilidi vardı ki bunu onları büyülemek için kullandığı söylenirdi. Sonra, üzerinde çamaşır bile bırakmadan, çıplak haliyle ayaklarından saray avlusuna sürüklediler ve onu orada boğdular. Can havliyle, kendisini boğmaya çalışan adamın parmağını –80 yaşında olup ağzında diş kalmadığı için– dişetleriyle ısırduğında adamın parmağı az kalsın kopacaktı. Yaşam belirtileri göstermediği için işini temize havale ettiklerini sanıp onu öyle bırakıp durumu padişaha anlatmak üzere davrandılar. Ama birkaç adım atmışlardı ki, o yeniden doğruldu ve kaçacak bir yer için bakınmaya başladı. Bunu fark edenler içoğlanlarını geri çağırdılar ve giriştikleri işi beceremediklerini gösterdiler. Onlar da bir daha denediler ve yaşam emaresi kalmayınca kadar başından ayrılmadılar.

Böylece, padişahın en büyük düşmanı, bütün bu karışıklıkların kaynağı ve nedeni olan, başlıca amacı onun tahtını ve canını almak olan bu kadın saf dışı edilmiş oldu. Dolayısıyla, Bektaş ile Yeniçerileri takımı büyük ölçüde ezilmişti. Operasyonu noktalayabilmek için sadrazam hazineye bir palladium^a ve bir kutsal emanet olarak saklanan Peygamber'in sancağını getirtti. Rivayete göre, Hristiyanlara karşı çetin bir savaş sürdürdüğü sıra-

a Koruyucu nesne anlamında kullanılmıştır –ç.n.

da bu sancağı Muhammed'e, düşmanını yeneceğinin kehaneti olarak, Melek Cebail getirmiştir. Bu sancak sadece çok önemli durumlarda kullanılır. Bu gibi durumlarda yedi yaşın üstündeki bütün inanmış Müslümanlar sancağın altında toplanırlar. Yoksa başarısızlıkları dinden çıkmış gâvur olmalarına atfedilebilir. Sancak Baltacı'ya verildi, o da "Allah, Allah!" ünlemeleriyle onu halkın arasına taşıyarak dikti. Sadrazam, Sancak-ı Şerif dedikleri bu sancağın dikildiğini duyurmak ve bütün Müslümanları göreve çağırmak için İstanbul sokaklarına tellallar saldı. Çocuklar ve eli ayağı tutmaz ihtiyarlar dahil, öyle büyük bir kalabalık harekete getirildi ki, kadınları bile evde tutmak zorlaştı. Silahı olmayanlar ellerine sopalar, taşlar ve ne bulmuşlarsa alarak sancağın altında toplanmaya gittiler.

Büyük valdesultanın öldüğü ve Sancak-ı Şerif'in dikildiği haberi az sonra yeniçerilerin biriktiği sokaklara da ulaştı. Bunların kaldığı iki kışla vardır: Yeniçerilerin yarısı ile çorbacılar Eski Odalar denen birinci kışlada, yeniçerilerin geri kalanı ile Bektaş ve danışmanları ise Yeni Odalar denen ikinci kışlada kalırlardı. Bektaş ile takımı, bu sözde dini göreve aldırış etmediler ama hayatlarının tehlikede olduğunu bildikleri için yandaşlarına, daha kalabalıklaşmadan sancak altında toplananlara saldırmalarını, onların icabına baktıktan sonra da padişahın sarayına yüklenmeleri talimatını verdi. Ayrıca, insanları sancağın altından uzaklaştırmak için şehrin değişik yerlerinde yangın başlatmalarını, evlerini ve mallarını korumak isteyenlerin böylece dağılacağını söyledi. Bu tertip tutacaktı ama Eski Odalardakiler, dinsel inançlarının dürtüsüyle kişisel çıkarlarının öne geçmesini ve Müslümanlıklarına gölge düşürecek bir işe girişmek istemediler; kaldı ki, şehrin değişik yerlerinde eşleri, çocukları ve malları da bulunuyordu. Bu yüzden kundaklama kararından geri döndü. Buna rağmen Bektaş ile takımı bir saldırıya hazırlanıyordu. Eski Odalara dağıtılmak üzere para göndermeye hazırlanıyordu ki, Eski Odalardakilerin silahlarını bırakarak Sancak-ı Şerif'e gittikleri, Bektaş'ın talimatı ve parasıyla gelenleri "Veren de kâfir alan da kâfir" diyerek geri çevirdikleri haberi geldi. Aynı anda da, sadrazamın Bektaş ile yandaşlarına saraydan yolladığı bir çavuş geldi ve padişah adına

onlara “Hazretin sancağı altına gitmeyenin kendisi kâfir ve avratı boş”^a dedikten sonra önlerine bir kâğıt bıraktı ve olanca hızıyla oradan çekip gitti. Kâğıtta şunlar yazılıydı: “Bektaş Ağa, seni Bursa Paşası tayin ettim ve Kara Çavuş’u Kaptanpaşa tayin ettim ve seni Küçük Kâhya Temeşvar Paşası tayin ettim ve seni Kara Hasan yeniçeriağası yaptım. Tayin yerine derhal gitmeyen, idam ve mallarının müsaderesiyle cezalandırılacaktır.” Bunun üzerine Yeni Odalardakiler “Daima emir Padişahın olsun”^b diye bağırıp emir verilmesini beklemeden, eksiksiz, sancak altına koştular. Yeniçeriağası atanan Kara Hasan saraya gitti ve padişah ona görevinin onanması anlamında hil’at giydirdi; sonra o da yeniçerileriyle birlikte sancak altına gitti. Böylece Bektaş’ın büyük gücü bir anda yok oluverdi ve başına gelecekleri kestirebildiği için yandaşları Küçük Kâhya ve Kara Çavuş ile, çaresiz, kaçmaya kalkıştı. Ancak yakalandı ve bir katıra bindirildi, kendisiyle alay edenlerin hakaretleri arasında saraya götürülüp boğduruldu. Ölümünden sonra sakalı yolundu ve şehirdeki bütün arkadaşlarına, geçmiş başarılarının anısına armağan olarak o sakaldan birer tel gönderildi. Öteki ikisi de şehir dışında yakalanıp öldürüldüler. Habis takımın ileri gelenleri, sayıca otuz sekiz çorbacı ve odabaşı –yani yeniçerilerin albayı– idiler, daha sonra sadrazamın buyruğuyla geceleyin gizlice idam edildiler.

Böylece, bütün Osmanlı düzenini neredeyse altüst edecek olan bu isyan, sadrazamın temkinli davranışı sayesinde fazla kan dökülmeden bastırılmış oldu. padişah ile annesi kurtuldular, yeniçerilerin ise kibri ezildi ve bu sayede sürekli bir huzurun umudu doğdu. Ne var ki, çok geçmeden İpşir Paşa adında bir paşa, Anadolu sipahilerinden 30 ya da 40 bin kişilik ordusuyla ülkede dolaşması, kasabaları ve hatta bir süre abluka ederek zorladığı Halep’i bile peş peşe haraca bağlamasıyla yeni bir tehdit oluşmuş oldu. Padişaha çok sayıda vahim şikâyet geliyor ancak devlet gücüyle bir sonuç elde edilemiyordu. Tersine, İpşir Paşa’nın kendisine karşı gelmesinden çekinen padişah onu hoş tutmak zorunda kaldı ve kendisine mührüyle birlikte lala unvanını verme önerisinde bulundu (bu terim “koruyucu” anlamını taşır ve sadrazamıyla söyleşirken padişah ona bu şekilde hitap

a Özgün metinde: “Hazratın sangi aghi altuina git meinen kendi kaifir we awreti bosz” –ç.n.

b Özgün metinde: “Daima emiz padis zah ijn olsun” –ç.n.

eder). İpşir Paşa bu öneriyi benimsedi ve İstanbul'a gelerek sadrazamlık makamına geçti ve sonra da paşaları birbiri peşi sıra eleyerek büyük malikânelerinin bir kısmını padişahın hazinesine, artakalanını da kendininkine havale etti. Bu yaptıklarına karşı koyabilen yoktu, çünkü sipahileri ondan yana idiler ve üstelik onlar İstanbul'un bütün sokaklarıyla köşe başlarını doldurmuşlardı. Sonunda İstanbul eşrafı bir araya gelip anlaşabildiler; her biri belirlenen bir günün akşamında kendi sipahilerini evlerine çağırıp konuştular ve onları sadrazama karşı kıskırttılar. Oradan da sadrazamla yıldızı barışmayan Kaptanpaşa Murad Paşa'ya gittiler ve bu tertibin başına geçmesini önerdiler. O da hemen kabul etti ve işi öyle bir ustalıkla yönetti ki, padişah, ertesi gün ayaklanan sipahilerle yeniçerilere sadrazam İpşir Paşa'nın kellesini vermek zorunda kaldı; ama bunu yaparken de biraz isteksizdi çünkü ona para sağlayan sadrazamıyla epey yakınlaşmışlardı. [Başkalıranlar] sadrazama çalıştığını düşündükleri müftünün de evini yağmaladılar ve varını yoğunu aldılar. Padişah sadrazamdan boşalan makama Murad Paşa'yı getirmek zorunda kaldıysa da, üç ay sonra onun da işi görüldü: Gönderildiği Şam'a giderken yolda zehirlendi.

Bu kargaşa tam yatışmıştı ki hem padişahın hem de en güvendiği vezirinin kötü yönetimleri nedeniyle bir yenisi başladı. Çünkü bir süre sonra sipahilerle yeniçeriler yeniden bir araya geldiler ve benzer şikâyetleri dile getirdiler: Dirlik ödemeleri ayarı düşük akçeyle yapılıyordu, çünkü haznedarlar el altından ayarı düşük akçe bastırıyorlardı; dirlik ve ulufe dağıtıldığında, keseleri dolduran akçelerin yarısından fazlası bu düşük ayarlılardan. Bu durum iki taraf arasında sıkı bir işbirliğinin başlangıcı oldu. Yaşlı ve ünlü bir Sipahi olan Hasan Ağa'yı^a önderleri yaparak apansızın saraya gittiler ve bizzat padişahla konuşmak istediklerini bildirdiler. Padişah bu isteğe uymak zorunda kaldı ve sarayın en dıştaki kapısına yakın bir yerde bulunan ve Alay Köşkü^b dedikleri yüksek odadan onlara görüldü. Hepsî adına konuşan Hasan Ağa padişaha şikâyetlerini aktardı. Suç kızlarağası ile padişahın en yakın musahiplerinden olan birkaç karaağa ile hadımağasına atıldı ve cezalandırılmaları için teslim edilmeleri istendi. Bu istek padişah-

a Özgün metinde: *Assan* –ç.n.

b Özgün metinde: *ali tiok* –ç.n.

hın kulaklarını tırmalamış olmalıdır ama onlara karşı gelemezdi. Böylece, önce kızlarağasının boğdurulmasını sonra da ölüsünün diğer yedi kişinin-kiyle birlikte duvarların üzerinden onlara atılmasını buyurdu. Ağaçlara asılı duran cesetlerin etlerini kemiklerinden sıyrarak hepsini parçaladılar. Bu da onlara yetmeyince valdesultanın gözdesi olan Mülki Kadın adındaki kadını da istediler ve onu da hepsi adına aynı ağaca astılar. Bu kişilerin ölümü karışıklığı biraz yatıştırmışsa da, Hasan Ağa ile yandaşları suç işlemeyi sürdürdüler ve bu defa İstanbul'daki bütün –sayıca yirmi bin kadar olan– Yahudileri sürmeye, mallarıyla kızlarını kendi aralarında paylaşmaya niyetlendiler. Ama bu niyetleri işlerinden daha basiretli olanlar tarafından önlendi. Padişah, sadrazam Siyavuş Paşa'nın İstanbul'a gelmesinden sonra ve onun tavsiyesi üzerine, Hasan Paşa'yı görüşmek bahanesiyle Divan'a çağırdı. O ise önceki olayların unutulduğunu sanarak güvenle gittiyse de orada padişah buyruğuyla kılıçtan geçirildi. Bu da isyanı bitirdi.

İsyan bu şekilde bastırıldı ama Sultan Mehmed'in rüştu öncesinde bir isyan daha patladı. O zamandan beri devlet isyan ve ayaklanmalardan arınmış ise de, onun saltanatı zamanında, hem anlatılan ayaklanmalar yüzünden hem de Venedik savaşı sırasındaki bir dizi felaket yüzünden, ülke büyük müşibetlerle baş etmek zorunda kalmıştır. Çünkü Türkler zaman zaman denizde uğradıkları yenilgilerden başka Kandiye'de çok büyük insan kaybı vermişlerdir. Venediklilerin neredeyse başkentlerine yansmalarına ve Adalar Denizindeki [Ege] güçlü adalarını birbiri peşi sıra ele geçirmelerine, Mısır ve Afrika'yla olan bağlantılarını keserek ihtiyaç maddelerinin gelişini engellemelerine katlanmak zorunda kalmışlardı. Bu da halk arasında Sultan Mehmed hakkında olumsuz düşüncelerin oluşmasına, bütün bu terslikleri onun uğursuzluğuna bağlamalarına yol açmıştı. Ben geldiğim zaman, halk arasında bu yüzden onun hakkında oldukça sert konuşmalar yapılıyordu: O kadar ki, kamu işlerindeki en ufak küçük aksilik ya da olumsuzluk büyük bir ayaklanmayı tetikleyebilirdi. Aslında, Venediklilerin başarılı olmasının gerçek nedeni onlardan rüşvet alan ve işleri düşmanın çıkarına göre yürüten hükümet mensuplarının ihanetiydi. Bu tutum, Fransız elçisinin fitne ve entrikalarının baştan çıkarttığı bir dizi sadrazamın gö-

rev süresince devam etti. Ancak şimdiki sadrazam olan Köprülü Mehmed Paşa^a onlardan rüşvet almaya tenezzül etmeyen ve padişahın adı ile devletin çıkarlarını korumak için gerçek çaba gösteren biridir. Padişah bugüne kadar bir çocuktuktu, dolayısıyla devlet işlerinin nasıl yürüdüğünü anlayamıyordu; ama sadrazam ona Venediklilerin devletine karşı kazandıkları başarının nedenlerini anlattı, ardından rüşvetçi vezirlerine yol verdi, Venediklilere alet olacak kadar alçaldığı için Fransız elçisine ağır hakaretlerde bulundu, onu uluorta ihanetle suçladı ve tercümanını birkaç ay hapse yolladı. Sonra da geçen yıl çıkılan sefere bizzat katıldı, Adalar Denizinde Venediklilerin el koydukları adaları geri aldı ve aldığı önlemlerle onların kalabalık ve güçlü filosunu kös kös geri dönmeye zorladı. Bu davranış biçiminin etkisi oldu: Padişahın halkın gözündeki itibarı arttı ve önceleri en ufak olumsuzlukta sarsılan tahtı sağlamlaştı. Geçen yılın kötü giden işleri, İstanbul'da sık sık alışılmamış türden ibadetlere yol açıyordu. Sadrazam ne zaman herhangi bir işi için Çanakkale Boğazına gitse, padişah bizzat Eyüp Sultan Camii'ne ya da Okmeydanı'na gidiyor, halkın etkileyici alkışları arasında buralarda geceler boyu dua ediyordu. Bu arada, yüzlerce kayık Boğaz'ı aynı şamatayla aşağı yukarı tarar dururdu. Sadrazam padişahın gözünde o kadar büyümüştür ki, onu iyi bir baba imiş gibi sayıyor. O da, gerçekten, onların tarzında çok iyi tarafları bulunan, büyük yaşı nedeniyle çok deneyimli bir kişidir. Ama sert ve müstebit davranışları da vardır, Türklerin takdirini kazanması da bundandır. Hızlı zekâsı devleti iyi yönetmesine hizmet ediyor, gaddarlığı ise hayatına kastetmeye niyetlenebilecekleri ürkütüyor. Hükümetin başına geçtiğinde sipahiler çok güçlüydüler ve –daha önce anlatılanlardan çıkarsanabileceği gibi– bu güçlerini ahlaksızca kullanıyorlardı. Bu yüzden ilk işi yenicilerle yanaşmak ve sonra kargaşa çıkartmaya hazırlanan sipahi ileri gelenlerinden dört-beş yüz kişiden kurtulmak olmuştur. Bu [temizleme işini] geceleyin, gizlice ve olabildiğince sessiz bir şekilde yaptırdı. Ama geçtiğimiz yaz sefere çıkarken, haklı olarak onların intikamından çekindi. Gerçekten de İstanbul yakınlarındaki ordugâhta birkaç kere ayaklanmışlardı, hatta bir defa onu yakalayıp padişaha götürmüş-

a Özgün metinde: *Coprili Mehemet Passa* –ç.n.

ler ve canını almak istemişlerdi. Onu kurtaran, padişahın bizzat araya girmesi olmuştu. İşte bu yüzden başka bir yöntemi denedi ve onların bir kısmıyla paranın gücünü kullanarak anlaştı, daha büyük bir kısmını oluşturan Anadolu sipahilerini ise evlerine göndererek geride kalanları daha kolay denetleyebileceği koşullar yarattı. Öte yandan, sipahiler bastırıldıktan sonra yeniçeriler yeniden başkaldırmaya kalkışınca, onları zapturapt altına almak için sipahilerden yararlandı. Çanakkale Boğazı yakınlarında, savaş sırasında görevlerini yapmadıkları gerekçesiyle yüzlerce yeniçerinin yanı sıra on yedi Çorbacı^a ile Kâhya beyi^b idam ettirdi. İki taraf arasındaki güveni yok etmek için de idam işlemlerini sipahilere yaptırdı. Böylece, Türk İmparatorluğundaki bu iki müthiş gücü birbirine düşürerek sınırlandırdı. Öyle ki ne Sipahiler ne de Yeniçeriler, kendilerini hiçbir zaman bugün olduğu kadar düşkün durumda bulmamışlardır.

Bundan başka birçok paşayla veziri ya öldürttü ya da rütbelerini düşürdü. Kaymakam Frenk Ahmed Paşa'yı o kadar çabuk görevden aldı ki, herkes, hatta kaymakamın kendisi bile, bunu çok sonra öğrendi: Görevi başkasına verildiği sırada kendisi sarayda bir Divan toplantısında ve derhal yeni gelene yer vermesi gerekmişti. Aynı şekilde Kaptanpaşa'yı, Buda Beylerbeyi'ni, bir defa sadrazamlık iki defa da kaymakamlık yapmış olan Silistre Paşası'nı da görevden aldı. En yüksek ve saygın görevlerde bulunan Müftü ile Nakib Efendi'nin rütbelerini düşürdü ve onların yerine kendi musahiplerini yerleştirdi. İstanbul Patriğinin asılmasını emretti, Kudüs Patriğini ise haftalarca hapisteye tuttu. Benzer şeyleri bir yığın bey ve subaya da yaptı. Bir defasında filonun bütün kaptanlarını hapsedtirdi, sonra da onları ya işten çekti ya da idam ettirdi. Özetleyecek olursam: Bu sıkı ve gadar uygulamalarıyla şimdilik amaçlarına ulaşmış oldu. Daha önce akli isyan ve ayaklanmada olan, düşmanla savaşırken ne onur ne de cesaret sergileyebilen ordudakiler şimdi isyandan o kadar uzaklaşmışlardır ki, geçen yaz Venediklilere karşı yiğit bir direniş göstermekle kalmamışlar, Bozcaada ile Limni adalarını da geri almışlardır. Çünkü düşmanı yenmek ya da sadrazam eliyle öldürülmekten başka seçenekleri kalmadığını kavramış olduk-

a Özgün metinde: *sorbaices* –ç.n.

b Özgün metinde: *chiha ja beg* –ç.n.

larından, birinci seçeneği seçerek kendilerini kazanma kavramına alıştırmaya başlamışlardır.

Ben İstanbul'da iken Sultan Mehmed on yedinci yaşına bastı, bu da Osmanlı padişahlarının reşit sayıldıkları ve analarının vesayetinin bittiği yaşıdır. Yasa, vezir-i âzam tarafından kavuğuna üçüncü bir tuğ kondurulması için, padişahın daha önce eski payitahtları olan Edirne'ye gitmesini ve bir sefere çıkmasını öngörüyor. Çünkü bundan önce sadece iki tuğ taşıyabiliyor, onların da iki yandan aşağı sarkması gerekiyor. Anılan yolculuk yapıldıktan sonra kavuğundaki tuğlar hem dik durabilir, hem de onlara üçüncüsü eklenebilir. Sefere çıkıp da bir yeri fethettiğinde ise her üç tuğu dik taşıyabilir, tebaası onun hükümrانlığını tanır ve mutlak erkini kullanmaya hak kazanır. Bu törenin gereğinden olmak üzere padişah, sadrazamın tavsiyesiyle 23 Eylül 1637 tarihinde İstanbul'dan yola çıktı, Davut Paşa'daki ordugâhında birkaç gün kaldıktan sonra Edirne'ye yürüdü. O sıralarda Çanakkale Boğazı'nda meşgul olan vezir-i âzam, birkaç hafta sonra onun yanına gitti ve padişah tarafından alayış ve saygı belirtileriyle karşılandı. Bu yolculuğun amacına ilişkin birçok görüş öne sürülmüşse de, gerçek neden bu anlattıklarımıdır. Gerçi, önceleri Sultan Murad zamanında iki ünlü ve mahir sadrazam olan Tabanı Büyük ile Kara Mustafa Paşa'nın hizmetinde bulunan, Sultan İbrahim zamanında ise bir süre hükümette yer alan sadrazamın daha büyük ve gizli tasarıları olduğunu düşünenler de var. Ününü artırmak isteyen şimdiki sadrazam, padişah ile olan ilişkilerinde bu vezirlerin yolundan gitmiştir, Nitekim Tabanı Büyük, dünya çapında ün kazanması için Sultan Murad'ı hep sefere çıkmaya zorlardı, Sultan Mehmed de doğuştan iyi huylu ve hüzünlü bir tabiatı olmakla birlikte, sadrazamın konuşmalardan etkilenip ve Sultan Murad'ı örnek alarak, daha saygın ve çekinilen bir kişilik görünümü vermek için, geçen yaz, kılık değiştirerek cellatları eşliğinde İstanbul'da dolaşmaya başlamış, bütün içenleri ya da başka uygunsuzluğu görülenleri derhal idama göndermiştir. Birkaç kere de gaddarlık örnekleri bile vermişti. Sadrazam onu bu yöntemle savaşa heveslendirmeye çalışıyordu. Hatta, sefere çıkmak üzere İstanbul'dan ayrılırken padişah annesine yedi yıl geçmeden İstanbul'u yeniden görmeye niyetli olmadığını, gençlik yıllarını Darüislahın sınırlarını genişletmeye has-

retmek istediğini söylemişti. Çünkü anayasalarındaki bir hükme göre, bir padişah bir eyaleti ya da herhangi bir yeri fethetmedikçe bir cami yaptıramaz. Bu mabet inşa ettirme işini çok önemsiyorlar, çünkü itikatlarına göre, bir ibadet yerini inşa ettirmemiş olan padişahın cennete gidip gitmeyeceği kuşkuludur. Ne var ki, padişahın savaşçı emelleri bir süre sonra sön- dü, ben Edirne’de olduğum sırada, onun akli İstanbul’a dönmekteydi. Sad- razam onu ordunun başında büyük zorlukla tuttu, sonra da ayrıldılar. Sad- razam’ın ömrü yeterse, onu Hristiyanlığın herhangi bir yerine karşı önemli bir sefere çıkaracağı muhakkaktır. Her şey, İtalya’ya karşı sefere çı- kılacağı izlenimini veriyordu ama sadrazam daha önemli saydığı bir başka tasarısını gerçekleştirmek adına bazı niyetlerinden vazgeçmeye razı oldu. Venediklilere karşı bir sefere çıkılacağı haberleri Türk abdallarının^a başını döndürmüştü. Bunlara azizler ve nebiler gözüyle bakılıyorsa da aslında gezgin fanatiklerdir ve onlara ne zaman yolda rastlansa “Kızıl Elma, Kızıl Elma”^b diye bağırmaya başlarlar. Bu da Roma demektir çünkü kehanet ki- tapları olan “Mubamedys”te,^c Türk hükümdarının Roma’ya kadar gidip orayı ele geçireceği, Papa’yı Kudüs Patriği yapacağı, onun da bir süre son- ra Peygamber’in inancını benimseyeceği, ardından İsa’nın geleceği ve Hı- ristiyanlara Kur’anı kabul etmemekle nasıl hata ettiklerini göstereceği, on- lara gökten inen güvercinin Ruhülkudüs değil de yeryüzünde otuz yıl kalıp Kur’anı yeni mucizelerle teyit edecek olan Muhammed olduğunu bildirece- ği yer almaktadır. Buna göre daha sonra Türklerin gücü azalacak ve Arabis- tan çöllerine çekileceklerdir, ondan sonra da dünyanın sonu gelecektir. On- ların yok oluşu, kuzeyden gelen ve kehanette Kavm-i Esfer,^d yani ‘sarı saç- lı soy’ diye adlandırılanlar eliyle gerçekleşecektir. Ancak İstanbul’un yıkılı- şı bir Sultan Mehmed zamanında olacak ve Türklerin sayısı o kadar azal- mış olacaktır ki altmış Türk’ün içinden sadece bir tek koca çıkacaktır. Şim- diki Sultan’ın adı Mehmed olduğuna göre, zatışahanelerinin Lehistan’daki başarılarını da duyunca, kehanetlerin gerçekleşmek üzere olduğunu düşü-

a Özgün metinde: *budalates*. Bu telaffuz Râlab’in metne aldığı kimi Türkçe sözcükleri olasılıkla Rum olan tercümanından duyduğu şekliyle kaydettiğini düşündürüyor –ç.n.

b Özgün metinde: *Cizil Alma* –ç.n.

c Muhammediye? –ç.n.

d Özgün metinde: *Caumies fer* –ç.n.

nüp çok tedirgin oldular. Çünkü onlar İsveçlilere esfed derler ve esfed ile esfer^a arasında o kadar az fark var ki, [kehanetin] yazılışı sırasında pekâlâ esfed yerine esfer yazılmış olabilir. Çünkü onların r harfi [ʁ] diye yazılırken d harfi de [ʁ] yazılır. Üstelik, İstanbul'da şimdiye kadar görmedikleri o soydan insanlarla karşılaştıklarına göre, kehanetin gerçekleşmesi yakın olmalıdır. Gerçekten de gelişimiz Türklerin dikkatini çekmiştir. Onlar başı açık ya da şapkaıyla dolaşanlara frenk demeye alışmış iken, aradaki farkı o kadar iyi öğrenmişlerdi ki, ben İstanbul'da daha yalnız bir hafta geçirmiştim ki, sadece ben ve maiyetimdekilere değil, saç sarı olan herkese frenk yerine sfed demeye başladılar.

Aslında, şimdiki durumları yakından incelenirse ve bu durum, onları imparatorluklarını genişletmeye götüren ulusal özellikleriyle karşılaştırırsa, bu koca mekanizmanın yıkılmak üzere olduğu izlenimi edinilir. Bir kere, eskiden savaş sanatıyla uygulamalarına düşkündüler ve süregiden bir barış kadar kaçındıkları şey olmazdı; şimdi ise inanılmayacak derecede kadınsı nitelikler edinmiş olup, savaş kadar isteksiz oldukları ve barış kadar heves ettikleri bir şey yoktur. İkincisi, [eskiden] lükse rağbet etmezlerdi, yiyip içmeleri ölçülüydü, çünkü dinleri şarap içimini ve sofrada uzun süre oyalanmayı yasaklar. Yemeğe oturan her Müslümanın arkasında duran iki meleğin onun sofrada gereğinden uzun oturmasını önlediğine inanırlar; bunun da anlamı, Peygamber'in onlara uzun süren nefis sofraları yasakladığıdır. Oysa bu ilkeye ters düşse de, oburluk ve benzeri aşırılıklar hiçbir yerde aralarında olduğu kadar yaygın değildir. Üst konumdakilerle yüksek rütbe sahibi olanlar evlerinde içkiyi gizli içerler, çünkü duyulduğu takdirde şöhretlerine halel gelebilir. Üçüncüsü: Bir zamanlar aralarında doğruluk ve inanç egemendi, ama şimdi öyle değildir ve bir Türk, kendi dindaşından çok, bir Hıristiyan'a güvenir. Bu yüzdendir ki, en önemli görevleri mühtediler ve onların çocuklarıyla doldurmuşlardır; padişahın haremi de tümüyle bunlardan oluşur. Dördüncüsü: Eskiden en önemli görevler Türklerin içinde en yetenekli olanlara verilirdi; şimdi ise bu görevlere atanacak olanlar seçilmez, görevler, yeteneğe bakılmaksızın, padişahın hadımağaları ta-

a Metinde: *sfed* ve *sfer* –ç.n.

rafından doğrudan satışa çıkartılır. Eskiden devlet gücünün bellibaşlı iki dayanağı sipahilerle yeniçerilerdi ve bunlar İmparatorluğun bütün belde-sinden devşirilmiş seçkin adamlar olurdu. [Bu görevlere] çocukluklarından beri bu amaçla üç ayrı sarayda eğitilip yetiştirilen Acemi Oğlanlar'dan baş-kaları ender olarak kabul edilirdi. Şimdi ise bunlar her türlü insanın içinden laubali bir şekilde devşirilirlen, yeniçeri olmak da bir okka şeker ya da kahveden daha fazla harcama gerektirmez. Ama onlara herhangi bir ödeme yapılmaz, görevin sadece adı vardır, bu da onları vergiden muaf kılar. Bu yüzden Türkiye'de hiçbir zaman bugünkü kadar çok sayıda yeniçeri olmamıştır. Ama devletin de askere hiç bu kadar gereksinimi olmamıştır çünkü bunlar o denli cansız ve ruhsuzdurlar ki, günümüzde bir yeniçeri bir köpekle aynı değerdedir. Beşincisi: [eskiden] padişaha saygıları sonsuzdu ve onu neredeyse bir Tanrı sayarlardı. Buyruklarını denetleyemezler, onun buyruğuyla ölecek olsalar bile kendilerini kutsanmış sayarlardı. Şimdi ise bir isyan, bir ayaklanma haberinin gelmediği yıl yok gibidir. Onlar Sultan Osman'ı bile öldürdüler, Sultan Mustafa'yı tahttan indirdiler, Sultan İbrahim'i de hal'ettiler ve karşı önlem almasaydı Sultan Murad'a da benzer bir şey yapacaklardı. Şimdiki Sultan Mehmed'in kaç kere ölüm tehlikesi geçirdiğini yukarıda anlattık. Eskiden bir padişah herhangi bir paşanın canını alması için bir kaptanpaşayı –sarayda iki yüz kişidirler– gönderdiğinde, bu kişi saygıyla karşılanır ve gözden düşen idama mutlak bir baş eğme duygusuyla giderdi. Şimdi ise benzer bir görevle gönderilen kaptanpaşa, çoğu zaman daha yolda iken durdurulur ve öldürülür. Ya da yakalanır ve o kadar işkence görür ki, benzer bir görevi bir daha kabul etmemeye yemin eder. Altıncısı: Peygamber'in şeriat ve yasalarından uzaklaşmışlardır; şeriatı korumak ve yorumlamakla yükümlü olan ve kutsal saydıkları müftüler, artık yönetim gerekli gördükçe görevden alınır ve alelacele değiştirilir; hatta Sultan Murad'ın idam ettirdiği bir müftü bile vardır. Yedincisi: Adalet artık kanunlara göre değil, kadıları istedikleri doğrultuda hüküm vermeye zorlayan tamahkâr vezir ve paşaların beklentilerine göre dağıtılıyor. Müftü, isyan zamanlarında, vicdanına ters düşse bile sadrazam ya da başka ileri gelenlerin kendisine dayattıkları şekilde fetva vermek zorundadır. Bütün bunlara ek olarak, son padişahların bazıları hükümetin ve hazi-

ne gelirlerinin nasıl yönetildiğini soruşturamaz ve bu konularda mutlak bir aldırmaçlık içinde olurlar, bütün zamanlarını cariyeleri ve hadımları arasında eğlenmekle geçirirlerdi. Bu da saray halkının açgözlülüğüne, güven ihlaliyle ceplerini doldurmaktan başka bir şey düşünmemelerine ve şiddetle yol açmıştır. Çünkü işlerini bu şekilde yoluna soktuğu bilinen bir adamın üstün yetenek ve nitelikleri yoksa, kellesi tehlikededir. Anlatılan bütün bu yöntemler yetmediği zaman da bol miktarda düşük ayarlı akçe basılır ve bununla ordu aldatılır; onlar da, sonunda silaha sarılır ve ayaklanır. Şimdi ki sayılmayacak olursa, benim zamanımdaki sadrazamların herhangi birinin kamu yararını düşündüğünü söyleyemem. Onlar sadece kendi bencil ihtiras ve açgözlülükleri için çalışırlardı. Bu davranış tarzı, son yıllardaki Venedik savaşları sırasında Türklere büyük zarar verdiği gibi önünde sonunda devletlerinin çöküşüne yol açacaktır. Çünkü eski özelliklerini kaybeden ve yeni âdetler benimseyen bir ulus, yönetim tarzında belli bir değişikliğin olacağını sezdirir. Ve bu değişikliğin erdem ya da suça yönelik olmasına bağlı olarak, devlet usullerindeki dönüşümler de ulusun yararına ya da zararına olur. Halen bütün işlerinde suça doğru güçlü bir eğilim egemen olduğuna göre, Hristiyanların kendi aralarında bölünmesinden yararlanıp toparlanmazlarsa, çöküşlerinin kaçınılmaz olacağını öngörmek o kadar da akıldışı sayılmamalıdır. Tanrı, bunların çoğalmasına büyük ölçüde katkıda bulunan kendi itaatsiz kullarını pataklamaları için onları kullanmayı sürdürmezse, herhalde aynı sonuç alınacaktır.

Türklerin devletiyle ilgili olarak anlatılmaya değer konuların içinde, kendine özgü düzeniyle padişahın sarayı –*septum magni domini*–^a önemli yer tutar.^b Bu da, gösterişli ve görkemli bir mimarisi olduğundan değil, padişahın en yakın hizmetlileri dışında, içine ne Hristiyanların ne de Türklerin girmesine izin verilmediği içindir. Herhangi birinin içeriye göz atması, kadınlardan birine bakması ölümle sonuçlanır. Dolayısıyla, orasının nasıl olduğu hakkında doğru bilgi edinebilen yabancılar azdır ya da yok gibidir. Ama ben orada iken, Venedik savaşında tutsak edildikten sonra sarayda on yıl boyunca musikîşinas olarak hizmet veren, Fransızca, İtalyanca,

a Lat. Egemenin ikametgâhı –ç.n.

b Aslında burada sözü edilen sarayın harem kısmıdır –ç.n.

Almanca, Latince, Grekçe, Türkçe ve Arapça dillerine hâkim bilgili bir adam olan mühtedi Albertus Bobovius'un^a anlattıklarını dinleme fırsatını buldum. Kendisi yakın tarihte azat edilmiş ve sipahi dirliği bağlanmışsa da, İngiliz elçisinin evinde kalmaktadır ve onun yardımıyla Türkiye'den ayrılarak Hristiyanların arasına dönmeyi umuyor, çünkü içten içe Protestan kilisesinin dinine olan eski bağlılığını sürdürüyor. Bana anlattıklarını birkaç kelimeyle özetleyeyim.

[Saray] Türklerin Sarayburnu dedikleri, Boğaziçi'ne sokulan ve üç yanı denizle çevrili olan bir toprak parçası üzerinde kuruludur. Saray ile müştemilatının yer aldığı bu arazinin üzerindeki binaların tümü Mekke'ye aittir ve padişah onu her yıl Mekke'deki camiye yapılan belli bir ödenti karşılığında kullanma hakkına sahiptir. Bütün saray geniş bir bağın çepeçevre kuşatıldığı üç avludan ibarettir. Sarayın ilk avlusunda cebehane, bimarhane, sakallarla oduncuların odaları, fırın ve ayrıca yerlere serilen her türlü yaygıyı –tuhaf bir şekilde ama maharetle– imal edenlerin ve onların bakımını yapanların evleri bulunur. Bu avluya varınca, sadrazam ya da at sırtında buraya kadar gelenlerin hepsi attan iner ve yollarına yürüyerek devam ederler. Sarayın ikinci avlusu mermer sütunlu revaklar ve meydanlarla çevrilidir. Divanın toplandığı günlerde, paşalar, çavuş, yeniçeriler ve öteki görevliler burada oturlar. Divan kalemi ile kâtibin çalıştıkları oda buradadır. Bu avluda, ayrıca, aşçılarla tatlıcılar ve kadınlara hizmet eden ağalar yaşar. Avlu çok geniştir. Defne, servi ve çeşitli ağaçlarla doludur; bunların arasında, bir parkın içindeymiş gibi dolaşan geyik türleri görülür. Üçüncü ve en içte bulunan avluda, Divanhane denen ve arz törenlerinin yapıldığı odadan başka padişahla kadınlarının daireleri ile onlara hizmet edenlerin odaları yer alır. Bu hizmetliler derece derecedir: Bunların sayısını ve ne olduklarını anlatacağım.

Padişahın saray görevlilerinin başında iki hadımağası bulunur. Kapıağası dedikleri ak tenlidir ve emrinde içoğlanları denen gençlere bakan ve onları sapıklıklardan alıkoyan yüz kadar ak hadımağası bulunur. Kapı-

a Asıl adı *Wojciech Bobowski* olan Leh asıllı saray sazendelerinden *Santuri Ali Ufki Bey* notaya aldığı yüzlerce besteyi *Mecmua'yı Saz u Söz* adıyla derlemiştir. Kendi besteleri de olan bu kişi için bkz: Cem Behar, *Ali Ufki ve Mezmurları*, Pan Yayınları, İstanbul 1990. Ayrıca bkz. *Topkapı Sarayı'nda Yaşam, Albertus Bobovius ya da Santuri Ali Ufki Bey'in Anıları*, Eylül 2002, Kitap Yayınevi –ç.n.

ağası ayrıca saraydaki bütün erkek hizmetlilerin başıdır. Padişah, sadrazamın fazlasıyla kibirlendiğini düşündüğü ama hükümetin başındaki konumu nedeniyle canını almayı istemediği zamanlar, onu hizaya getirmek bu kişiye başvurur. Hizaya getirilmesi ise kapaığasının sadrazama padişahın emrettiği sayıda değnekle vurmasıdır.

Padişahın ikinci sıradaki saray görevlisi, kadınları denetmekle görevli 200 zenci hadımağasının başındaki kara tenli kızlarağasıdır. Onun görevi padişahın hasekilerini, cariyelerini ve onların kadın kölelerini yönetmektir. Bunlardan herhangi biri kabahat işlediğinde, onu cezalandıran odur. Bu ikisinden sonra, rütbe sırasına göre, bütün bostancıların yani bahçevanların başı olan bostancıbaşı gelir. Bostancılar 500 kişidir ve görevleri padişahın çeşitli saray, köşk ve bahçelerinden sorumlu olmaktır. Bu üç görevli her zaman padişahın çevresindedirler ve onu keyiflerince yönetirler ve yönetirler; bu yüzden de sadrazam ile öteki erkân onlara çok iltifat ederler.

Bunlardan sonra, hasodalı denen 40 genç gelir. Bunlar padişahın yattığı dairenin işlerini görürler, onu giydirip soyarlar ve onun dairesinde uyurlar. Bunların başında üç kişi vardır: Birincisi padişahın silahlarından sorumlu olan ve daima kılıcını taşıyarak arkasında duran silahtarağadır; ikincisi, padişahın oda hizmetinde bulunan ve giysilerinden sorumlu olan çuhadarağadır. Üçüncüsü ise seyahat ettiği zaman kavuğunu taşıyan, atına binerken de üzenğini tutan rikaptarağadır.^a

Bu üçü, padişah seyahatte iken hemen arkasında dururlar ve yanyana ilerlerler. Bunlardan sonra eşya ve dolaplardan sorumlu *Haznali* [?] gelir. Onun emrinde, iki takıma bölünmüş olan 200 çalgıcı bulunur. Bunların bir kısmı seferde çalar, ötekiler ise her türlü çalgıyı çalarlar; bunlardan başka, aşağı yukarı seksen kişi olan ve padişahın keyfine tâbi olan Mehteran^b denen şarkıcılar bulunur. Onların görevi, başka eğlence bilmeyen padişah ile kadınlarının önünde gece gündüz çalgı çalmaktır. Padişahın doğancıları 200 kişidir. Ava çıktığı zaman padişaha eşlik ederler ve gece gün-

a Özgün metinde: *rike haptar* -ç.n.

b Özgün metinde: *mechterarles*. Râlab burada mehter takımı ile saray mugannilerini karıştırıyor -ç.n.

düz, evlerine gidip gelirken bile, doğanları elde taşımak zorundadırlar. Şekerciler ise 100 kişidir ve bunlara Kilerliler denir.

[Padişahın] en güvenilir ve özel hizmet görevlileri olan içoğlanları 1000 kişidir. Bunlar iç avludaki hane halkının işleyişini düzenleyen yaylar gibidir. İç bölmeleri olmayan ambara benzer, uzunlamasına iki evde kalırlar; bunların birinde 400, ötekinde 600 kişi kalır ve bu yüzden içlerinde oturacak ya da uzanacak yer bulmak zordur. Bütün gün tek söz etmeden hareketsiz otururlar. Sadece üstleriyle konuşurlar ve görüşmelerini işaretlerle yaparlar: Ses çıkartmazlar, gülemezler de. Günün geri kalanında okuyup yazmalarına ve ayda bir defa, biraz hareket etmiş olmaları için, avluda dolaşmalarına izin verilir. Bunun dışında namaza, hamama ya da başka gereksinimlerini gidermeye gitmek dışında kâpırdamadan yerlerinde dururlar. Gereksinimleri için kapılarının yanında ayrı bir yer bulunmaktadır. Hamamcılar 80 kişidir.

Bu erkek hizmetlilerin dışında, padişahın hasekilerini, cariyelerini ve onların kadın kölelerini sayabiliriz. Bunların belirli bir sayısı yoktur: Sayıları padişahın istek ve buyruğuna bağlıdır. Şimdiki Sultan Mehmed'in sadece iki hasekisi vardır. Babası İbrahim'in sekiz karısı ve çok sayıda cariyesi vardı. Onun zamanında haremdeki kadınların sayısı on bini aşıyordu ama genel olarak sarayda sadece bin kadar kadın bulunur. Bunların sarayın iç avlusunda özel odaları ve daireleri vardır. Orta avluda yaşayan aşçılar 300 kişidir. Her türlü ballı tatlıyla reçelleri hazırlayanlara helvacı denir; bunlar 200 kişidir. Aynı şekilde, ellerinde koca baltalarla kadınlara hizmet eden yüz kadar uşağa zülüflü baltacılar^a denir.

En dış avlu olan üçüncü^b avluda, hasır yaygıları yapmakla uğraşan 120 hasırcı,^c ekmekçi^d denen 80 kadar fırıncı, odun ve su taşıyan 100 ace-mioğlan^e yaşar. Bağları kuşatan surlarda ise, ev ve bahçelere bakan ve bu sarayda 600 kişi olan bostancılar^f ile bin kişi olan ahır seyislerinin odaları yer alır.

a Özgün metinde: *Suluflı Baltacı* –ç.n.

b Birinci avlu olmalı –ç.n.

c Özgün metinde: *Hassırgı* –ç.n.

d Özgün metinde: *Ekmekçi* –ç.n.

e Özgün metinde: *Azamoglan* –ç.n.

f Râlabm bu paragrafta bostancılardan '*Bostanciles Odalari*' diye söz etmiştir –ç.n.

Sözünü ettiğim bu kişiler bulundukları yerlerden gece gündüz padişahın sarayına hizmet etmek zorundadırlar. Kaldıkları yerler ve iaşeleri pek sefildir. Kötü bir ekmek yerler, haftada bir verilen yarı kokuşmuş bir et parçasını, zaman zaman fasulye, meyve ve ender olarak da bir iki kaşık pirinç yerler, su içerler. Bu hizmetlilerin hepsi de ya Hıristiyanların çocukları arasından devşirilmiştir, ya da Hıristiyan ülkelerinden getirilen tutsaklardır.

Saraya getirilen tutsaklar şu şekilde eğitilirler: Bir kere onların âdetlerine uymaları, söz gelimi en zor buldukları şey olan onların oturma biçimlerine alışmaları gerekir. Birçoğu bunu öğrenmeyi beceremedikleri için saraydan [kürek çekmek üzere] çektirmelere geri gönderilirler. Çünkü saraydaki ikametlerinin ilk ayında sabahları baldırlarını altlarına alıp dizleri ve topukları üzerinde, başparmakları yere değecek şekilde oturmaya alıştırılırlar; öğleden sonraları ise oturuşları değiştirilir ve terziler gibi bacakları çaprazlama kavuşturulup bağdaş kurdurulurlar. Bunu yapamayanlar –ki çoğunlukturlar– ve sürekli ve zoraki oturuştan ötürü bacakları ve baldırları şişenler hastaneye alınır, orada onlara ilaç sürülür ve iyileşinceye kadar bakılırlar. Sonra, bacakları yeniden şişene kadar aynı şekilde oturmaya gönderilirler. Bu deneme üç kere tekrarlanır. Beceremeyenler kadırgalara kürek çekmeye ya da Saray dışında başka bir işe gönderilirler. Ama bu işin üstesinden gelebilen ve oturmayı becerenler olursa, bu defa onlar Müslümanlığı kabullenmeye ve sünnet olmaya ikna edilmeye çalışılır. İsteksizlik gösterenler gece özel bir odaya alınır, onlara orada dayak atılır ve türlü işkenceyle uyumaları önlenir. Ertesi gün odalarına geri götürülür; orada bazı kişiler onları iyilikle ve kandırarak ikna etmeye çalışırlar; bu yöntem baş eğip din değiştirmelerine kadar sürer. Bu adımı attıktan sonra da, onlara yeni kurallar ile okuma yazma öğretilir. Daha sonra bunlar o iki uzun evdeki içoğlanlarının arasına alınır ve yukarıda betimlenen sefil koşullarda zaman geçirirler. Daha sonra da, daha önce sözü edilen görevlerden bazılarına atanırlar.

Padişahın yaşadığı avluda hizmete alınan Acemioğlanlar önce eğitilirler. Bunlar Hıristiyan ailelerin ilk doğan erkek çocukları olup haraç niyetine verilme zorundadırlar. Padişah bunların eğitimi için ikisi Beyoğlu'nda,³ üçüncüsü Edirne'de olan üç büyük ev tahsis etmiştir. Belli bir yaşa

a Râilamb Galatasaray ve İbrahim Paşa sarayındaki mekteplerin ikisini de Pera'da göstermiştir –ç.n.

gelineye kadar orada eğitilirler, sonra da oradan alınırlar. İlk altı yıl boyunca bunlara acemioğlanlar denir ve yüzer kişilik gruplar halinde sırayla sarayda hizmet ederler; odun ve su taşırlar, gerektiğinde İstanbul şehrinin daha aşağılık işlerinde kullanılırlar. Bunların başında İstanbulağası denen biri vardır. Bu kişi, yeniçeriağası bulunmadığı zaman Yeniçerilerin de başıdır. Acemioğlanlar altı yıllarını böyle geçirdikten ve yorgunluk ile ağır işlere alıştıktan sonra, yeniçeri, bostancı ya da içoğlanı olurlar.

Bunlardan başka, saray halkından sayılan ve her gün hizmet veren başkaları da vardır ama bunların nöbet zamanları vardır; sarayda değil şehirde yaşarlar. Bunlar, padişahın hasodasının kapısında dörder dörder bekleyen ve bazen başka işleri görmeye gönderilen, hepsi iki yüz kişi olan kapıcıbaşılardır.^a Bir başka görevli takımı, onlar da iki yüz kişi olan mustafakaralardır.^b Padişahın arkasından gider ve ona hizmet ederler, resmi yemeklerde sofrasına yemek taşırlar. Bir üçüncü takımı, başlarında çavuş paşalar bulunan çavuşlar oluşturur; bunlar elçiliklerde, dışa gönderi taşıma işinde ve daha başka bazı önemsiz işlerde kullanılırlar: Gündüzleri de padişahı, sadrazamı ve kaymakamı korurlar.

Sivil ya da askeri kurumlardaki bütün görevlerin ayrıntısına ve görev kademelenmesinin ayrıntılarına girmem sıkıcı gelebilir, bu yüzden bu konuları atlayıp, Türklerin belli başlı beş maddede özetlenebilen inanç ve doktrinlerini birkaç cümlede özetleyeceğim.

Bir: Eşi bulunmayan bir Allah'ın varlığına inanırlar. Ona Baba, Oğul ve Ruhülkudüs unvanları verilmez. Tevhit edilmemiştir ve tevhit etmez. Ne başlangıcı ne de sonu vardır. Göğün, dünyanın ve canlı olan her şeyin yaratıcısı, koruyucusu ve esirgeyicisidir. Onun dışında ona mutlak bilgelik ve mutlak bilirlik niteliklerini atfederler ve kara bir taşın üzerinde giden karıncanın yolunu izleyebildiğine dair bir deyişleri vardır. Her daim her yerde hazır ve istemi ile izni dışında, iyi olsun kötü olsun, hiçbir şey olmaz.

İki: İyi ve kötü melekler bulunduğuna, iyi meleklerin Allah'ın hizmetinde olduklarına ve Allah'ın onları hem göklerde hem yeryüzünde bir-

a Özgün metinde: *Capuci bassis* –ç.n.

b Müttefferika? –ç.n.

çok hizmette kullandığına inanırlar. Bunların en yücesi ve en güçlüsü Ceb-rail'dir; ölenlerin ruhlarını alan Azrail'e ölüm meleği derler; İsrail kıyamet günü yaklaştığında borusunu öttürecektir. Bu yüzden, Allah ona öttürme emrini verdiğinde hazır olabilmek için bu boruyu hep ağzında tutar. İtaat-sizliği ve kibri yüzünden cennetten kovulan kötü meleğe İblis adını verirler. Onun o günden sonra, insanlığa türlü tuzak kuran kötü melekler olan birçok oğlu olmuştur.

Üç: Allah tarafından gönderilmiş dört kutsal kitap bulunduğuna inanırlar. Bunlar Musa'nın Ahkâm'ı, İsa'nın İncil'i, Davud'un Mezmur-ları ve Muhammed'in Kuran'ı olup hepsi inanılmaya değer bulunur. Ancak ilk üçü tahrif edildiği için, Allah onların yerine, kıyamete kadar tahrif edilme olasılığı bulunmayan Kuran'ı indirmiştir. Bu kitap onlar için o kadar kutsaldır ki, ellerini ya da bedenini yıkamamış olan biri, zorunluk dışında, söz gelimi yere düştüğünde ya da buna benzer durumlar dışında, ona el süremez. O zaman da, onu önce bir beze sararlar. Onu okumakta olan biri kazara ona sırtını dönerse, bağışlanmaz bir günah işlemiş olur. Kuran nüshalarını temiz yazmak konusunda (çünkü baskıyı reddederler) usta olanlara *bitet* [?] derler ve onlara büyük saygı gösterirler. Kuran'ı ezbe-re söyleyenlere de *huffa*^a derler ve onlara ermiş gözüyle bakarlar. Kuran'ın bazı sayfalarını ve cümlelerini kopyalarlar ve bunları hem bedenlerini hem ruhlarını tehlikelerden korumak için tılsım niyetine boyunlarına asarlar.^b

Dört: Gerçeği duyurmak ve öğretmek için Peygamberlerle kutsal kitap yazarlarını Allah'ın gönderdiğine inanırlar. Bunların ilki Adem, sonuncusu Muhammed'tir. Bu sonuncusuna Kuran'da saklı olan hükümleri duyurması görevi verilmiştir. Allah onun izinden gidenleri dünyadaki öteki milletlerden üstün tutmuştur. Türklerin büyük kibrinin nedeni de budur; en düşkün koşullarda bile, herhangi bir Türk'ün kendini bir Hristiyan kralından bile üstün tutması ve onunla kıyaslanmayı bir hakaret sayması bundandır.

Beş: Kıyamet gününe ve yeniden dirilişe inanırlar ama ruhun beden içinde saklı olduğuna, kutsanmış kişilerin ruhunda cennette olan bitenleri görebildikleri küçük bir pencerenin bulunduğuna inanırlar. Daha-

a *Huffaz* [hâfızlar] olmalı -ç.n.

b Sure ve âyetler içeren muskalar -ç.n.

sı, Deccal^a adını verdikleri bir sahte peygamberin bulunduğu, İsa'nın göklerden inerek onu yok edeceğine, Muhammed'in soyundan bir hükümaranın^b geleceğine, onun İsa'yı kabul edeceğine ve bir kızını onunla evlendireceğine, ardından gökle yeryüzünün yok olacağına, Allah'ın cehennem üzerine herkesin geçmesi için kıldan ince kılıçtan keskin bir köprü yerleştireceğine, bunun üzerinden sadece kutsanmış olanların geçebileceğine, kötülerin ise oradan cehenneme yuvarlanacaklarına inanırlar. Cennet tasavvurları ise esasen duyumsal hazlara dayanır ve görkemli köşkler, türlü türlü kokular, mücevherler, yiyecek içecek ve özellikle güzel kadınlara^d sahip olma konularını içerir.

Altı: Kadere, yani iyi ya da kötü olan her şeyin Allah'ın kaçınılmaz kararı ve buyruğuyla gerçekleştiğine inanırlar.

Bütün bunlar inançlarının başlıca altı düsturudur ve bunların gereği için şu görevleri yerine getirmekle yükümlüdürler: 1. Sorulduğu zaman Allah'a, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, mahşer gününe ve iyi ya da kötü her olayın Allah'ın emri olduğuna inanıyorum yanıtını vermek. 2. Duaları iki türdür: Kuran'da, Allah tarafından emredilmiş olanlar fariza, Muhammed'in emrettikleri ise sünnet diye bilinir. Günde beş kere minarelerden^e duaya^f çağrı yapılır ve bu onlarda bizdeki çan çalmanın yerini tutar. Duaya gitmeden önce ellerini, yüzlerini, dirseğe kadar kollarını, ayaklarını, boynunlarını ve enselerini yıkamaları gerekir, bu da bizdeki vaftiz gibidir. Buna karşılık "sünnet" işlemi burada anlatması uzun sürecek özel bir törenle gerçekleştirilir. Dua ettiklerinde [namaza durduklarında] yoklamaya çıkmış gibi dizilirler ve içlerinde en bilgili olan önlerine dikilir, ötekiler de onun arkasından söyler, hepsi de Mekke'nin bulunduğu yöne dönerler. 3. Merhamete o kadar yatkındırlar ki onlarda dilenciye rastlanmaz; merhametlerinden kedilere, köpeklere ve kuşlara bakarlar; İstanbul'da bu yaratıklardan binlercesinin bakıldığı yerler vardır. Bunların bakıcılarıyla birlikte, kendile-

a Özgün metinde: *deggiali* –ç.n.

b Özgün metinde: *Director general*, genel müdür (!) –ç.n.

c Sır'at köprüsü –ç.n.

d Huriler –ç.n.

e Râlab burda "kiliselerinin kulesi" deyimini kullanmıştır –ç.n.

f Namaza –ç.n.

ri için sadaka niyetine verilenin dağıtıldığı noktalara gitmelerini seyretmek eğlencidir. Hiçbir köpek bakıcıyla kapıdan içeri girmez. Yüzlerce köpek kapının önünde onun dönmesini beklerler, dışarı çıktığında da eşlikçileriymiş gibi sevinirler. Aynı şekilde binlerce yırtıcı kuşu beslerler, o kadar ki bunlar İstanbul göklerini sinek gibi doldururlar. Her sabah pencerelerden dışarı, bunların yere düşürmeden büyük bir maharetle kaptıkları küçük et parçaları atılır. Ama en zikre değer olan, ileri gelenlerin, sözgelimi sadrazamların, kendi ünlerini pekiştirmek için, büyük meblağları, yolcuların rahat etmesi ve dinlenmesi için köprüler, çeşmeler ve yolcu hanları yaptırmaya harcamalarıdır. Bazı hanlarda, fakir olan yüzlerce yolcu hiç ücret ödemedi yiyip içerler. Bu gibi kuruluşları desteklemek için de binlerce riksdolarlık geliri onlara vakfederler. 4. Bayramları: Ramazan dedikleri bir ay sürer ve bu ay boyunca, güneşin doğuşundan batışına kadar olan süre içinde, ne kuru ne yaş hiçbir şeyi ağızlarına sürmezler. Buna karşılık gece boyunca yemek yerler. 5. Haclar: Olgunluk yaşına gelen ve akli başında olan herkes, ya şahsen ya da kendi yerine bir vekil göndererek Mekke'ye hac ziyaretinde bulunur. Muhammed'in doğduğu Mekke'ye, gömüldüğü Medine'ye, başlıca Kuran derleyicisi olan İmam Asım^a ile generalleri olan Ali'nin mezarlarının bulunduğu Babil'e,^b ve nihayet, İsa'nın halkı eğitirken üzerine bastığı yerin üzerine inşa ettirdikleri ve içinde ona ibadet ettikleri tapınağın bulunduğu Kudüs'e giderler.^c Dinlerinde yığınla başka saçmalıklar vardır ama bunların anlatılması sıkabilir.

Türkiye'nin komşu krallıklar ve devletlerle olan ilişkilerine gelince, zatişahaneleri onların Hıristiyanlığın birçok iktidar çevresiyle nasıl ilişkiler içinde olduklarını takdir etmişlerdir: Fransa, İngiltere ve Hollanda onlarla doğu ticaretleri nedeniyle dostluk kurmuşlardır: Bu yüzden İstanbul'da elçileri, Kahire, Halep ve İzmir ile Asya ile Afrika'nın birçok yerinde konsolosları bulunur. Ne var ki, İngiltere bütün bu ülkelere kıyasla, Osmanlılarla çok daha elverişli koşullarda ticaret yapmaktadır. Hollandalılarla ilişkiler

a Halife Osman? -ç.n.

b Bağdat -ç.n.

c Râlabm burada yanlış bilgi aktarmaktadır: İsa'nın tapınağı diye söz ettiği yapı aslında Hazret-i Muhammed'in Mirâc yolculuğunun başladığı rivayet edilen taşın üzerine inşa edilen Kubbetüssahra'dır -ç.n.

henüz yeni ve belirsizdir, çünkü onların birçok gemisi geçen yıl Venedik filosunda görülmüştür. Son zamanlarda Germen İmparatoru ile Avusturya hanedanına fazla güven duyulmamıştır. Bununla birlikte, Osmanlı tahtına peş peşe oturan sultanların yetersizliği yüzünden, barış onların saltanatları süresince sürdürülmüştür. Öyle anlaşıyor ki, Avusturya hanedanının halen Babiâli ile ilişkileri eskisinden daha iyidir ve daha çok benimsenmektedir. Şimdiki sadrazam, imparator ile oğlu olan Macaristan Kralını hoş tutmakta ve çıkarlarına destek verir gözükmektedir. Bunu aslında kendi siyasi amaçları için, yani Türk ordusunu Dalmaçya'dan geçirmek istediği için yapmaktadır. İspanya Kralı, Babiâli ile ilişki kurmamaktadır, çünkü onların elçisi öteki Hristiyan ülkelerinin temsilcileriyle aynı muameleyi görmekte, İspanyolların alayış^a beklentilerine uygun düşecek şekilde karşılanmamaktadır. Papa, Hristiyanlığın düşmanı saydığı bu milletle herhangi bir ilişkiden kaçınmakta, bunun kendi kutsal kimliğine halel getireceğini düşünmektedir, gene de Galata'da üç manastır bulundurmaktadır: Bunlardan biri Cizvitlere, ikisi de Venediklilerle bağlantıları herkesçe bilinen Kapüsen tarikatına aittir. Lehistan eskiden burada yüz bulmazdı ama krallıkları bu ülkede kaygı uyandıramaz duruma düşeli, ona daha fazla itibar ediyorlar, zatışahanelerinin Lehistan'da başarı ve güç kazanmasından işkil-lenerek de Leh direnişini destekliyorlar. Dahası, Kırım Hanı^b Leh parasıyla kazanılmıştır ve onun Lehistan'da topladığı yıllık haraç, Babiâli'yi Lehistan'a karşı olumlu bir tutum almaya itiyor. Moskoflarla Osmanlı Sarayı arasındaki eski geçimsizlik, Don Kazakları'nın Karadeniz'deki korsanlıkları yüzünden sürüyor. Dahası, Osmanlı Sarayı kendi uyuğu olan Rumların gizlice Moskova'nın çıkarına çalışmalarından kuşkuluyor. Bu da, geçen yıl Rum Patriğinin asılmasının, Kudüs Patriğinin de birkaç hafta hapiste tutulmasının nedenidir. Babiâli, Ruslarla iyi ilişkiler içinde bulunan, Karadeniz'de Don Kazakları'yla bir arada bulunan ve geçen yıl onlarla bir olup Bulgaristan'daki Silistre derbentini yağmalayan, şehri de ateşe vererek Pangala kasabası çevresinde Türklere büyük zarar veren Zaporov Kazakları'nın dine olan sözde bağlılıklarına güvenmemektedir.

a Özgün metinde: *grandeur*, büyüklük –ç.n.

b Özgün metinde: *cham* –ç.n.

Osmanlı Sarayının doğudaki büyük ve güçlü hasmı İran Şahı'dır. Ama Türkler Bağdat¹'i onun elinden aldıktan sonra, kendisi de ertesi yıl padişaha görkemli bir elçilik heyetini gönderince, her iki saray arasında karşılıklı iyi ilişkiler oluştu. Osmanlı Sarayı da Köse İsmail Paşa'yı İran'a elçi sıfatıyla göndererek hem son aktedilen anlaşmayı onanmış oldu, hem de İran ile Hint sarayları arasındaki anlaşmazlığı gidermeye çalıştı.

Benim zamanımda Büyük Moğol'un Babiâli nezdinde bir elçisi bulunuyordu. Görevi, eski dostluğu tazelemek, Osmanlı padişahını kendileriyle birlikte İran'a saldırmaya ve fetih yoluyla elde edeceklerini aralarında pay etmeğe ikna etmekte. İran'a duydukları düşmanlığın nedeni, İran Şahı'nın bir süre önce Kandahar şehri ile eyaletini almış olması ve ordusunda büyük kıyam gerçekleştirmesiydi. Bu Hint elçisi büyük alayışle karşılanmış, bütün vezirlerle paşalardan ona ilgi gösterip onurlandırmaları istenmişti. Ancak önerisine verilen yanıt, Osmanlıların Hristiyanlarla mücadele halinde olduğu, İran'a karşı hasmane bir girişimde bulunmanın onlarla aktedilen antlaşmaların açık bir ihlali olacağı idi. Bununla birlikte, Babiâli, dostluğunun bir kanıtı olarak İranlılarla olan anlaşmazlığın giderilmesi için aracılık edebilirdi. Ama işin aslı, müftü Saray'a İran Şahı'nı yıkıma uğratmamalarını, ne zaman olsa Türklerin baş edebilecekleri bir hükümdar olduğunu, buna karşılık, hükmettiği toprakların Osmanlı İmparatorluğu ile Moğollar ve Büyük Tataristan arasında bir set oluşturması nedeniyle kendisine yardım etmenin daha doğru olacağını öğütlemiş olduğudur. İran Şahı yenilgiye uğratıldığı takdirde, söz konusu iki büyük gücün Osmanlılarla komşu olacaklarını, her ikisi de aynı dinden olmakla birlikte hanelarları Türklerinkinden daha eski olduğu için, halen Osmanlıların sorunsuz olarak ellerinde tuttukları Mekke'nin hamiliğine soyunabileceklerini de eklemişti. Böylece, yukarıda belirtilen yanıtı alan Hint elçisi, Osmanlıların Moğol hükümdarına elçi olarak gönderdikleri Hüsseyin Manoli [?] eşliğinde geri gönderildi.

Osmanlıların büyük saygı duydukları Doğu'daki bir üçüncü güç, dindaşları olan ve Muhammed'in soyundan inen Büyük Tataristan'ın en

a Özgün metinde: *Babil* -ç.n.

güçlü hükümdarı olan Özbek ya da Çağatay^a hükümdarıdır. Ne var ki, Özbek hükümdarları, soyları daha eski olduğundan kendilerini üstün sayıyor ve Osmanlılarla bir ilişki kurmaya yanaşmıyorlar; ayrıca Osmanlıların Mekke üzerindeki vesayetine haset duyuyor ve bunun kendi hakları olduğunu düşünüyorlar. Bununla birlikte topraklarıyla Osmanlı İmparatorluğuyla arasında ortak bir sınırı olmadığı, İran, Büyük Moğol devleti, Rusya ve Hazer Denizi arasında yer aldığından, Osmanlılara zarar verecek durumda değildir ve onları rahat bırakırlar.

Doğuda, daha doğrusu güneyde bulunan ve Osmanlıların göz diktikleri bir başka devlet, hükümdarlarına Padişah-ı Habeş^b dedikleri Habeşistan'dır. Kendisi ve tebaası Hristiyan oldukları için Osmanlılar onlara karşı sürekli düşmanlık beslerler. Sultan Murad onlara ait iki eyaleti almıştı. Bunlardan biri olan Yemen'i^c Habeş hükümdarı geri alabilmişse de ikincisi hâlâ ellerindedir ve oraya her yıl Kahire'den bir paşa gönderirler. Türkler bu komşuluktan hiç hoşlanmadıkları halde, orası uzak ve kendi Avrupa ve Asya kökenli askerlerine uymayan bir iklimle sahip bir yer olduğundan, şimdiye kadar kapışmamışlardır. Zaten daha önceleri de Habeş ülkesine karşı övünebilecekleri bir başarı sergileyememişlerdi.

Kısacası, Türkiye'nin doğudaki komşularıyla ilişkileri bu durumdadır.

Türkiye'nin şimdiki durumunu ve komşu güçlerle olan ilişkilerinin ne olduğunu anlatmak için bu kadarı yeterlidir. Bundan sonra Babiâli ile müzakere görevi hakkında bilgi vermekle yükümlü olduğumu düşünüyorum.

Yukarıda belirtildiği gibi, zatşahanelerinizin beni görevlendirdiği konularda padişah ve sadrazam ile görüşmüşsem de, bana verileceği bildirilen yanıt ile gidiş iznim ertelenmiştir. Sadrazam 28 Mayıs tarihinde, 4 Temmuzda Çanakkale'ye doğru yola çıkacak orduyla buluşmak üzere İstanbul'dan ayrıldığı ve şehirden sekizde bir fersah uzaklıktaki Davut Paşa^d denen yere gittiğinden, görüşmelerin sürdürülmesi işi İtalyan kökenli akıllı bir adam olan kaymakam Frenk Ahmed Paşa'ya devredilmişti. Sadrazam

a Özgün metinde: *Husbeck ve Zagathai* –ç.n.

b Özgün metinde: *Padesha Jabesh* –ç.n.

c Özgün metinde: *Jemenia* –ç.n.

d Özgün metinde: *Daut Passi* –ç.n.

henüz gitmişti ki, vezirlerin arasında, zatışahanelerinizi ilgilendiren işlerin gösterildiği kadar iyi durumda olamayacağı, Babiâli ile dostluk kurmak konusundaki ısrarın gerisinde tam kestirilemeyen olağanın dışında bir sıkıntının bulunabileceği, benim anlattıklarımın onları yanıltmaya ve zaman kazanmaya yönelik olduğu söylentileri dolaşmaya başladı. Sonunda, hem kendi kaypaklıklarından hem de birilerinin aşağılık imalarından olacak, zatışahanelerinin kişiliği ve Ragotsky ile olan anlaşmaları konusunda ölçsüz ifadeler kullanmaya başladılar. Daha önce alınmış olan karardan vazgeçilerek, zatışahaneleri tarafından gönderilen öteki elçinin ne diyeceği anlaşılincaya kadar bu sorunun o zaman toplanacak olan divanda yeniden görüşülmek üzere askıya alınmasını, ondan önce de Tatarlara Lehistan ya da Erdel'de ilerleme emrinin verilmesi gereğini uluorta dile getirmeye başladılar.

Öte yandan, İngiliz Elçisi aracılığıyla, görüşmeler sırasında onları da [gelecek elçilik heyetini?] temsil etmiş olmayı istemediğimi, onların gönderilişinin gerçek nedeninin zatışahanelerinin samimiyet ve iyi niyetlerini ikrar etmekten ibaret olduğunu anlatmaya çalıştım. Haziranın dokuzunda da Bay Welling gelince, müzakere edilen konuları içeren yazılı bir muhtırayı onlara sundum. Bu da o kadar etkili oldu ki rahatladılar ve önceki önyargılarıyla kuşkularından vazgeçtiler. Padişah ile sadrazam ve bütün öteki Türk vezirleri zatışahanelerinin isteklerinden zaten haberliyidiler, ayrıca var olan itirazlarıyla kuşkuları giderilmiş ve kendilerine her türlü bilgi verilerek aydınlatılmışlardı. Daha önce yapılan anlaşmalar isteklerimizin kabulü doğrultusunda olumlu koşullar içerdiklerinden, –bu anlaşmalar yeniden değiştirilmedikleri takdirde– artık bana düşen çıkış tezkeremi almak için bastırmaktı: Buna da özen gösterdim, birçok defa kaymakam nezdinde hem yazıyla hem de sözlü olarak bu konuda ısrar ettim. O ise bana bu izni vermek için yetkili kılınmayı bekliyordu; sadrazamdan beklenen emirler ise onun Çanakkale'deki meşguliyeti nedeniyle gecikiyordu. Nitekim, o sadece Venedikliler tarafından sıkıştırılmakla kalmıyor, aynı zamanda emrindeki askerler arasındaki günlük ayaklanmaları bastırması gerekiyordu ve bu iş onun zihnini tümüyle meşgul ediyordu. Böylece başvurularımıza rağmen, çıkış iznimiz bir haftadan ötekine erteleniyordu; daha sonra da arka arkaya terslikler oldu. Önce Lehistan'dan gelen bir elçi, Roma'ya bağlı

Katolik temsilcilerle bir olup işlerimizi aksattı ama epey uğraştıktan sonra onun bu entrikalarının üstesinden geldik. Ve hiç olmazsa kaymakamın bize 21 Temmuz tarihindeki görüşmemiz sırasında verileceğini bildirdiği çıkış iznimizin sadrazamdan gelmesi sağlandı. Bununla ilgili görüşme şöyle cereyan etti: Önce çok geciktirilmiş olmamızdan söz ettim, kaymakam da özür diledi ve halihazır savaş durumunun gerektirdiği çok çeşitli işleri mazeret olarak gösterdi. Sonra da, bizleri iyi haberleri vermek için çağırttığına göre, iyi ve olumlu kararlar elde etmiş olarak artık oradan ayrılabilceğimizi söyledi. Ben de, sonunda olumlu bir anlaşmayla gönderileceğimize sevindiğimi, ancak bu konuda o güne kadar birçok defa boşu boşuna umutlandırıldığımız için, alınan kararların yürürlüğe girdiğini gördüğümüzde daha da çok sevineceğimizi belirttim. Sürdürdükleri savaşın onları gerçekten sonuçları önemli olan meşguliyetlere zorladığını kabul ediyordum ama bizim kendi önerilerimiz de önemsiz olmadığı gibi, onların sıkıntılarını artırıcı değil azaltıcı türdendi. Çünkü İsveç Kralı gibi güçlü bir hükümdarla dostluk kurmuş olduklarının duyulması düşmanlarını şaşırtacak ve cesaretlerini kıracaktı. Sözlerimi bitirirken, alınan kararların yürürlüğe konulmasını görmek konusunda ısrar ettim. Ardından gerek sadrazamın gerek kendilerinin bizi her zaman çok iyi karşıladıklarını ve bizlere birçok olumlu vaatte bulunduklarını, ancak onların verdikleri bu olumlu izlenimin Kırım'daki Tatar Hanının Lehistan'a girdiği haberiyle çeliştiğini, bunun Osmanlı Sarayının zatıshanelerine olan dostluğunun bir işareti gibi algılanmadığını ekledim. Ve bu girişimlerini bize verdikleri sözlerle bağdaştırmadığımız için, kendisinden bunun nasıl anlaşılması gerektiğini bize anlatmasını beklediğimizi söyledim. O da Kırım Hanının Lehistan'la Lehlere yardım için değil, sadece orada olan bitenleri sınır boylarından izlemek ve bunların padişahın hükmündeki eyaletleri tehlikeye sokup sokmadığını anlamak için gittiğini, Lehistan'da süregiden bir savaş olduğuna göre Tatarların bunu gözlemek zorunda olduklarını anlattı. Ben de Tatarların Lehistan'da ne işi var diye sordum. Lehistan krallığının hanın himayesine girdiğine dair bir duyum almadığımı, hanın Lehistan üzerinde, oradaki hareketleri izlemesini gerektirecek herhangi bir hakkı bulunmadığını söyledim. Türklere bağlı eyaletleri korumaya gelince, oralara kimseler girmedik-

ğine göre buna gerek olmadığını, ayrıca zatışahanelerinin samimiyetinden kuşku duymalarının bir hakaret sayılabileceğini, buna karşılık padişaha haber bile vermeden Lehistan içlerine yürüyerek görevinden sapmış olan Erdel Prensi'ne ne kadar güvenmeleri gerektiğini kestiremediğimi ekledim. Öte yandan, zatışahaneleri ile Prens'in tek ve aynı olan bir niyeti taşıdıklarını, bunun Osmanlı Sarayının zararına değil yararına olduğunu söyledim. Prens'in usul bakımından yaptığı hatayı, Saray, iyi niyetini göz önünde tutarak görmezden gelebilirdi. Daha sonra da, padişahın Tatar Hanına sınırlarından dışarı çıkmaması emrini vermesini istedim. Bunun olabileceğini, hana bir ulak gönderilebileceğini söyledi, sonra da zatışahanelerinin hana bir elçi gönderip göndermediğini ve bunu niçin yaptığını sordu. Ben de, han ile dostluk kurmak ve zatışahanelerinin Lehistan'da ordu bulundurmasının haklılığını anlatmak için bir elçi gönderildiğini, ancak hanın elçiyeye hüsnükabul göstermediğini, geri de göndermediğini söyledim. O da bunca uzun zamandır oyalandığımız için yeniden özür diledi ve handan bir yanıt alır almaz gönderileceğimizi söyledi. Ben ise, Babıâli'nin yapmaya kalkıştığı işler için handan onayı almak zorunda olduğunu sanmadığımı, padişahın bu konuda da hanın iznini almadan kendi kendine karar verecek kadar erk sahibi olduğunu düşünmek eğiliminde olduğumuzu, bilebildiğimiz kadarıyla hanın padişaha tabi ve ona itaat etmekle yükümlü olduğunu, tersine, ona emir verenin efendisi padişah olduğunu, ayrıca Osmanlı Sarayının, Lehistan işlerine sanıldığından daha çok bulaşmış bulunan, Lehlerin çıkarını rüşvet aldığı için söylem ve tavsiyeleriyle destekleyen hana çok güvenmemeleri gerektiğini, onun Saray'ın gerçek çıkarlarından çok kendi kişisel amaçlarını göz önüne aldığını da ekledim. Biraz bocaladı, bütün bunların doğru olduğunu, bizi hanın yanıtını beklemeden hemen göndereceğini, itimatname süremizin sona ermekte olduğunu söyledi. Daha sonra, kendilerine doğru çıkmayacak bilgileri aktarmak istemediğim için, onun sözüne güvenerek zatışahanelerine haberi bu şekliyle iletip iletemeyeceğimi sordum. Bunun elbette mümkün olduğunu, zatışahanelerine bunları güvenle yazabileceğimiz yanıtını verdi. Sonra ben, zatışahanelerinin iyi niyetlerinin bir güvencesini istemeleri durumunda, padişahın da zatışahaneleri ile müttefiklerine karşı çıkmayacağı ve başkalarının karşı çıkmasına izin ver-

meyeceği teminatı karşılığında, kabul ettikleri takdirde kendilerine zatışahanelerinin bir yazısını mührüyle vermeye hazır olduğumu bildirdim. Bunu, zatışahanelerinin samimiyetini gösteren ve hasımlarımıza yayılan bunun aksine bilgilerin yalandan ve sahtekârlıktan ibaret olduğunu kanıtlayan bir önerim sayabileceklerini ekledim. Bu yazının Türkçe yazılmasını ve biri sadrazama, biri de padişaha gösterilmek üzere kendisine teslim edilecek iki nüsha halinde düzenlenmesini istedi. Kendisine sadrazama ayrıca yazmamız gerekip gerekmediğini sorduk. Bunu yapabileceğimizi, mektubumuzu sadrazama ulaştıracağı yanıtını verdi. Hemen bir muhtıra yazdık, onu zatışahanelerinin teminat mektuplarının bir nüshasıyla birlikte yolladık. Bunun ardından Erdel temsilcileri de 26 Temmuz günü kaymakamla görüşmeye çağırıldılar. Kaymakam kendilerine çıkış izni vaadinde bulundu ve şunları ekledi: Padişahın Prens Ragotsky'nin kendisinden izin almadan Lehistan'a gitmesini bir kabahat sayması için haklı nedenleri vardır, ancak zatışahanelerinin araya girmesiyle kendisi bu seferlik bağışlanmıştır. Ve şimdi bir işi başlattığına göre, onu kendi çıkarına olacak şekilde sürdürmek ve zatışahaneleri Ruslar, Brandenburg ile Kazaklar Lehistan'ın en iyi yerlerini kendilerine ayırdıklarına göre zahmetlerinin karşılığını beklemek hakkı doğmuştur.

İşler böylece en iyi şekilde yola girmiş gözüktüğü sırada, bizlere de ayrılmamızdan önce padişahın huzuruna çıkacağımız bildirilmiş iken, Ragotsky'nin Lehistan'dan ricat ettiği ve ordusunun yenildiği haberi geldi ve bununla, tabir caizse, her şey zıvanadan çıktı. Temsilcileri Ağustosun 9'unda hapse atıldılar. Bizler ise saray çevresinde büyük kuşku uyandırmakla kalmadık, Ragotsky'den yana tavır almış olduğumuz için kendimizi büyük bir tehlikeyle karşı karşıya bulduk. Bütün İstanbul'a hapsedildiğimiz haberi yayıldı. Aslına bakılırsa bizler de her an bunu bekledik, çünkü üç hafta boyunca her türlü iletişimin dışında tutulduk ve kaç kere görüşmeyi istemişsek de bu isteğimiz geri çevrildi.

Böylece, Prens Ragotsky, zatışahanelerinin Babıâli nezdinde onun lehinde yapmaya çalıştıklarının hepsini boşa çıkartmıştır. İşler olumlu bir noktaya getirilmiş, padişahın Tatarlara kendi sınırlarının dışına çıkmamalarını öğütleyen yazısı hanın eline prensin yenilgisinden bir gün sonra ulaşmış, o da kuvvetlerini geri çekmişti. Olay, zatışahanelerinin itibarına

gölge düşüren ertelemeler ve benzer istiskalleri başlatmış, bu da düşmanlarımızı sevindirmiş ve şimdiye kadar olandan daha etkili bir biçimde aleyhimize çalışmalarına ve bunda başarılı olmalarına yol açmıştır. Nitekim, 24 Ağustos tarihinde gitmemizle ilgili olarak sadrazamdan gelen emrin içeriği daraltılmış, bizlerin tezkerelerimizi padişahın huzuruna çıkmadan kaymakamdan almamıza karar verilmiştir. Eşit olmayan bu muameleye hem doğrudan doğruya kaymakam nezdinde, hem de İngiliz elçisi aracılığıyla itirazda bulunduk. Kaymakam, kendisinin de bunu usul dışı bir girişim saydığını, bu konuda sadrazama yazdığını ve yanıtını beklediğini duyurdu. Ama iş uzadı, bizler de gitmek için bastırdığımızdan, makul ve bizden yana biri olan kaymakam 15 Eylülde, bizzat padişahın yanına çıkarak ayrılış törenimiz için gün almaya gitti, ama talihi yaver gitmedi ve saraya ulaştığında el çektilerilerek yerine Thior (Kör?) Hasan Paşa atandı: Bu talihsizliğinde sadrazam karşısında bizden yana tavır almış olmasının payı vardı. Yeni kaymakamdan sadrazamın emrini yerine getirmesini istedik, ama padişahın 23 Eylülde Edirne'ye doğru yola çıkması yüzünden ya da Kaymakam'ın kendi kötü niyeti nedeniyle, daha önceki gibi gene başarısız olduk. Gerçekten bu kaymakam huysuz, gaddar ve dikbaşı bir adam olup bütün yabancı temsilcileri kaçırmaktadır. Bizi daha sonra, on iki hafta boyunca, bir sürü karar değişikliği ve sahte vaat ile oyaladı: Bazen gerekli olan yazıyı yazdığını, bazen de yazacağını söylüyordu ama bir şey yazmadığı gibi, sadrazama ne bizim hakkımızda bir bilgi veriyordu, ne de bizlerin gidip onunla konuşmamıza ya da yanına birini göndermemize izin veriyordu. Sonunda, 30 Kasım'da sözle, 21 Aralıkta ise yazıyla, aklımdan geçenleri kendisine oldukça kuru bir dille bildirdim. Bu da bizi onun küstahlık ve tehditlerine maruz bıraktı: Edirne'ye izni olmadan gitmeye kalkışırsak kelimizi uçuracağı tehdidinde bile bulundu. Bu da bizi, onun kuşku ve muhalefetine rağmen sadrazama doğrudan doğruya mektup yazmaya ve bu mektubu tercümanım aracılığıyla Edirne'ye göndermeye itti. Daha önce Fransız, İngiliz ve Hollanda temsilcilerine danışmış ve maruz kaldığımız davranışın kabalığını ve olası sonuçlarını, yani Türklerin, Hristiyan ülkelerin elçilerine olan davranışlarında uluslararası kuralları çiğnemeye başladıkları takdirde, bunun en çok orada ikamet edenleri etkileyeceğini ve on-

ları günbegün bu şiddeti yaşamak zorunda bırakacağını göstermeye çalıştık. İngiliz elçisi sadrazama bu konuda yazacağını bildirdi. Hiçbir şey yapmamış gibi gözükmek istemeyen Fransız elçisi de bir mektup yazdı ama onu –sadrızamla bir ilgisi olmadığını, ona gönderildiği takdirde yarardan çok zarar getirebileceğini bahane ederek– sadrazama değil, sadrazamın o sıralarda pek de sözü geçmeyen bir arkadaşı olan Ali Ağa'ya gönderdi. Hollanda elçisi önce düşünmek için zaman istedi, sonra da bize bu işe kesinlikle kalkışmamamızı tavsiye etti: Türklerin huyunu iyi bildiğini, her gün görüştüğü kimselerden çok şeyler öğrendiğini, bu işe kalkıştığımız takdirde bize engel yaratmakla yetinilmeyeceğini, başımıza büyük belalar da açılabileceğini söyledi. Ama onu çok iyi tanıdığım ve bu tavsiyesinin gerisinde Macar temsilcisinin hoşlanmayacağı bir meseleye bulaşmaktan çekinmesinin yattığını fark ettiğim için kararında ısrar ettim ve 31 Aralıkta tercümanımı gönderdim. Bunu ve öteki elçilerin de mektup yazdığını duyunca utandı ve benim tercümanım yola çıktıktan sonra yerine ulaşmayan bir mektubu da kendisi yazdı. Edirne'ye varan tercümanım sadrazam tarafından kabul edilmekle kalmadı, kaymakamın gitmemize hemen izin vermesi ve bizlere gereksindiğimiz arabalarla bir çavuşun sağlaması emriyle birlikte geri yolladı.

Bunun üzerine kaymakam bizi 13 Ocak 1658 günü yanına çağırttı ve pek dostane bir tavırla karşıladı. Onunla vedalaştık ve 21 Ocakta İstanbul'dan ayrıldık. Şubatın 8'inde Edirne'ye vardığımızda sadrazam tarafından gayet iyi ağırlandık, ikametgâh ve benzeri gereksinimlerimiz de sağlandı.

Ayın 10'unda, zatışahanelerinize hizmet sayılabilecek her hususta bize yardım etmek ve destek olmak talimatı verilmiş olan İngiliz elçisinin tercümanı aracılığıyla sadrazamın –sadrızamla görüşmek ya da başka işler için başvuru vekilharcı konumundaki– kâhyasıyla^a görüştüm ve sadrazam tarafından kabul edilmek istedim. Zatışahanelerinin emirlerine uyarak Avusturya ile Lehistan yönetimleri arasındaki entrikaları anlatmayı umuyordum ve bu amaçla Türkçeye çevrilen bir muhtıra hazırlamıştım. Ayın 13'ünde, sadrazam o sıralarda yeniçeri ve sipahilere ulufe dağıtmakla

a Özgün metinde: *chiabaja* –ç.n.

meşgul olduğunu, uygun bir vakitte bizi çağtıracığına dair haber gönderdi. Bunun üzerine her gün, adı geçen kâhyaya ya da çavuşbaşına^a biriyle haber göndererek bu sözü hatırlatma konusunda o kadar ısrarlı oldum ki, çavuş bir defasında tercümanımla görüşmeyi reddetti ve huzura çıkışımız Şubatın 20'sine kadar ertelendi. O tarihte sadrazam tarafından çağırıldık ve hemen uğurlandık, dolayısıyla muhtırayı teslim etmeye fırsatım olmadı. Çünkü sadrazam Macarların baş tercümanı olan Panayoti^b tarafından o kadar etki altına alınmıştı ki, kendisiyle daha fazla tartışmanın faydası olmayacaktı. Kendisi adı geçen tercümanın söylediklerinden başkasını onaylamıyor ve Panayoti'nin onayladıklarından başkası kendisine yaklaşmıyordu; Panayoti'nin hoşlanmadıkları ise sadrazam tarafından mutlaka geri çevrileceklerinden emin olabilirlerdi. Dolayısıyla, muhtırayı sunmanın zatışahanelerinin vakarına ters düşeceğini ve sadrazamın eline zatışahanelerinin iyi niyetlerinden kuşku duyması için koz vereceğini düşündük. Sadrazamın bizlerin Venedik yoluyla değil ama Buda üzerinden ve Macar kralının topraklarından geçerek gitmemize izin vermesinde Panayoti'nin parmağı vardır. Resmi kabul sırasında, olağan nezaket alışverişinde bulunduktan sonra, sadrazam, zatışahanelerinin bir yandan Osmanlı Sarayıyla dostluk kurmak için temsilci gönderirken bir yandan da padişahın bir kulu olan Erdel Prensi'yle ittifaka girdiğini, Prens'in de bunu isyan vesilesi bilerek padişahın tebaası olan Tatarlara karşı yürüdüğünü söylemeye başladı. Ben de zatışahanelerinin, Kral Gustavus Adolphus ile Sultan Murad arasında kurulan dostluğu sürdürmek isteğinde olduğunu ve Osmanlı Sarayına duyduğu samimi yakınlığını kanıtlamak için de bizi bu dostluğu ikrar etmek ve yenilemek üzere göndermiş olduğunu; zatışahanelerinin aynı şekilde, Kral Gustavus Adolphus ile Kraliçe Christina'yı örnek alarak, İsveç saltanatıyla Erdel Prensleri arasında öteden beri süregelen dostluk ilişkilerinin gereği olarak Prens Ragotsky ile ittifak kurduklarını anlattım. Ayrıca, zatışahanelerinin Osmanlı Sarayının bir düşmanı yerine onun dostu ve vassalı olan biriyle ittifak kurmasının zatışahanelerinin Osmanlılara karşı olan iyi niyetlerinin bir işareti olarak algılanması gerektiğini dile getirdim.

a Özgün metinde: *chiaus passi* –ç.n.

b Özgün metinde: *Panejotti* –ç.n.

Dolayısıyla, Prens'in Osmanlı yönetiminden izin almadan Lehistan içlerine girmesinin ve daha sonra Tatarlara karşı fazla ileri gitmesinin tümüyle onun kendi kabahati olduğunu, bunun bedelini de yenilgisiyle ödediğini ekledim. Zatışahanelerinin bundan memnun olmadığını ama Türklere olan dostluğun bütün gereklerini yerine getirdiğini, Prens ile müzakerele- re girdiği anda bu konuya açıklık getirmek üzere Osmanlı Sarayına bir el- çilik heyeti gönderdiğini, ayrıca Prens'e sürekli tavsiyede bulunduğunu ve bunların Osmanlı Sarayının çıkarına olduğunu, Tatarlara saldırısına zatışa- hanelerinin tek bir adamının bile katılmadığını, hatta bu olayı olup bittikten sonra öğrendiklerini de söyledim. Sadrazam bunun üzerine temdit edi- len itimatnâmemizin içeriğini anlatmaya koyuldu. Ben bunlara ciddi itiraz- da bulundum ve bunun zatışahanelerinin Osmanlı Sarayına gösterdiği sa- mimi yakınlığına yakışan bir karşılık olmadığını, kötü niyetli kişilerin onu yanıltıklarını söyleyerek karşılık verdim. Söylediklerimde uygun olmayan bir taraf bulunmadığını ancak [istediğimiz] mektubun yazılmadığı ve bu- nun bir daha yapılamayacağı yanıtını verdi. Saray zatışahanelerinin dostlu- ğunu göz önüne almış, ancak kendisi devletin düşmanlarıyla uğraşırken, zatışahanelerinden ne beklenmesi gerektiği bilinmediği için söz konusu değişiklikler yapılmış. Gene de söz konusu edilen hususlarda özel teminat verilmesi umuluyormuş. Ardından kaftanların getirtilmesini emretti ve bi- ze onları giydirdi.

Daha sonra kendisine padişahın huzuruna çıkmamız konusunu açtım. Bunun bu defa yapılamayacağını, ama zatışahaneleri bizleri ya da başkalarını yeniden gönderildikleri takdirde, zatışahaneleriyle güvenilir ilişkileri olduğunu göstermek için bu isteğimizin kabul göreceğini bildir- di. Ben ise bu davranış biçiminin olsa olsa Osmanlı Sarayının zatışahane- lerinin iyi niyetlerine ilgisiz kaldığını göstereceğini ve kendilerini onlarla daha fazla ilişki kurma isteğinden uzaklaştıracağını, dolayısıyla zatışa- hanelerini darıltmaması gerektiğini, bunun için herhangi bir gerekçesinin olmadığını, tersine, eski bir dostluğu canlandırmak üzere gönderildiği- mizden bizleri bu şekilde geri göndermelerinin yakışsız sayılacağını söyledim. Ama o bir önceki yanıtı yineledi, ölçülü ve dikkatli bir dil kul- lanarak ve herhangi bir aşırı tepki vermeyerek konuyu yoluna getirdi.

yolda bize verilecek desteğe yöneltti. Daha sonra heyetimizin giydirilmesi emrini verdi. Ancak huysuz çavuşbaşı giysileri getirenlere fısıldayarak onların dağıtılmasını önledi.

Görüşmemiz böylece sona erdi ve günlüğü on beş bin asper olarak hesaplanan Edirne ikametimizden sonraki yolculuk harcamalarımızın karşılanması için sadrazamın emriyle bize bir kese akçe verildi –bunların bir kısmının ayarı bozuktu. Bir çavuşa bizi padişahın açık pasaportuyla götürme emri verildi, sadrazam Buda valisine hitaben Avusturya topraklarına kadar güvenle götürülmemiz için sıkı emirler içeren bir tezkere yazdı ve Macar Kralı'nın temsilcisinden, bizi sınırdan Comorra'ya kadar güvenle götürecek olan bir pasaport istetti. Bu da bize sonradan iletili.

Her şey bu şekilde temin edildikten sonra, 28 Şubat'ta Edirne'den ayrılarak Buda'ya doğru yola çıktık. Çünkü sırf Macarların tercümanı olan Panayoti'nin kışkırtmaları yüzünden sadrazam bizlerin Venedik yoluyla gitmemize izin vermemişti.

Bu dönüş yolculuğu boyunca katlandığımız sıkıntı ve yorgunluklar her türlü tarifi ötesindedir ve anlatılamaz. Çünkü olağan zamanda altı ya da yedi günlük bir yolculuğu gerektiren İstanbul ile Edirne arasını, kötü hava yüzünden on sekiz gün boyunca çabalayarak zor katettik. 26 Ocakta kar ve donla gelen fırtına o kadar alışılmışın dışındaydı ki, kalacağımız han yarım mil daha uzakta olsaydı hepimizin hayatı tehlikeye girecekti. Arabacılarımızdan biri soğuktan kaskatı kesilerek yere devrildi, öldüğüne inanın ötekiler de onun yardımına koşmadılar. Tercümanım soğuk yüzünden ne bir uzvunu kımlıdatabiliyor ne de atına hâkim olabiliyordu, bu yüzden de onun istediği tarafa gitmesine karşı koyamıyordu. Rüzgâr o kadar sertti ki, başlığını uçurarak tarlalara doğru savurdu. Yayan ya da at sırtında onu yakalamaya gidenler ise onu bulamadılar. Şiddetli soğuk yüzünden birbirimize yardım edemiyorduk ve adeta denizde seyredencesine fırtınaya göre yön değiştirerek ilerliyorduk. Mümkün olduğunca yoldan ayrılmamaya çalışıyorduk ama bazen yanlara doğru savruluyorduk. O gün arkamızdan gelen yirmi sekiz yolcu, aynı yolun üzerinde olan Büyükçekmece ile Silivri arasında açlıktan ölmüşler. O gün bizden başka yolculuk etmeye kalkışan yoktu, öteki Türklerin hepsi geri dönmüşlerdi. Ertesi gün fırtına ile soğuk

bizi Çorlu^b denen şehirde kalmaya zorladı. Daha sonra, büyük zorlukla ve çabalayarak henüz içinden geçebildiğimiz karda ilerleyerek 30 Ocakta Babaeski^c şehrine vardık. Orada kapısı ve penceresi olmayan, bir tarafında da karın birikmiş olduğu bir eve gittik, çünkü hanların hepsi karın durdurduğu yolcularla doluydu. O gece o kadar çok kar yağdı ki, içinde herhangi birinin yürütmesi kesinlikle olanaksızdı. Kara yağmen manda ve öküzlerle ilerlemeye çalışanlar o gece tarlalarda yatmak zorunda kaldılar ve içlerinden bir kısmını donarak ölmeye bırakarak ertesi gün geri geldiler. Karın ağırlığı Edirne yakınlarında –o bölgede düz çatı örtülü olan– kırtan fazla evi çökertmişti. Meydanda bulunan ve cidarları sekiz arşın yüksekliğinde olan bir çeşme tümüyle karın altında kalmıştı. Kar şehrin sokaklarını öylesine kaplamıştı ki, yol açmakla yükümlü olan Hristiyanlarla Yahudiler tarafından kürenin-ceye kadar günlerce bir evden ötekine gidilememişti.

Şubatın 3'ünde korkunç bir gökgürültüsü ve şimşek patlamasının ardından yoğun bir yağmur yağdı ve karın önemli bir kısmını eritti. Ama öteki yolcularla birlikte yola koyulduğumuzda, bu defa su taşkınlarıyla karşılaştık. Köprüler kabaran sulardan gözüküyorlardı bile. Başkalarından daha fazlasını bildiğine güvenen bir Türk önden giderek suya girdi ama atıyla birlikte akıntı tarafından sürüklendi. Onu izleyen biri de akıntıya kapıldı ama onu sahile yüzerek götüren atının gücüyle kurtuldu. Boşu boşuna bir mil yol aldıktan sonra, bu ikisinin başına gelenlerden ürküp geri döndük ve dokuzuncu güne kadar daha önce andığımız Babaeski'de bekledik. Orada her türlü sıkıntıyı yaşadık: İstanbul'dan her gün gelen yolcular da orada beklemek zorunda kaldıklarından şehrin bütün evleri onlarla dolmuştu ve para karşılığında bile yiyecek ekmek ya da et bulunamıyordu. Sular biraz yatışmaya başlayınca, Şubatın 7'sinde yeniden yola koyulduk ve içinde İstanbul'dan gelen yüzlerce yolcunun boğulduğu sulardan geçerken büyük tehlikeler atlatarak Edirne'ye vardık. Boğulan yolcuların arasında, Edirne'ye bir mektup götürmekte olan ve akıntının atıyla birlikte köprüden sürüklediği İngiliz elçisinin çavuşu da vardı. Edirne ile Filibe^a arasında yol-

a Özgün metinde: *Bujukmese* ve *Silibria* –ç.n.

b Özgün metinde: *Czorlu* –ç.n.

c Özgün metinde: *Baba* –ç.n.

culuğumuz görece kolay geçti, ben de hem yollar hem de hava konusunda umutlanmaya başlamıştım. Ne var ki, Filibe'den ayrıldığımız gün kar yağmaya başladı ve yağış üç gün sürdüğü için Sofya'ya atlarımızın karnına ulaşan bir karın içinden ilerleyerek vardık. Bu kar erimeye başlayınca da bütün derelerle ırmaklar o kadar kabardılar ki, özellikle daha küçük olanlarında atlarımızı yüzdürmek zorunda kaldık, Sofya ile Dragoman arasında bu yöntemle geçmeye çalışırken, akıntı bizi bulunduğumuz yerden yetmiş adım öteye sürükledi. Arabaları geçirmek mümkün olmadığı için onları, suyun yatıştığı ertesi sabaha kadar kıyıda bıraktık. Böylece Belgrad'a vardığımız 25 Marta kadar, sürekli olarak kar ve yağmur altında atlarımızla yolculuk ettik: Çukur yollarda, kar ve yağmur altında çabalayıp çırpınmaktan, atlarımızın bacakları karınlarına kadar tıraş edilmiş gibi yolunmuştu. Sava ile Tuna ırmaklarının birleşerek Macaristan'ı Bosna'dan ayırdıkları yerde ki Belgrad'tan sonraki yolları bize çekilir göründü.

Nisanın 5'inde Buda'ya vardık. Oranın valisi bizi şehrin dışındaki kırlarda karşılamaları için dört çavuşunu göndermişti. Kendisi Tuna'nın karşı yakasında, Peşte denen küçük kasabanın yanbaşıda oluşturulan ordugâha kadar ilerlemişti. Ertesi gün Ragotsky'ye karşı yürüyecek olan ordularının bir kısmının başına geçmek üzere Temeşvar'a geçmesi gerektiğinden, bizimle derhal görüşmek istedi. Yanına vardığımızda, her şeyden önce bizim temdit edilen itimatnamelerimizi görmek istedi ama onların sadece zatışahaneleri tarafından açılabilceğini söyleyip buna kesinlikle karşı çıktım, o da bu yanıtla yetindi. Görüşme mahaline gelince oturdu ve bize oturacak bir iskemle sunmadan konuşmaya başladı, ama ben kendisine ayakta durarak konuşmaya alışık olmadığımı, kendinde İsveç Kralının elçisini ayakta tutacak kadar üstünlük vehmetmemesi gerektiğini bildirdim ve ona sırtımı döndüm ki bunu büyük bir hakaret sayarlar. Bunun karşısında bocaladı ve oturmamız için yakında tuttukları, ama bizi denemek için sunmadıkları koltukları getirtti. Oturduktan sonra kendisine istediği gibi konuşabileceğini ve yanıt alabileceğini bildirdim. Bunun üzerine abartılı bir biçimde konuşmaya, zatışahanelerini dost Lehlere karşı savaştığı

için suçlamaya kalkıştı. Heyecanlanarak kendisine zatışahanelerinin hükümler bir kral olduğunu, savaş ya da barış konusunda ne Osmanlı Sarayına ne de başka bir güce danışmak zorunda olmadığını ve uygun gördüğü şekilde davrandığını söyledim. Zatışahanelerinin tutumunu anlatabilmek için de, kendilerinin kim olurlarsa olsunlar kötü niyetli olanlara karşı silah kullandığını, öte yandan dostlarını sevip onurlandığını, bunları yaparken de kendinden başkasına hesap vermediğini bildirdim. Daha sonra Ragotsky ile zatışahanelerinin onunla kurduğu ittifaktan söz etti ve bunun bir dostluk göstergesi olmadığını, Ragotsky'nin Osmanlı devletinin bir tebaası olduğunu, zatışahanelerinin voyvoda katında olan biriyle nasıl birlik kurmaya tenezzül edebildiğini, onun işinin de yakında biteceğini söyledi. Ben de ona bu ittifakın nedenlerini anlattım; bütün dünya Lehistan konusunda niyetler beslerken, Osmanlı Devletine yakın birinin, sonradan tehlikeli bir komşuya dönüşebilecek düşman güçlerden önce oraya girmesine yardım etmiştir. Zatışahanelerinin Osmanlı Devletinin hasımları yerine dostlarıyla ittifak kurması, ona duyduğu yakınlığın kanıtı olarak anlaşılmalıydı. Zatışahaneleri Osmanlılar aleyhine Ruslarla anlaşmaya girişseydi buna ne denecekti? Bu sözlerden sonra pes etti ve başka şeylerden söz edelim dedi, ancak şunu da ekledi: Zatışahaneleri Osmanlı Sarayı ile dost olmak istiyorlarsa, onların nezdinde sürekli bir elçi bulundurmaları gerekir. Bu konuda söyleyecek bir sözüm olmadığını, bunun tümüyle zatışahanelerinin istemine bağlı olduğunu ve ona başvurmaları gerektiği yanıtını verdim. Daha sonra yolculuğumuzu ve Comorra'ya güvenli bir şekilde nasıl varabileceğimizi konuştuk. Sonra da Almanya'dan ne şekilde geçmeyi düşündüğümü sordu. Gidişimizle ilgili olarak yeterince konuştuktan sonra, zatışahanelerinin eskiden olduğu gibi Osmanlı Sarayı ile dost kalmasının daha iyi olacağını söyleyerek konuşmayı bitirdi. Biz de kendisinden yolculuk gereksinimlerimizin sağlanacağı sözünü alarak ondan izin istedik ve ikamet ettiğimiz yere döndük. Ama onun emriyle geldiğimiz yoldan başka bir güzergâh izledik, çünkü Türkler için birinin geldiği yoldan dönmesi uğursuzluktur. Bize eşlik etmeleri için iki çavuş ile iki yeniçeriyi görevlendirdi. Ama kendisi ordugâhına gittikten sonra, yerine bıraktığı kaymakam bizi o kadar sıkı bir gözetim altına aldı ki, heyetimizden hiç kimsenin birbirinin

evinden (dört ayrı evde konaklıyorduk) öteye gitmesine izin verilmedi. Sadece zaman zaman varoşlarda bulunan ılcılara gitmemize izin verildi. Geçişimizin ertesi günü, Kont Buchein'a sadrazamın bizim güvenlik belgemizle ilgili olan mektubu gönderildi. Ertesi gün de sadrazamın pasaport ve aktarmalarla ilgili emirlerini teslim ettiği Sekreter Wallich aracılığıyla Kont'a ve Macaristan Naipliğine kendi mektuplarımızı gönderdik. Viyana'daki savaş konseyi geçişimiz için hemen emir gönderdiği ve bu husus Sekreter Wallich tarafından bize mektupla bildirildiği halde, kaymakam sırf bizden armağanlar alabilmek için bunları bize teslim etmedi ve bizi hiçbir bilgi alamadığımız Buda'da on iki gün kalmaya zorladı. Bu arada Comorra'dakiler bize neler olduğunu merak etmeye başlamışlardı. Nihayet 16 Nisanda, Türk ordusunun Dalmaçya'dan geçişi için Viyana'dan izin istemeye gönderilen bir kapıcıbaşı geldi. Yanında Wallich'in bizlere verilmek üzere teslim ettiği bir mektup vardı, ama onu bize vermek yerine, okutacak birini bulabileceğini umarak onu kendi açmıştı. Ama kimseyi bulamayınca ve içeriğini merak ettiğinden, okuması ve kendisine tercüme etmesi için tercümanım ve kâtibim olan Klinger'i çağırttı. Bu sayede işlerin ne durumda olduğu hakkında bilgi edinebildik ve kaymakamın bizi nasıl aldattığını öğrenebildik ve derhal ona birini göndererek uyardık. Bu o kadar etkili oldu ki bizi hemen ertesi gün yola çıkarttı ve Gran komutanı olan beye, bize eşlik edecek kişiler ve benzeri gereksinimlerimizi sağlaması için bir mektup gönderdi. Böylece Buda'dan Gran yoluna koyulduk ve 18 Nisanda Hristiyan dünyasının sınırlarına, Comorra'dan bir mil ötede bulunan bir köye vardık. Burada bir süvari bölüğünden oluşan Türk eşlikçilerimiz sancak açarak köyün bir ucunda durdular; köyün öteki ucunda Macaristan Kralı'nın bizi karşılamaları için yolladığı iki bölük Alman zırhlı süvarisi vardı. Türklerle vedalaştıktan sonra Hristiyanların arasına döndük. Orada, bizi komutan adına Latince bir ağırlama metniyle bir Macar komiseri karşıladı. Maiyetindeki Macar Hussarlarıyla bizi köyden geçirdi ve bir binbaşının komutasındaki zırhlı süvarilerin konuşlandığı yere götürdü. Binbaşı bizi büyük nezaketle karşıladı ve Tuna'nın bu yanında, Comorra kalesiyle kasabasının karşısında bulunan Palanka'ya götürdü. Bizi oranın subayları karşıladılar ve bizleri kalmamız için tahsis edilen yerlere götürdüler. Bu subaylar

bizi akla gelebilecek her türlü dost ve onurlandırıcı davranışlarla ve bize her istediğimizi yetiştirmeye çalıştılar. Ama Comorra'nın komutanı ya da valisi olan Gabriel Bossani kaba ve terbiyesiz bir Macardı ve en ufak şeylerde bile bize hoşgörü göstermiyordu; biz de buna uygun bir karşılık verdik. Ertesi gün, Viyana'daki Savaş Konseyi'nin bizimle ilgilenmesi için görevlendirdiği komiser geldi ve hemen onunla yola çıktık. Tuna'yı bir kayıkla geçerek Comorra'ya vardık. Palanka'dan ayrılırken iki top atışıyla uğurlandık, kaleye varmamıza yakın da iki top atışıyla karşılandık. Orada at bindik ve yola devam ettik, yol boyunca bineklerimiz değiştirildi, hanların çoğunda ise harcamalarımız karşılandı. Macar sınırında, Moravya'ya girmek üzere iken, Tranci nahiyesinin başındaki viskontun kardeşi olan bir yargıç ile bazı Macar soyluları ve 40 kadar Hayduk tarafından karşılandık. Onlar bir günlük yolculuk boyunca Moravya'daki ilk şehre kadar bize refakat ettiler. Gerek Moravya'da gerekse Silezya'da bize çok nazik davranıldı ve yardım edildi. Tek istisna Breslau olmuştur: Oradaki Naiplik komiseri bizi çok kaba bir şekilde karşıladı ve sırf resmi muamelelerde bir hata yapıldığı ve Naipliğin Bohemya hükümetine tabi olduğuna dikkat edilmediği için efendisi olan Kral'dan aldığımız pasaporta hiçbir saygı göstermemiştir. Bu nezaketsizlik yüzünden şehirden bir çeyrek mil ötede bulunan bir hana taşındık. Orada da, Naiplik başkanı olan Lignitz prensi, vekilharcını arkamızdan gönderip atlarımızı, kendi tebaasından olan sürücülerıyla birlikte geri istedi ve onların yerine yenilerini göndereceğini bildirdi. Bunu vesile sayarak karşılaştığımız saygısızlığı uygun terimlerle dile getirdim. Vekilharç, Prens'ine bu iletiyle geri döndü ama ardından hemen Prens'in özürleriyle geri döndü. Yanımıza çıkmasına izin vermeyip onu avluda Kâtibimiz tarafından karşılattık. Bize başka sürücülerle yeni atlar sağlayamadığı için de geceyi daha önce bize hizmet eden köylüleri aramakla geçirdi. Onları bize gönderdi, biz de onları Neumark'a kadar tuttuk. Orada bizi askeri gereçler dairesinin başında bulunan Hunolstein adında biri karşıladı, yemeğe davet etti ve Silezya sınırlarına kadar olan yolculuğumuz için bize eşlik edecek bir komiser verdi ve diğer gereksinimlerimizi karşıladı. Bu Hunolstein ye-

mek boyunca bir yığın zekice ve dokunaklı söz etti, benden de hızlı karşılıklar aldı; ama bunu çok ileriye götürüp haddini aşan sorular sormaya kalkışınca kısa kestim ve sorgulanmaya değil, kendisiyle yemek yemeye geldiğimi söyleyip bu tür konuşmalara son vermesini istedim. Bu onu yatıştırmakla kalmadı, tarz değiştirmesine ve zatışahanelerinin onuruna kadeh kaldırıp hepimize karşı nazik davranmasına yol açtı.

İşte, zatışahanelerinizin hasımlarıyla ve düşmanlarının ülkelerinin ortasından bu şekilde, hiçbiri tarafından zarara uğratılmadan, hatta onlardan yardım ve destek alarak geçtik. Bu da onların iyi niyetinden değil, Zatışahaneniz ile ordusuna biçtikleri önemden ileri geliyor ve bunlardan onlar o kadar etkileniyorlardı ki, eğilimleri olmadığı halde bize iyi davranmaktan ve yardım etmekten geri kalmıyorlardı.

Zatışahaneleri tarafından Osmanlı Sarayı nezdindeki önemli ve dikkate değer elçilik heyetinde görevli kişinin raporu buraya kadardır.

DİZİN

Ab

- Abdürrahim Efendi (Müftü) 61
Abdürrahman (Kapıağası) 62
Adalar Denizi 75-76
Afrika 75, 90
Ahmed (Şehzade) 58
Ahmed III 8, 62, 71
Ahmed Paşa (Frenk) 77, 93
Ahmed Paşa (Koca, Sofu) 61
Ahmed Paşa (Melek, Silistre Paşası) 34-36, 43, 65, 77
Ahmed Paşa (sadrizam) 43, 61
Ahmed Paşa (Vezir) 43
alay geçidi 10
Alay Köşkü 74
Alba Julia (Weissenburg) 27-28
Ali Ağa 38, 99
Ali Bostancı (İçoğlan) 71
Ali Ufki Bey (Santuri) 8, 83
Almanya, Almanlar 15; 24, 105; askeri bölüğü 31; kasabası 21; şehirleri 17; zırhlı süvarisi 106
Almanca 27, 83
Anabaptist 19
Anadolu 57, 63-64; Kazaskeri 7, 60, 64; Sipahileri 73
Arabistan çölleri 79
Arapça 83
Arnavut, Arnavutça 69-70
Arz Odası 44
arz töreni/leri 11, 43, 45, 83
Asya 90; Kadısı 43
Atmeydanı 63, 68
Avrupa 7-9, 11, 15, 32, 55; Kadısı 43
Avusturya 17, 25; hanedanı 15, 49, 91; temsilcisi 49; toprakları 102; yönetimi 99
Ayasofya 62; kubbesi 65

Ba

- Babaeski 103
Babıâli 8, 15, 17, 27, 30, 46-47, 49-50, 52-53, 91, 94, 96

- Babil (Bağdat/İrak) 56, 90
Bağdat 57-58, 92; Seferi 59
Baltık kıyısı 7
balyos 53
Bardzai, Achatius (Genel Vali) 26-27
Bartza Irmağı (Burchia) 29
Başkapi İskeleyi 39
Batzkou 20
Bavyera saray kontu 54
Bayezid (Sultan) 62
Bayezid (Şehzade) 58
Bayram Paşa 58
bayramlar 90
Bektaş Ağa (Yeniçeriağası, Bursa Paşası) 61, 64-66, 69, 71-73
Bela, Noak (Şaki) 36
Belgrad 65, 104
Belgrat Ormanı 11
Bentysse, Thomas (Lord) 52
Berlin 17
Beşir Ağa 58
Betzkou 19
Beyoğlu (Enderun Mektebi) 63
Beyoğlu (Mektep) 86
Bieleke, Steen 18
Bihor 25
Bobovius, Albertus bkz. Ali Ufki Bey (Santuri)
Bobowski, Wojciech bkz. Ali Ufki Bey (Santuri)
Bodrack Irmağı 23-24
Boğaziçi 11, 76, 83
Boğdan, Boğdanlılar 33, 50-51, 53; Prensi 32
Bohemya 17; hükümeti 107
Borde (Laborde, tercüman) 51
Borussia 56
Bosna 104
Bossani, Gabriel 107
Boşnakça 70
Bozcaada 77
Brandenburg 97
Brehma 54
Brelia 33

Breslau 107
 Buchein (Kont) 106
 Buda 100, 102, 106; **Beylerbeyi** 77
 Bulgaristan 37, 91
 Büyük Moğol Devleti 92-93
 Büyük Tataristan 92
 Büyükçekmece 102
 Bystad 55

Ca

Callmer, Christian 9
 Carelia 54
 Casimir (Kral) 40
 Cassou 23
 Cassubia 54
 casuslar 40
 Christina (Kraliçe) 47, 100
 Cibir 22
 Cinci Hoca 60
 Cizvitler 91
 Clausenburg 26-27
 Clivia 54
 Cmelnici 32
 Comorra 102, 105-107
 Cronstadt 28-30
 cülus 56, 59, 66

Ça

Çağatay hükümdarı 93
 Çanakale 48; Boğazi 76-78, 93, 94
 Çerkezce 70
 Çorlu 103

Da

Dalmaçya 91, 106
 Darülsılam 79
 Davus Irmağı 24
 Davut Paşa (Kışla) 78, 93
 Debleti Koak (Dives Sylva) 37
 Debrens 25
 Deli Doğrandı (İçoğlan) 71
 Demir Kapı 67
 dirlik 74
 Dohna 18

Dombvifza Irmağı 30
 Don Kazakları 91
 Dragoman 104
 Dresden 18; Elektörler Meclisi 17

Edirne 8, 10-11, 53, 57, 78-79, 86, 98-99, 102-104
 Eflak 28-30, 32, 33, 48, 50, 51, 53; Dağlan 30; Prensi 30
 efser 80
 elçi 94
 Emirgüneoğlu 59
 Eperies 19, 20-21
 Erdel 7, 21, 24, 26, 28-29, 32, 35, 50, 94; elçileri 37-38, 41-42, 45; Prensi 8, 15, 25, 30, 33, 47, 96, 100; temsilcileri 31, 37, 39, 43, 53, 97
 Ermeni 56
 esfed 80
 Eski Odalar 72
 Estonia 54
 Eyüp 11; Sultan Camii 62, 76

Fakih 37
 Fatra Dağı 20
 Ferens, Sebeci 26
 Ferens, Tordai (Erdel Elçisi) 41
 fetva 70, 81
 Filibe 104
 Finlandiya 54
 Fransa, Fransız(lar) 44, 51, 90; Kralı 27; elçisi 37, 38, 42, 49-51, 76, 99; tacirler 42; temsilcileri 53, 98
 Fransızca 70, 83
 Frauenburg 17, 56
 frenk 80

Gabor, Baccus 25
 Galata 68, 91
 Gamoisky 21
 Germen İmparatoru 91
 Gotheburg 8

Ed

Fa

Ga

Gotlar 54
Gran 106
Grekçe 83
gşas 24
Gustav X bkz. Karl Gustav X
Gustavus Adolphus (İsveç Kralı) 47, 56, 100
Gyuleus, Franciscus 26

Ha Habeşistan 93
hac 57, 90
Hadorph, Johan 9
Halapi, Martinus 23
Halep 73, 90
Hamburg 17
Hansson, Olof 10
Hanzani, Jacobus 41
Harem 67
Harsany, Jacob Nagy de 8
Hartzanius, Jacob 53
Hasan (Kara, Yeniçeriağası) 73
Hasan Ağa (Sipahi) 74, 75
Hasan Paşa (Kör) 98
Hatice Turhan Sultan (Valdesultan, Küçük) 63-64, 66-68, 70, 73, 75
Hayduk/lar 20, 23, 25, 107
Haye, de la (Fransız elçi) 27, 50
Hazer Denizi 93
Heidon'lar 24-26
Hermanstadt 28, 29
Hristiyan(lar) 15, 57, 69, 72, 79-80, 82-83, 86, 90-93, 106; elçileri 38, 99; dünyası 33, 49, 106; kral 88; ülkeler 39, 86, 91
hil'at 73
Hint elçisi 92
Hollanda 90; elçisi 52, 99; temsilcisi 38, 53, 98
Hunolstein 108
Hussar/lar 19, 23, 33, 106
Hüseyin Paşa (Deli) 58
Hüsrev Paşa 57, 58
Hüsseyin Manoli 92
Hybe 21

Igelaw 18
Ingria efendisi 54
Inzedy, Michel 23
Iuliaci saraykontu 54

İbrahim (Sultan) 59-64, 71, 78, 81, 85
İbrahim (Şehzade) 58, 59
İmam Asım 90
İngiliz elçisi 38, 49, 50, 52, 83, 94, 98-99, 104
İngiliz tacirleri 52
İngiltere 90
İpşir Paşa 73-74
İran, İranlılar 57, 59, 92-93; Şahı 92
İslâmiyet 10
İsmail Paşa (Köse) 92
İspanya Kralı 91
İspanyollar 91
İstanbul 7-10, 30, 37, 48, 52-54, 58, 60-65, 68, 75-76, 78-80, 89-90, 97, 99, 102-103; Patriği 77; sokakları 57, 60, 72, 74
İsveç, İsveçliler 7-10, 11, 15, 17, 21, 32, 34, 41, 51, 80; elçisi 104; Krallığı 15; milleti 41, 53; Sarayı 38; Ulusal Arşivleri 9, 10; Ulusal Kitaplığı 9-11
İtalya, İtalyan(lar) 25, 58, 70, 79, 83, 93
itimatname 48, 51
İzmir 90

Kahire 62, 71, 90, 93
Kâhya Bey 77
Kaminieck Podolsky 57
Kandahar 92
Kandiye 59, 75
Kapüşen Tarikatı 91
Kar İrmağı 30
Kara Çavuş 64, 73
Karaağa 75
Karadeniz 36, 37, 91
Karl Gustav M. Biornklou bkz. Karl Gustav X
Karl Gustav X 7, 9, 15-17, 26-28, 30-32, 34, 40-41, 45, 47-56, 79, 90-91, 93-100, 104-105, 108
Karl XII (İsveç Kralı) 8

karnak 26
 Karpat sıradağları 20
 Kasım (Şehzade) 58
 Katolik 20, 22; temsilciler 95
 Kavm-i Efser 79
 Kaymakam 50, 52, 95, 97-99
 Kazaklar 15, 33, 54, 97
 Kırım 95; Hanı 46-47, 55, 91, 95
 Kley (Bay) 17, 18, 49
 Klingen (Kâtip) 32, 43, 48-49, 106
 Klingstedt, Jonas 10
 Konitz Polski 58
 Kösem Sultan (Valdesultan, Büyük) 58, 61-67, 69-72
 Krakow Başpiskoposu 23
 Kudüs 57, 90; Patriği 77, 79, 91
 Küçükçekmece 37
 Küçük Kâhya (Temeşvar Paşası) 73

La Latince 7, 27, 29, 30, 45, 50, 83, 106
 Lausenberg 21
 Lehistan, Lehler 7, 15, 17, 21, 23-24, 31, 40-41, 46, 48, 51, 53, 57-58, 79, 91, 94-97, 101, 105; kasabaları 22; Krallığı 15; yönetimi 99; parası 91; soyusu 23
 Leiden 7
 Leipzig 17-18
 Len 55
 Leutsch 21-22
 Lignitz 107
 Limni 77
 Londra 9
 Lorantphi, Catharina 23, 27
 Loschewitz (iskele) 18
 Lubomorsky (Lehistan Krallık Müşiri) 20-21
 Luchyuna 21
 Luther yandaşı 10, 20

Ma Macar(lar), Macaristan 20-25, 27-30, 38, 100, 102, 104, 106-107; atları 18; ceketi 19; dili 27; Kralı 91, 106; Kralı'nın temsilcisi 102; Kralının

toprakları 100; mili 25; sınırı 107; soyuları 107; şansölyesi 20; şarabı/ları 24, 27; giysileri 26; Naipliği 22, 106; temsilci/ler 37, 99; uçak 19

Makedonya 37
 Marienburg 54
 Marmara Adaları 11
 Matyas (Voyvoda) 33
 Mehmed (Şehzade) 61-62, 67-69
 Mehmed IV 7, 10-11, 41, 43-46, 54, 56, 62-63, 65, 67, 70-71, 73-79, 79, 81, 85, 94-97, 101
 Mehmed Paşa (Abaza) 57
 Mehmed Paşa (Köprülü) 7, 39, 76
 Mehmed Paşa (Tabanyası) 57
 Meine 90
 Mekke 58, 83, 89, 90, 92-93
 Mezopotamya 58
 Mısır 52, 75
 Midnansky (Prens Ragotsky vekili, Erdel Prensi vekili) 18-20, 22-23
 Moğollar 92
 Monta 54
 Moran 20, 21
 Moravya 18, 107
 Moskoflar 91
 Moskova 55, 91
 Mucio Bostancıbaşı 58
 Muhammed (Hz.) 58
 Murad (Sultan) 34, 56, 56-59, 62, 65, 71, 78, 81, 93, 100
 Murad Ağa (Yeniçeriağası) 61
 Murad Paşa (Kaptanpaşa) 74
 Murad Paşa (Sadrazam) 64
 Musa Çelebi 56
 Mustafa (Sultan) 56, 58, 62, 81
 Mustafa Ağa (Haberci) 54
 Mustafa Paşa (Kara) 58-59, 78
 Mustafa Paşa (Nişancı) 43
 Mustafa Paşa (Silahtarağası) 57
 Müftü 43, 45-46, 50, 52, 57, 61, 62, 65, 70, 74, 77, 81, 92

Mülki Kadın 61, 75
Müslümanlık, Müslümanlar 9-10, 57, 64, 66, 80, 86

Na Nakib Efendi 65, 77
Nebi (Gürcü, Komutan) 64
Neumark 107
Noak (Haemus Dağı) 36
nobilitas 29

Ok Okmeydanı 76
Orta Cami 66
Osman (Sultan) 56, 81
Osmanlı(lar) 7-8, 57, 90, 92, 93, 93, 105;
Devleti 15, 49, 63, 105; düzeni 73; hanedanı
59; İmparatorluğu 7-9, 15, 92, 93; kültürü
11; Sarayı 7, 8, 38, 49, 52-53, 56, 91, 92, 100-
101, 105, 108; tahtı 91
Otuz Yıl Savaşları 10

Öz Özbek hükümdarı 93

Pa Palanka 107
Panayoti (Baş Tercüman) 50, 100, 102
Pangala 91
Papa 15, 40-41, 51, 79, 91
Paris 7
Pendekost 39-41
Peşte 104
Petrofsky 18
Peygamber'in sancağı 71
Pise 33
Polonya, Polonyalılar 55
Poltava yenilgisi 8
Pomerania 17, 54
Prag 18
Presburg 18
Prina 18
Protestan 15, 19
Prusya, Prusyalılar 17, 17, 21, 29

Ra Ragotsky, Franciscus (Ragotsky Ferens) 27

Ragotsky, George II. (Erdel Prensi) 8, 19-20, 22,
27-28, 30, 32, 40, 48-49, 53, 94, 97, 100-101,
104-105
Ragotsky, Ladislaus 22-23
Raguza 53
Râlab Ailesi 9, 11
Râlab, Clares 7, 9-11
Râlab, Claudius 55
Râlab, Gustaf 9
Reininge, Simon von 49
Revan 58
Rhen sarayı 54
Roma 79, 94; İmparatoru 17; -Germen İmpara-
toru 47
Romanya 37
Rosenberg 21
Roune Şatosu 19, 20
Rugia 54
Rum(lar) 33, 50, 69; Patriği 91
Rumeli 63, 69
Rus Çarı 41
Rusya, Ruslar 7-8, 47, 57, 91, 93, 97, 105

Saksonya(lılar) 22, 28-29
Salih Paşa 51
samur 31
Sancak-ı Şerif 72
Saraçhanebaşı 65
Sarayburnu 83
Sava 104
Savus Irmağı 24
Schrembster, Michael 19
septum magni domini 82
Serkowitz 18
siculi 29
Silezya 107-108
Silistre (Silistria Drestor) 33, 36, 48; derbenti 91
Silistre Paşası bkz. Ahmed Paşa (Melek)
Silivri 103
Siyavuş Paşa 66, 75
Snolchi, Christopher 19

Sa

Sofya 104
Sorban, Konstantin (Prens) 33
sorguç 62
Stettin 7, 17, 54
Stockholm 9, 11; Ulusal Kitaplığı 9
Strasburger (Bay) 56
Strenbach (İsveç elçisi) 22
Suecler 54
Sultan Ahmed Camii 63
Süleyman (kızlarağası) 67
Süleyman (Sultan) 70
Süleyman (Şehzade) 58, 63-64, 66
Sydenjwald ormanı 28

Şa

Şaban Ağa 58
Şam 74; ipeği 31
Şekerpâre 59, 62
Şumnu 36

Ta

Tabanı-Büyük bkz. Mehmed Paşa (Tabanıyassı)
Targoviş 30, 30, 33
Tatar (Kapı kâhyası) 53
Tatar(lar) (Kırım) 46, 53-54, 94, 97, 101; hanı 95-96, 98; saldırıları 32
Taub (Albay) 17
Tersane 46
Tiberius 24
Tibiscus Irmağı 23-25
Timur 62
Tirnaw 19
Tissa, Stepan (Erdel Temsilcisi) 53
Tokay 24, 25; Bağları 23; şarapları 24
Tophane 68; Sarayı 11, 41-45, 67-71, 83-87
Tranci 107
Transhia 19
Tsachkowitz 19
tuğ 78
Tuna 24, 33, 51, 104, 106-107
Türk(ler) 21, 25, 30, 33, 35-36, 40-41, 44, 48-49, 49, 52-53, 58, 60, 67, 70, 75, 79-80, 82-83, 87-88, 91-95, 99, 101, 103, 105-106; abdalları 79; atı

30, 31; çalgıları 32; devleti 56; eşlikçiler 106; imparatorluğu 15, 63, 77; inanç ve doktrinleri 87-90; malları 25; ordusu 91, 06; saldırıları 32-33

Türkçe 9, 34, 40, 83, 97, 100
Türkiye 33, 90, 93

Ulahlar 29, 30, 33
ulufe 42, 43, 74

Üsküdar 64

Vandalia 54
Varadin 25, 25, 26
Varner (Hollanda Elçisi) 52
Velus Byzantium 36
Venedik, Venedikliler 46, 52-53, 75-77, 79, 91, 94; filosu 91; savaşı 49, 75; savaşları 82; yolu 100, 102

Verda 54
Veselini, Franciskus (Macar hükümdar vekili) 21
Vismaria 54
Viyana 18-21, 49, 106-107
Vladislaus (Lehistan Kralı) 57

Wagh Irmağı 20
Wallich (Sekreter) 106
Wandallar 54
Warka 26
Welling, Gotthard (İsveç elçisi) 8, 22, 94
werder 29
Wittenberg 17
Wolvar 21
Wurtzland 29

yabancı elçiler 40, 42
Yahudiler 52, 75
Yemen 93
Yeni Odalar 72-73
Yeniçeri/ler 38-39, 42, 45, 56, 61, 63-64, 67, 69, 71-72, 74, 76-77, 100

Ul

Üs

Va

Wa

Ya

Yunanistan 37

Yusuf Paşa (Kaptanpaşa) 43, 44, 59

Zapolya 25

Zaporovo Kazakları 54, 91

Zaros 20, 22

Zaros Parak 23-24, 27

Za Zelepszini, Georgius 23

Osmanlı İmparatorluğundaki gündelik yaşamı anlatan en ilginç belgelerden biri de Claes Rålamb'ın günlüğüdür İsveç kralı X. Karl Gustav tarafından Osmanlı Sultanı IV. Mehmed'e elçi olarak gönderilen Rålamb uzun ve zahmetli yolculuğunun ayrıntılarını keskin gözlem gücü ve canlı anlatımıyla titizlikte not etmiştir. Çok ilginç ve öğretici olan günlük aynı zamanda oldukça eğlencelidir. Avrupa'daki yolculuğunun ayrıntıları, Osmanlı İmparatorluğunda edindiği deneyimler, İstanbul'daki diplomatlarla ilişkiler, Sultan ile Sadrazamın huzuruna çıkışı, şehirdeki gündelik yaşam ve Müslümanlıkla ilgili satırlar özellikle ilgi çekicidir. Rålamb'ın günlüğünde planını çizdiği Topkapı Sarayı ile ilgili betimlemesinin tarihsel önemi ise büyüktür. Günümüz okuru, Rålamb'ın anlatımıyla, hem 17.yüzyıl Avrupa'sına hem de İstanbul'un günlük yaşamına aşina olur, Rålamb'la birlikte dönemin İstanbul sokaklarında dolaşır, kayıkla Boğaz'a ya da Marmara adalarına kürek çeker, Belgrat ormanındaki su kemerlerini seyrederek, Eyüp'ü ziyaret eder... "Yanmış bezelye tadında" bulduğu Türk kahvesinden ilk yudumu onunla birlikte alır, "göçmen kuşları geri dönmeye zorlayan" 1658 kışının Avrupa'sında yol alırken çektiği sıkıntıları paylaşır. Ayrıca, Rålamb

bizlere o günlere ait çok önemli belgeler bırakmıştır. 24 Eylül 1657'deki bir alay geçidini betimleyen 24 adet resim bunlardandır. IV. Mehmed'in bin kadar subay ve maiyet erkânı refakatinde Edirne'ye gitmek üzere payitahttan ayrılmasına tanık olan Rålamb, alayın ayrıntılarını, sultanın maiyetekilerin giysilerini, bunların saraydaki konumlarını ve bu konumu belli eden işaretleri günlüğüne geçirmiştir. Rålamb'dan günümüze kalan bir de Osmanlı giysilerini gösteren bir kıyafet albümü vardır. Bu resimler ve kıyafet albümü Kitap Yayınevi'nin renkli olarak yayınladığı *Alay-ı Hümayun* adlı kitapta yer almaktadır.

SAHAFTAN SEÇMELER Dizisi

KitapYAYINEVI

ISBN 978-605-105-003-4

₺ 10,-